COLECŢIA RÂSUL LUMII

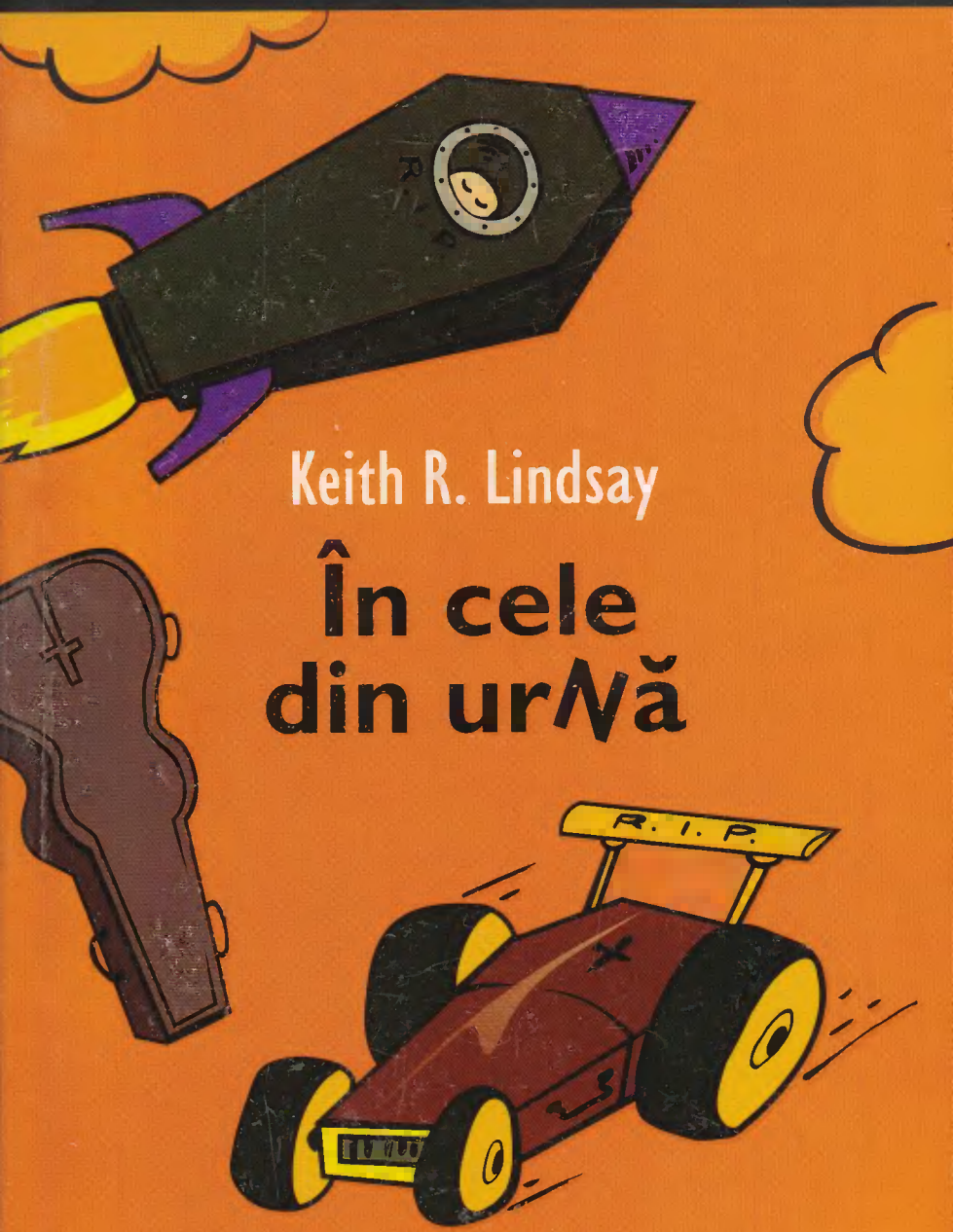

Keith R. Lindsay

În cele din urmă

HUMANITAS

COLECŢIA RÂSUL LUMII

KEITH R. LINDSAY trăiește în Midlands și face parte din The British Society of Comedy Writers, rezervorul de scenariști pentru *sitcom*-urile englezești care colorează serile mohorâte și anima weekendurile în care ploaia nu se oprește. Talentul, ușurința de-a produce dialoguri vii și umorul îi permit să nu lucreze doar acasă, ci și în afara Angliei – atât pentru televiziune, cât și pentru teatru. Lindsay începe prin a scrie texte de *stand-up comedy* pentru Frankie Howerd și Rik Mayall. În 1988 semnează un contract pe trei ani cu Alomo Productions, casa de producție a lui Laurence Marks și Maurice Gran, și e coscenarist la două dintre *sitcom*-urile de mare audiență din acea perioadă: *Love Hurts* și *Birds of a Feather*. Tot la începutul anilor 1990, Lindsay colaborează la *Hale and Pace* și *The Freddie Starr Show*, lucrând în paralel ca scenarist pentru două *sitcom*-uri difuzate în Olanda și Spania. Ulterior el scrie pentru un serial german, precum și pentru *The Jacques Vermière Show*, o emisiune de succes din Belgia. În perioada iulie 2001–ianuarie 2002, Lindsay colaborează la relansarea *sitcom*-ului *Crossroads*, unul dintre cele mai populare seriale de la începutul mileniului în Anglia. Ultimul lui succes ca scenarist se leagă de *The Green Green Grass*. *În cele din urmă* este primul său volum de nonficțiune umoristică.

Keith R. Lindsay

În cele din urmă

Cele mai ciudate înmormântări din lume

Traducere din engleză și note de
ANA CHIRIȚOIU

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta și ilustrația
ANGELA ROTARU

KEITH R. LINDSAY
AND IN THE END

Soției mele, Sue, și odraslelor mele, Jamie și Hannah, pentru că au crezut că voi putea face ceea ce mie mi s-a părut imposibil, lui John Bolton Evans, doar așa, și răposatului meu tată, Bob, pentru că mi-a oferit ocazia să mă prind cum merg lucrurile.

mulțumiri

Mulțumiri editorului meu, Louise, pentru răbdarea de care a dat dovadă, pentru organizare și optimism, și lui John G. Temple pentru că m-a încurajat să reintru în joc. Și lui Guy Rose, agentul meu, căruia aș vrea să-i spun: mulțu-, care înseamnă „mulțumesc" minus comisionul lui curent.

introducere

Daţi-mi voie să vă asigur că nu sunteţi perverşi, mă rog, nu foarte. E adevărat, aveţi în mânuţele dumneavoastră nerăbdătoare o carte despre înmormântări şi, da, este o carte pe care ar trebui s-o găsiţi plăcută şi amuzantă; dar asta nu înseamnă că sunteţi perverşi. Pe bune, care dintre noi, la un moment dat, nu a izbucnit în râs sau n-a simţit că o va face în timp ce se afla la o înmormântare? Şi când spun râs, mă refer la orice intră aici, de la acel chicotit pe furiş pe care încercaţi să-l mascaţi sub formă de tuse sau strănut, până la acea izbucnire explozivă într-un râs zguduitor pe care o efectuează la perfecţie unchiul Malcolm, cel cu un ochi de sticlă, care lucrează ca brancardier. E natural, e normal; e doar o eliberare de tensiune. Asta dacă nu cumva luaţi parte la înmormântarea unui străin cu intenţia expresă de a râde, caz în care sunteţi cam bolnăvior la cap.

Cartea pe care o strângeţi în mâini este un fel de pescuit cu năvodul prin partea ciudată şi amuzantă a ultimei călătorii din viaţă, de la ritualurile din lumile antice până la idiosincrasiile omului modern.

Dacă aş fi scris o disertaţie, probabil că aş fi discutat despre schimbarea rapidă şi recentă a scopului înmormântării moderne, de la pavarea drumului pentru călătoria finală

a decedatului spre tărâmul celălalt până la ceea ce a devenit comemorarea unei vieți trăite. Iar în demersul meu pentru a vă face să acceptați acest lucru, v-aș ruga să vă amintiți că darul cel mai mai de preț pe care vi-l poate face cineva este să vă facă să râdeți – chit că și darul vieții e foarte aproape de a-l egala. De asemenea, ar trebui să încep prin a vorbi despre felul cum obișnuiau oamenii să facă înmormântări, de la trecutul îndepărtat până în istoria recentă, care, oricât de ciudat ar părea, este exact începutul cărții. Până la urmă, dacă vrem să înțelegem cum au devenit înmormântările moderne prilejuri de distracție, e bine să aruncăm un ochi la felul cum procedau strămoșii noștri. Pe lângă asta, e mai ușor să râdeți de cei morți mai demult decât de cei decedați recent.

Anticii și nu atât de anticii noștri strămoși aveau într-adevăr niște manii funerare ciudate, care te făceau să te-nspăimânți, dar ați face bine să citiți și mai departe pentru a împiedica orice sentiment posibil de superioritate – veți vedea că odată cu timpul nu vine neapărat și o înțelepciune mai mare. Și indiferent cât de mult s-a schimbat lumea plânsului, întotdeauna vor exista anumite elemente din înmormântarea obișnuită care pot fi luate drept standard. De obicei, pentru început, trebuie să existe un corp neînsuflețit, un soi de recipient în care să fie băgat și un loc pentru a vă descotorosi de el. Această carte vă va prezenta o multitudine de opțiuni – de la ultimele noutăți în materie de sicrie până la conservarea criogenică – și vă va arăta toate celelalte elemente esențiale și neesențiale ale înmormântării moderne. Spre exemplu, ceea ce era numit necrolog astăzi ar putea fi catalogat drept orice altceva, de la un discurs care să asasineze personalitatea decedatului până la un număr de *stand-up comedy*, iar solemnitatea imnului funerar a lăsat locul armoniilor mai vesele ale melodiilor din topuri. Chiar și locul de odihnă finală a

depășit limitele curții bisericii – aventurându-se chiar până departe în spațiu.

Cândva, în timp ce scriam cartea asta, mi-am dat seama că ar trebui să depindă numai de voi, cititorii, să decideți dacă ceea ce citiți e plăcut sau amuzant, și că aceia care vor s-o facă ar putea citi acest volum ca pe un fel de manual pentru a adăuga un pic de înțelepciune la propria înmormântare sau la înmormântarea unei persoane dragi. Și știți ce, nu am absolut nici o problemă cu asta, chiar vă rog, dați-i bice.

Acum, citiți mai departe, pentru că, așa cum a spus George Bernard Shaw, „Viața nu încetează să fie amuzantă când oamenii mor mai mult decât încetează să fie serioasă atunci când râd".

1. o mică istorie light – *partea întâi*

Unul dintre obiectivele acestei cărticele este să redea amuzamentul ceremonialului funerar. Știu ce vă trece prin cap acum – că acest amuzament nu a existat niciodată. Dar nu e așa. A existat dintotdeauna. Vreți dovezi? Atunci dați-mi voie să vă conduc înapoi la începuturile omenirii.

În vremurile dinaintea apariției roții, a focului și a magneților de frigider, omul era cât se poate de înrudit cu vecinii lui, sălbăticiunile. Ideea de „înmormântare" nu exista; unde mureai, indiferent dacă asta se întâmpla din cauze naturale sau nu, acolo rămâneai să putrezești. Asta dacă tribul din care făceai parte nu era canibal.

Timp de mii de ani după ce ne-am smuls din supa primordială – și, foarte probabil, chiar și înainte –, atunci când o creatură murea, fie se descompunea în același loc unde își dăduse duhul, fie, mai probabil, era devorată de fiarele care se hrănesc cu cadavre: vulturi, ciori, șacali și, de fapt, cam orice ființă cu dinți ascuțiți și constituție solidă. În mod evident, trebuie să fi existat și excepții de la regulă. Nu pot totuși să-mi imaginez că omul primitiv era chiar atât de primitiv încât să-și lase semenii să se întoarcă pur și simplu în pământ dacă mureau în somn, mai ales dacă era vorba de vreo prietenă primitivă. Îmi imaginez că în mod cert și ea ajungea să împrăștie o duhoare, așa cum urma să facă și el în cele din urmă.

Lăsând deoparte aranjamentele pentru somn, trebuie să mai fi fost și alte excepții: nu prea îți convine să-ți poluezi sursele de apă potabilă, nu-i așa? Și dacă unul dintre membrii tribului se răstoarnă în ceaun în timp ce gătește? Ar trebui să fie pescuit din salată. (Asta dacă tribul respectiv nu era cu adevărat canibal.) Trebuie să mai fi fost o grămadă de alte excepții și astfel, poate că pe măsură ce ne civilizam, numărul acestora a crescut până când excepția a devenit regulă.

Și regula? E clar că n-am fost de față când s-a format comitetul director, dar presupun că una dintre reguli era ca îngroparea să se facă departe de sursele de hrană și de apă potabilă și de fapt complet în afara vetrei, din cauza mirosului și a riscului de îmbolnăvire, dar și ca să fie departe de copiii curioși – un puști de cinci ani pus pe scormonit cu bățul rămâne tot un puști de cinci ani pus pe scormonit cu bățul, indiferent de epocă.

Se pare că a trecut ceva vreme până când ideea de îngropare a prins la nivel global; chiar și în secolele XIII și XIV, mongolii (gașca lui Ginghis Han) încă se descotoroseau de cadavre prin metoda mobilă. Legau cadavrul de un cal și-l făceau să dispară din apropierea lor lovind calul scurt peste crupă – ca în filmele cu cowboy în care indianul își împușcă ponciul, dar piciorul îi rămâne prins în scară și astfel e târât în depărtare.

Oricum, chiar dacă înmormântarea generalizată nu-și făcuse încă apariția la orizont, cimitirele apăruseră. Legenda spune că cel mai puternic dintre animale, elefantul, simțea când i se apropia sfârșitul și se îndrepta, încet și demn, spre locul său de veci neștiut de nimeni. Poveștile transmise până la noi amintesc de cimitire de elefanți imense, neștiute sau pierdute, unde oasele și colții de fildeș – cei mai importanți în legenda asta – sclipesc stins, de departe. Într-adevăr, accentul cade pe cuvântul „legendă", dar ea

conține ceva ce oamenii ar putea să adopte – un loc special în fiecare țară, unde contabilii falimentari, filateliștii sau șoferii de camionete[1] se pot duce să moară. Bănuiesc că locul care aduce cel mai mult cu așa ceva este astăzi cimitirul militar; fiindcă acolo există un aer de comunitate, spre deosebire de noi, ceilalți, care ne găsim liniștea lângă măcelar, brutar sau programator.

epoca de piatră – primele înmormântări

Pentru neinițiați, Epoca de Piatră a fost, în principiu, împărțită în trei perioade în ceea ce privește evoluția omenirii: paleoliticul, mezoliticul și neoliticul. Perioada neoliticului reprezintă stadiul final al Epocii de Piatră, traducerea din latină însemnând „pietre noi" – ceea ce nu e deloc de mirare, întrucât probabil că le-au devansat pe cele paleo și mezo de-a lungul anilor. Per total, epoca a durat de prin anii 6000 î.Hr. până pe la 1700 î.Hr. Trecerea de la o epocă la alta era într-o oarecare măsură treptată – după cum știți, pietrele sunt grele – dar, în principiu, cu cât omul cavernelor se specializa mai atent în pietre, cu atât mai mari erau pietrele pe care reușea să le lucreze.

Și-atunci, când am început să ne îngropăm morții, cu un fel de ceremonie, și nu doar din motive de sănătate sau de siguranță? Ei bine, potrivit arheologilor, cu cel puțin 350 000 de ani în urmă. Se pare că, în timp ce dezgropau un mormânt dinaintea Epocii de Piatră din nordul Spaniei, câțiva Indiana Jones au găsit o secure îngropată la un loc cu rămășițele antice. Acum, arheologii spun că asta arată

[1] În original, *white van drivers*, „șoferii de camionete albe". În Marea Britanie, expresia, folosită peiorativ, îi desemnează pe șoferii neatenți și adeseori agresivi, care conduc în general vehicule comerciale mici, neinscripționate cu datele vreunei firme (*n.tr.*).

că cei care l-au depus în mormânt trebuie să fi avut idee despre viața de apoi și să fi crezut că mortul va avea nevoie de uneltele sale odată ajuns acolo – probabil că în concepția lor raiul era neterminat. Pe lângă posibilitatea ca faptul să indice într-adevăr această linie de gândire, e la fel de posibil să se fi întâmplat ca un băiețel neanderthalian să fi primit de ziua lui o secure, în aceeași zi în care i-a fost înmormântată o rudă și... „ți-am spus să nu te mai joci cu securea aia. Dacă o tot arunci în sus și-n jos... nu, n-ai voie să cobori s-o recuperezi!"

Astfel, poate că micul Ug a pus bazele unei noi tendințe, pentru că, până în neolitic, oamenii au ajuns să îngrămădească pe lângă mort tot felul de lucruri, ca și cum ar fi devenit demodate. Și poate chiar așa a fost; că doar n-o să te apuci să arunci pielea de animal din acest sezon, recomandată de designeri de top, sau șalul pe care soția l-a copiat după cele purtate anul ăsta în marele cătun.

Pe măsură ce strămoșii noștri se civilizau, li se dezvoltau și obsesiile în legătură cu ceea ce devenise cunoscut drept „obiecte funerare". Rămășițele din Neanderthal descoperite în peșterile din Shanidar, în Irakul de azi, erau pline de polen când au fost găsite, ceea ce arată că tradiția florilor funerare datează de cel puțin 10 000 de ani sau chiar mai mult. Arheologii au ajuns la concluzia că florile proaspăt culese ar fi fost folosite pentru a masca mirosul de descompunere. Așadar, omul cavernelor mirosea mai rău când era mort decât când era viu. Cine ar putea să știe?

La scurt timp după aceasta, îngroparea și înmormântarea și-au dezvoltat ritualuri proprii; fiecare își dorea o cale a lui spre acest loc mai bun, spre „viața de apoi". Mormintele au devenit mai mult decât simple gropi – morții erau îmbrăcați special pentru această ocazie, uneori trecând și printr-un tratament cosmetic cu var nestins, iar

cadavrul era însoțit în viața de apoi de multe dintre posesiunile lui pământești. Dar în moarte era la fel ca în viață, deci normal că bogații luau cu ei mai multe; gorganele lor trebuiau să fie mai bune, mai mari, mai gorgane. Forma de înmormântare obișnuită pentru cei bogați era o groapă suficient de largă încât să le cuprindă și rămășițele pământești, și bagajele, acoperită cu o movilă înaltă, care să marcheze mormântul și să le amintească tuturor cât de puternici fuseseră. Cu cât era mai mare gorganul, cu atât mai puternic era locatarul său – gândiți-vă la casele vedetelor rock. Cei săraci n-aveau decât să se resemneze că vor fi îndesați într-o peșteră, alături de câte-un castron, nici ăla cine știe ce.

Lista de „ce poți lua cu tine" a bogaților conținea ceramică, agrafe din os și cuțite de cremene. Obiecte mortuare precum coarne de cerb, capete de topor și bijuterii au fost aduse la suprafață la Bogebakken, în Danemarca, unde, pe lângă practica obișnuită a stropirii cu var nestins, arheologii au găsit și dovezi ale obiceiului de vopsire a feței cu argilă roșie. Se pare că nu era destul să-ți iei cu tine în lumea de dincolo averile preferate, mai trebuia și să ajungi acolo arătând ca bunica.

În preajma acestui moment, în urmă cu 4 000–6 000 de ani, în Europa de Nord a apărut posibilitatea de a-ți alege modul de plecare. Când spun alegere – decedatul nu prea avea cuvânt în această privință; cel mai probabil era că rudele rămase în viață alegeau între incinerare și îngropare. Îngroparea însemnând tăierea corpului în câteva părți mai ușor de manevrat – mărunțite ca hrana pentru copiii mici. Și cu toate că incinerarea a revenit în forță în ultimul secol, îngroparea a rămas pe seama filmelor de groază cu „partea a II-a" sau „a III-a" în titlu.

Un mod similar de a alege viza și locul de veci. Dacă erai bogat sau puternic (deși mă îndoiesc că încăpea vorbă

de „sau" la mijloc), puteai să-ți lași cenușa sau rămășițele, la alegere, într-un mormânt cu intrare[1], într-un mormânt conic[2], într-un mormânt cu bordură[3] sau într-un dolmen[4]. Pentru cei nelămuriți, un mormânt cu intrare era un mormânt sub pământ în care – ați ghicit – se ajungea printr-un pasaj, un mormânt conic era un coridor făcut într-o grămadă de pietre dispuse în formă conică, un mormânt cu bordură era o grămadă de pietre sau un gorgan (sau o ridicătură de pământ) înconjurată de pietre sau de metereze, iar un dolmen era o grămadă de pământ cu un portal constând în trei pietre mari, acoperite de o lespede monolită care cântărea uneori și 40 de tone. Așadar, pătura avută din Epoca de Piatră putea alege orice, de la o simplă gaură în pământ până la un mormânt marcat de un monolit. Cei mai puțin bogați și puternici aveau aceleași opțiuni, dar, în cele mai multe cazuri, erau nevoiți să le împartă între ei; numai în Irlanda există 1500 de asemenea morminte comune. Cât despre cei care nu aveau nici bogății și nici putere, ei bine, este greu de spus cum erau îngropați aceștia, deoarece rareori aveau ceva de lăsat în urmă.

---

[1] În original, *passage tomb*. Una dintre cele patru categorii de cavouri megalitice. Mormintele cu intrare aveau ca specific faptul că accesul la încăperea funerară se făcea printr-un culoar; erau, de obicei, acoperite cu un morman de pietre (*n.tr.*).

[2] În original, *wedge tomb*, un alt tip de cavouri preistorice, întâlnite în special în Irlanda, numite astfel deoarece încăperea funerară se îngusta la unul dintre capete (*n.tr.*).

[3] În original, *court tomb*, cel de-al treilea tip de cavou megalitic, numit astfel fiindcă mormântul propriu-zis era îngrădit la suprafață de construcții mari din piatră (*n.tr.*).

[4] În original, *portal tomb*, mormânt megalitic format dintr-o lespede mare de piatră așezată deasupra altor trei–patru lespezi dispuse vertical; dolmen (*n.tr.*).

străvechii zoroastrieni

În vremurile bunului an 2000 î.Hr., înainte ca Europa de Nord să înceapă să aleagă între ardere și tranșare, la câteva mii de kilometri distanță, în locul cunoscut astăzi drept Iran, străvechii preoți zoroastrieni[1] executau ritualul Dakhma-Nashini: „distrugerea completă a trupului mort"; de fapt, această practică era atât de răspândită, încât a rezistat până în jurul lui 900 d.Hr.

Acești zoroastrieni chiar aveau o problemă cu cadavrele, pe care le credeau malefice și susceptibile de a-i contamina pe cei vii. Ritualurile lor cereau ca nimeni în afară de cei care cărau cadavrele să nu le mai atingă, iar pentru această onoare respectivii erau obligați să trăiască în afara orașului sau a satului lor. Nu-mi pot imagina decât că aveau, probabil, un plan de pensii solid.

Corpul trebuia spălat cu urina proaspăt colectată a unui taur alb special. Și dacă se întâmpla cumva ca oricine altcineva în afară de cei care cărau cadavrele să atingă mortul, dovedindu-se astfel slab de minte, de limbă și de mână, atunci și acesta trebuia să se spele în urină și chiar să soarbă un pic din ea, ca să se curețe și pe dinăuntru, și pe dinafară.

În plus, zoroastrienii practicau ritualul ceva mai obișnuit al rugăciunilor pentru mort și permiteau familiei să-și ia ultimul rămas-bun, ceea ce totuși nu era permis dacă o femeie din familie era însărcinată, ca nu cumva rugăciunile să aibă vreun efect asupra sufletului nenăscut. Cadavrul era apoi ridicat pe o movilă sau pe un platou pentru a fi devorat în tihnă de soare și de vulturii din zonă, o practică împărtășită și de parși – o filială ceva mai modernă

[1] Adepți ai zoroastrismului, religie caracterizată prin dualismul binelui și al răului, întemeiată de profetul Zarathustra (*n.tr.*).

a religiei zoroastriene din India. Rămânea în seama vântului și a ploii să erodeze oasele rămase și să le-arunce în mare. Iată o plajă care va trebui să se lupte din greu ca să obțină autorizație de turism.

epoca de bronz și epoca de fier

Să ne întoarcem în Europa, unde s-au mai ivit câteva epoci, iar oamenii de după Epoca de Piatră au descoperit, ca și noi, cei de azi, două concepte importante: reciclarea și primatul calității asupra cantității.

Nu se poate ști dacă aceștia doar s-au plictisit să tot construiască morminte elaborate pentru oameni care – să recunoaștem – nu mai aveau cum să le aprecieze, sau dacă vreun comitet local a decis că apariția altor gorgane n-ar fi în armonie cu personalitatea zonei și ar avea un efect advers asupra prețului cocioabelor din zonă. Indiferent de motiv, s-a răspândit practica refolosirii mult-iubitelor gorgane și morminte conice. Ce mai rămăsese din vechii locatari era mutat într-o groapă de oase comună, premergătorul osuarului de azi, înainte ca noul locatar să-și intre în drepturi.

Conceptul „mai puțin înseamnă mai mult" a început să se aplice și obiectelor funerare; obiectele îngropate erau mai puține, dar de calitate mai bună – bijuterii cu pietre semiprețioase, arme, cutii de bronz, obiecte smălțuite și mărgele de piatră sau de sticlă.

Spre sfârșitul acestei perioade, în nord-vestul Europei, mai ales în Danemarca, Germania, Țările de Jos, Anglia și Irlanda, oamenii au început să prefere o nouă formă de îngropare – scufundarea într-o mlaștină de turbă –, chiar dacă aceasta nu era neapărat și preferința victimei. Când spun victimă, nu mă refer la cei care mureau de moarte naturală, ci la cei aleși pentru sacrificii sau supuși unor

pedepse brutale. Aceștia aveau parte de o moarte îngrozitor de dureroasă: erau strangulați cu știreanguri de fier, capetele le cădeau de pe umeri sub lovituri de ciocan, erau înecați în bălți mâloase, și toate acestea după ce fuseseră îndelung torturați (se pare că torționarilor le făcea o plăcere deosebită să taie sfârcurile victimelor), dar să privim partea bună a lucrurilor – nămolul face bine la piele.

✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝

E posibil ca păgânii din nordul Europei să fi fost cei care au venit cu ideea hainelor de moarte. Ei credeau că dacă mortul purta haine noi, spiritele rele nu mai recunoșteau sufletul, și astfel el putea să scape nevătămat și să ajungă în viața de apoi în care credeau ei. Am văzut destule filme de groază încât să-mi dau seama că spiritele rele sunt, probabil, suficient de proaste.

✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝

vikingii

Ultima mare epocă a obiectelor funerare din lumea vestică a fost cea a vikingilor. Răspândind în aceeași măsură spaima și comerțul din ținuturile lor scandinave, se pare că nordicii au transformat înmormântările extravagante în artă.

Și de această dată, obiceiul era restrâns la cei influenți, distinși și celebri – adică cei care ar fi putut face subiectul unei reviste de scandal vikinge. Chiar și așa însă, exista o ierarhie și între aceste ranguri. Celebritățile de mâna a treia erau îngropate în cele mai bune haine, înconjurate de arme, bijuterii, mâncare și băutură pentru viața din Valhala (versiunea vikingă a raiului), în timp ce un George

Clooney al vikingilor era incinerat pe corabia sa cu toate cele de mai sus, dar și cu ciocanul lui Thor[1], cu câinele, caii și o grămadă de alte animale. La începuturile epocii vikingilor păgâni, asemenea ocazii puteau fi însoțite chiar și de un sacrificiu uman.

Îngropările se făceau în sicrie suficient de mari încât să aibă loc în ele și decedatul, și tot ce lua acesta cu el – iar asta uneori presupunea și calul. Bineînțeles că doar bărbații aveau parte de aceste funeralii pompoase. Coșciugele femeilor vikinge erau mai mici, iar obiectele lor funerare se restrângeau la piese mai rafinate, cum ar fi lănțișoarele și mărgelele.

vechii egipteni

Versiunea egipteană a vieții de apoi era foarte asemănătoare cu viața pământească, dar cu mai puțin nisip. Egiptenii credeau că, din moment ce vor trăi cam la fel cum trăiseră când erau vii, trupurile lor trebuiau păstrate cât mai aproape de condiția lor de dinainte de moarte – deși descrierea e cam inexactă, dacă asta presupune să fii învelit în in din cap până în picioare, iar organele interne să-ți fie scoase și puse alături într-un borcan. Evident că această celebră practică a mumificării era restrânsă la egiptenii puternici și bogați, fiindcă doar ei erau considerați demni de a-și păstra corpurile în viața viitoare.

Îmbălsămarea cadavrelor era o treabă complicată. Mai întâi corpul era purificat, prin spălare și epilare. Apoi era spintecat și toate organele interne erau scoase, cu excepția inimii – care era considerată sălașul gândirii și al memo-

[1] Mjolnir, ciocanul zeului Thor – zeul tunetelor, al fulgerelor, al ploii și al vântului, în mitologia scandinavă, simbol al puterii nemărginite (*n.tr.*).

riei. Operațiunea includea chiar și creierul, care de cele mai multe ori era scos pe nas, cu ajutorul unui cârlig. Când cele dinăuntru erau evacuate, le luau locul bucățelele de in și grămăjoarele de rumeguș, iar corpul era acoperit cu bicarbonat de sodiu, pentru uscare. În cele din urmă, după două luni de curățire și după îmbălsămarea de rigoare, cadavrul era învelit cu pânză de in și numai bun să facă pe oricine, de la Abbott și Costello[1] până la Brendan Fraser[2], să se scape pe el de frică.

După mumificare, toți acești Tutankamoni și toate aceste Cleopatre își găseau odihna veșnică în piramidele lor făcute la comandă, înconjurați de obiectele prețioase gata de folosire pe tărâmul celălalt, printre care și *Cartea morților*, versiunea egipteană a *Ghidului general al vieții de apoi*. Și într-adevăr este vorba despre cei sus-puși și puternici, atât în termeni umani, cât și în termeni de piramide, din moment ce e clar că nu toată lumea își putea permite între 2 000 și 5 000 de oameni sau, conform istoricului grec Herodot, 100 000 de sclavi și vreo 25 de ani necesari pentru a duce la bun sfârșit o asemenea structură monumentală. Da, 25 de ani! Cred că au folosit aceiași muncitori care nu au reușit nici până în ziua de azi să-mi termine mie baia.

Totuși, cei morți nu ajungeau pe tărâmul celălalt pe cât de repede ar fi crezut. Uneori mumiile nu erau îngropate ani întregi, fiind folosite ca garanție pentru împrumuturi. O variantă a acestui obicei a mai apărut și în Scoția, după multe sute de ani, când era posibil ca trupul neînsuflețit al cuiva care nu-și plătise datoriile să fie luat în custodie până se reglau lucrurile.

---

[1] Bud Abbott și Lou Costello, duo de comedianți americani din anii '40–'50 (*n.tr.*).

[2] Brendan Fraser, actor americano-canadian; a jucat în *The Mummy* (1999) și *The Mummy Returns* (2001) (*n.tr.*).

Dacă ați fost atenți până aici, ați remarcat, probabil, ceva ce vi s-a părut a fi o eroare majoră în logica egiptenilor: dacă doar cei puternici erau mumificați și dacă doar cei mumificați treceau în lumea de dincolo, cum aveau să se descurce fără sclavi și servitori? Simplu: îi luau cu ei și pe aceștia, închizându-i în mormânt.

vechii greci

Vechii greci sunt considerați oameni de cultură, părinții teatrului, ai filozofiei, ai democrației – și ai înmormântării în casă. Ei credeau că moartea înseamnă să-ți petreci veșnicia în Hades și că morții trebuiau să treacă râul Styx cu feribotul ca să ajungă acolo. Chiar puneau o monedă de cupru pe limba mortului, ca să aibă cu ce să-l plătească pe barcagiu.

Înainte să devină complet civilizați, cei dinaintea vechilor greci (în jur de anul 500 î.Hr.) amenajau în case camere speciale în care își îngropau morții. Așa că o reclamă imobiliară pentru o casă ateniană semidecomandată care tocmai a fost scoasă pe piață ar suna cam așa: „Trei dormitoare, bucătărie modernizată, sufragerie; în preț intră covoarele, desenele murale și bunica".

Este posibil ca efectul asupra pieței imobiliare să fi fost motivul pentru care grecii au început să-și îngroape morții pe insule părăsite – deși probabil că trebuiau întâi să verifice dacă insulele erau într-adevăr părăsite, nu doar în afara sezonului turistic.

Grecii au fost printre primii care au introdus un fel de priveghi ritualic pentru cei morți, numit *prothesis*, în care mortul era spălat, uns cu ulei și așezat pe un pat înalt, pregătit pentru sosirea prietenilor și a rudelor care veneau să-și aducă ultimul omagiu, să bocească un pic și să se vaite –

mai ales pe motivul că nu vedeau mortul, fiindcă patul era prea înalt.

Grecii aveau în comun cu egiptenii pasiunea de a-și decora mormintele sau criptele cu imagini, deși, spre deosebire de egipteni, care preferau imagini cu zeii lor, basoreliefurile grecești erau reprezentări realiste ale ocupantului, posibil cu servitorii, cu bunurile și uneori cu animalul de casă.

roma antică

Mereu pragmatici, romanii se pregăteau din timp pentru înmormântare. Cei care-și permiteau își construiau mormintele din timpul vieții, sau mai bine spus, îi puneau pe alții să le facă. Cei mai puțin bogați, cu toate că erau scutiți de coșmarul de a aduce muncitori, aveau toate șansele să-și vadă cenușa depusă în urne care urmau să fie așezate în nișe tăiate în pereți, în ceea ce va deveni cunoscut drept *columbaria*, din cauză că semănau cu niște adăposturi pentru porumbei. Dacă ar fi fost prudenți, s-ar fi putut înscrie într-o *collegia funeralicia*, o formă antică de societate cooperativă funerară unde, plătind o cotizație mică, se puteau aștepta la o înmormântare decentă și la o parte din profituri.

✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝

Cuvântul „funeralii" este moștenit din latinescul *funeralis* – o torță funerară omniprezentă la procesiunile lor.

✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝

Fiindcă romanii țineau morții să ducă rămășițele trupești ale celor dispăruți în afara orașului, cortegiile erau

obligate să defileze noaptea până la groapă sau la rug. Și dacă tot trebuia să iei parte la o procesiune, atunci de ce să nu o faci cum se cădea? Aceasta era condusă de fiul cel mare, care trebuia să-și afișeze durerea răvășindu-și părul. Rudele și prietenii purtau măști cu imaginile strămoșilor neamului, iar în fruntea cortegiului mergeau acrobați, jongleuri, dansatori și mimi. Prin cortegiu se mai găseau și numeroase bocitoare profesioniste, ale căror plânsete, vaiete și bătăi cu pumnii în piept erau direct proporționale cu plata primită.

Dar înmormântarea romană clasică nu se termina în nici un caz cu incinerarea sau cu îngroparea. Se credea că, timp de 9 zile și 9 nopți după funeralii, casa proaspătului decedat era bântuită. Așa că în cea de-a noua zi casa era măturată ca să fie date afară fantomele.

Probabil că toate acestea nu erau pentru romani decât o scuză în plus ca să mai dea o petrecere; și, mamă-mamă, chiar că aveau multe sărbători de comemorare a strămoșilor. Una dintre ele era *Parentalia* – un ospăț dat de cineva în onoarea părinților săi decedați –, iar o alta *Lemuria* – când fantomele bântuiau, prin luna mai, și era de datoria fiului mai mare să încerce să le îmbuneze, oferindu-le fasole. Da, nici vorbă de arme cu protoni[1], exorcizări sau femei pitice cu voci ciudate, nu era nevoie decât de o mână de boabe de fasole sau de o mătură!

zece lucruri înspăimântătoare despre înmormântările din trecut

1. O parte din ritualul funebru al romanilor presupunea ca bărbatul cel mai vârstnic al casei să alerge la patul de moarte al părintelui său ca să-i inhaleze

[1] Arme folosite împotriva fantomelor în filmul *Ghostbusters* (*n.tr.*).

ultima suflare. După care, dându-şi în sfârşit ultima suflare, mortul era spălat în ulei şi apă fierbinte timp de şapte zile consecutiv, dar mă gândesc că fiului îi lua şi mai mult să-şi cureţe sinusurile.

2. Perşii, sirienii şi babilonienii făceau lumânări uriaşe din morţi. Ei ţineau corpurile în borcane de măsura unui om, pline cu ceară sau miere, cărora, nu-i aşa?, nu le lipsea decât fitilul.
3. Se spune că locuitorii Calaţiei (sau cartaginezii) îşi mâncau morţii. Ei erau totuşi un pic mofturoşi – doar membrii familiei puteau lua parte la ospăţ; de fapt, era îndatorirea lor sacră. Cred că era singura ocazie când copiii preferau totuşi să-şi mănânce legumele.
4. În Japonia imperială, un nobil se putea aştepta ca, atunci când lăsa în urmă cele pământeşti, o bună parte dintre supuşii lui să se sinucidă sau să-şi facă harachiri. Pentru supuşii fijieni era şi mai greu, pentru că erau sugrumaţi, cu tot cu neveste.
5. Thailandezii practicau incinerarea, cu precizarea că, în cazul familiilor regale, succesorul la tron trebuia să caute prin cenuşa predecesorului bucăţi de oase care să-i servească drept simboluri ale noii sale autorităţi.
6. Indienii din tribul Choctaw obişnuiau să usuce corpurile decedaţilor, ridicându-le deasupra pământului pe o platformă, pe stâlpi sau în copaci. Asta permitea ca elementele naturii să-şi facă treaba până când carnea devenea ca o pastă, uşor de înlăturat. Ce rămânea pe oase era dat deoparte cu ajutorul unei unghii lungi şi tari a curăţătorului de oase, angajat special pentru acest scop. Acesta răcâia carnea putrezită, cartilagiile şi tendoanele, până când oasele rămâneau

netede și erau astfel gata pentru înmormântare; atunci erau puse sub o movilă de pământ și de piatră.

7. Cândva, haitienii își afumau morții și-i atârnau de pereții caselor ca pe ornamente. Așa că, în loc de patrimoniu de familie, patrimoniul era chiar familia, care în cazul anumitor triburi sud-americane însemna bijuterii făcute din oasele lor.
8. În unele zone arctice și subarctice, practica preistorică de a lăsa pur și simplu cadavrul în voia lui s-a păstrat mult timp după ce lumea a intrat în istorie. Ia încercați să săpați un mormânt în permafrost.
9. În Asia Centrală, vechea practică mongolă de a lăsa sălbăticiunile să sfâșie cadavrul s-a transformat în obiceiul de a lăsa niște ciocli părăși, cunoscuți mai degrabă sub numele de câini, să devoreze bucățelele cărnoase după îngropare.
10. Locuitorii subcontinentului indian aveau și ei micile lor păcate funerare, pe care autoritatea colonială britanică le-a oprit. Anumiți hinduși practicau obiceiul numit *suttee*, care – ca să spunem lucrurilor pe nume – consta în incinerarea soției celui mort. Fiindcă decedatul nu putea trăi fără nevastă în viața de apoi, era de așteptat ca văduva să se așeze de bunăvoie lângă soțul mort, pe patul funerar în flăcări, sau – cum se întâmpla de cele mai multe ori – era aruncată acolo. Se pare că n-au apărut prea multe proteste când practica a fost interzisă.

2. *o mică istorie* light – *partea a doua*

evul mediu

Populația în plin avânt a lumii medievale era complet obsedată de ideea morții și a înmormântării, de la țăranul din Florența până la episcopul de York. Această problemă, cât Europa de vastă, poate fi redusă la un singur lucru – purgatoriul.

Biserica creștină medievală pare să fi hotărât că ideea de iad nu era de-ajuns ca să țină congregația supusă și să mențină donațiile pentru cler. Pentru un împătimit al jocurilor de noroc, raiul și iadul aveau o cotă de 50 la 50 (dar normal că un împătimit al jocurilor de noroc nu prea avea șanse să acceadă în loja superioară). Dacă însă credeai că greutatea faptelor bune va înclina balanța în favoarea ta, nu aveai de ce să-ți faci griji.

Aici a intervenit artificiul cu purgatoriul, care a introdus un nivel mijlociu în administrație, cerând ca până și cei a căror balanță înclina spre rai să-și plătească păcatele. Totul pe principiul că te lasă să te duci sus, dar mai întâi îți fac lucruri nasoale în pivniță fiindcă ai mințit, ai înșelat, ai râvnit la boul și la nevasta vecinului, chestii de felul ăsta. Procesul nu se reducea la o pedeapsă pentru fiecare păcat. Exista un tarif și, cu cât aveai păcate mai grele, cu atât mai mult stăteai în purgatoriu și cu atât era mai dureros.

Și ce are-a face asta cu înmormântarea? Păi, rolul purgatoriului nu era doar să înfricoșeze oamenii ca să-i facă mai pioși, ci era și un mijloc bunicel de câștig. Ideea era următoarea: faptul că mergeai în purgatoriu era bătut în cuie, dar durata timpului petrecut acolo și starea scrotului la plecare erau negociabile. Dacă arătai puțină căință pentru păcate, dacă duceai o viață bună și dacă aveai parte de o *bona mors*, adică de o moarte bună, sentința se putea diminua simțitor. O moarte bună se referea, evident, și la înmormântare; exista chiar și o carte de genul „Să învățăm să murim pios" numită *Ars Moriendi* (Arta de a muri).

Deci, pe scurt, cu cât era mai spectaculoasă înmormântarea, cu atât era mai scurtă șederea știți voi unde; de aici și preferința pentru înmormântările care să țină trei zile. Și de data asta cei bogați erau în avantaj – în fond, spectacolul costă. Mai întâi avea loc anunțarea morții. Care nu consta într-un chenar la pagina de decese în ziarul local, ci în angajarea unor trâmbițași care să meargă 10–15 kilometri în toate direcțiile, dând vestea că „ducele ăl' bătrân a dat colțu'". În regiunea Bretania din Franța, patru bărbați, două femei și doi orfani desculți umblau prin oraș lovind într-un clopot și chemând locuitorii la înmormântare, iar în Scoția și în Anglia, un om numit „invitator"[1] ciocănea pe la uși și le ordona oamenilor să vină la ceremonie, uneori continuând și cu „în caz că nu...".

Timp de trei zile înaintea serviciului funerar, decedatul era ținut în propria casă și privegheat de bocitoare plătite, ceea ce presupunea cheltuieli suplimentare. Se pare că măsura aceasta exista ca oamenii să fie siguri că milogul șmecher chiar murise – mai fuseseră câte unii prinși cu mâța-n

[1] În original, *bidder*, de la *to bid*, „a invita, a soma" (*n.tr.*).

sac. Așteptarea de trei zile putea fi scurtată, totuși, ca urmare a unor circumstanțe atenuante, cum ar fi mirosul.

Atât în Anglia, cât și în Irlanda, în cazul familiilor mai lipsite de putere (nu prea-ți venea să faci pe nebunul cu decedații din familii care te puteau ciopârți), bocitoarele sau supraveghetorii mortului au inventat un mod amuzant de a-și petrece orele lungi și singuratice ale nopții; aceștia își făceau de cap în timpul schimbului, imitând vocea mortului și strigându-i pe membrii familiei. Sau legau membrele decedatului cu sfori și le vânturau prin aer, ceea ce cu siguranță îi speria de moarte pe cei rămași în viață.

Fiindcă mirosul devenea greu de suportat, priveghiul era urmat de o procesiune la care erau chemați să ia parte toți localnicii. A lua parte însemna că aveau nevoie de torțe și de steaguri, care costau bani. Se spune că ducele de Burgundia a ordonat 1 500 de baloți de pânză neagră din care să se facă haine pentru toți locuitorii din Bruges la înmormântarea lui. Îndoliații își puteau păstra noile haine după aceea, deci probabil că ultimul răcnet în materie de modă era negrul.

E posibil ca cele mai scumpe ingrediente ale funeraliilor medievale să fi fost rugăciunile. În fond, se spunea că prin ele intrai în direct cu Dumnezeu, dar, pentru unii, a cere frumos un strop de iertare presupunea un proces complicat. Cum însă nimic nu se capătă pe degeaba, când trebuia pusă o vorbă bună pentru careva la Atotputernicul, banii își spuneau cuvântul.

Era totuși ceva bun în asta și pentru cei săraci, din moment ce, în fața comisiei pentru eliberare condiționată din purgatoriu, rugăciunile lor păreau să valoreze mai mult din punctul de vedere al iertării păcatelor. Pentru serviciile prestate, aceștia primeau de pomană – mâncare, bani, pantofi și haine, știți dumneavoastră, micile bucurii ale vieții. Pe deasupra, îți puteai diminua cheltuielile dacă îți

cedai stupii bisericii, ca să se facă lumânările trebuitoare. Deci, oricum o dădeai, tot aveai destule motive să fii înțepat.

Nu numai cei săraci beneficiau de francizarea rugăciunilor; acționar majoritar era Biserica, iar ea nu avea de gând să se lase cumpărată cu mâncare, pantofi și haine. Cert este că frica de flăcările veșnice i-a făcut pe mulți să-și cedeze toate proprietățile Bisericii, în schimbul rugăciunilor și al slujbelor. Rugăciunile curgeau cu miile, cel puțin până se terminau banii. Unii muribunzi se avântau chiar în pariuri cu cotă, plătindu-și rugăciunile la mai multe biserici în același timp. Un mijloc bunicel de câștig, după cum spuneam.

Nu putem părăsi Evul Mediu fără să amintim pe scurt și practicile funerare ale vremii. Săracii erau îngropați în gropi deschise sau comune, cu cruci de lemn simple care să le marcheze trecerea, dar până și bogații trebuiau să accepte că, după ce putrezeau până la os, se puteau aștepta să fie rugați frumos să părăsească incinta și să se mute în osuarul din localitate. Existau totuși și câteva excepții – și anume, superbogații medievali.

Știți cum se spune, dacă ai cu ce să te lauzi, nu fi modest, iar pentru cei din Elveția, Italia, Franța, Belgia și Anglia asta se traducea prin morminte imense de piatră, cu efigii în mărime naturală ale decedatului – ducele cutare sau lordul cutare – sculptate pe capac. Statuia, culcată într-o rână, conținea un simbol al puterii sau al chemării respectivilor, cum ar fi sabia pentru cavaleri, crucea pentru membrii clerului sau presa de usturoi pentru bucătarii celebri.

Spre sfârșitul perioadei, a ajuns în vogă un alt fel de mormânt. Știți cum se întâmplă, cum apare ceva nou pe la expozițiile de morminte, cum îl vrea toată lumea. Mormântul Transi[1], cum e cel de la Biserica St. Étienne din

[1] Transi este numele dat, în artă, desenelor sau sculpturilor care înfățișează un cadavru în descompunere (*n.tr.*).

localitatea Bar-le-Duc din Franța, nu era decorat cu statuia răposatului dinăuntru, ci avea drept acoperiș imaginea unui cadavru în descompunere, cu bucăți de carne atârnând de oase și cu organele interne servind drept gustări pentru viermi.

Vreți să trecem mai departe? Mda, și eu la fel.

renașterea

Ce pot să spun despre înmormântările din Renaștere, decât că oamenilor le plăcea la culme să-și audă vocea. *Ars Moriendi* fusese până atunci mai mult un îndreptar al vieții decât al morții, iar la slujba funerară se adăugaseră orațiile funebre, în care preoții o țineau una și bună despre cum să trăiești pe pământ ca să dobândești viața veșnică. Din Lyon până în Vilnius, în Lituania, acești preoți erau precursorii firești ai celor de la televiziunea prin cablu care astăzi ți-l aduc pe Dumnezeu în sufragerie.

Diferența de clasă dintre tipurile de înmormântări a continuat să crească, așa cum făcea de sute de ani, dacă nu chiar de mii. În Anglia, cei săraci aveau în sfârșit o variantă pentru opțiunea legată de casă sau de biserică. De prin timpul lui Shakespeare încoace, a devenit o practică obișnuită ca aceia care nu-și puteau permite tot dichisul unei slujbe funerare să se descarce la cârciumă. Tavernele și hanurile ofereau servicii funerare complete, inclusiv mâncare și – ce era mai ciudat – bere. În unele cazuri, hanul era suficient de aproape de groapa comună încât personalul să se ofere să scape de oaspetele de onoare la ora debarasării meselor – și asta la propriu.

Sosirea prematură a morții negre a scurtcircuitat diferențele dintre înmormântarea săracilor și cea a bogaților. Din moment ce boala nu-și manifesta vreo preferință pentru bogați sau săraci, cu toții erau invitați să-și dea morții

afară[1] întru egalitatea de pe rug sau din groapa cu var. În această perioadă s-a născut tradiția ca mormintele să fie adânci de doi metri, cu ocazia unei legi date de britanici. Ideea era ca mortul să fie îngropat destul de adânc ca să rămână loc și pentru soția lui, și în același timp să se evite posibilele emanații toxice. Păcat că trebuia să moară omul ca în sfârșit nevastă-sa să stea deasupra.

secolul al XIX-lea

Dacă tot ajungem la sfârșitul călătoriei noastre în timp, ce alt moment mai bun pentru un nou popas decât ultima mare epocă a doliului, secolul al XIX-lea? Aruncând o privire asupra funeraliilor din secolul al XIX-lea, ne vom referi mai ales la britanici.

Iată regulile. (Ei bine, da, în Marea Britanie, în perioada victoriană trebuiau să existe reguli chiar și în moarte. În fond, nu se putea ca oamenii să moară și să facă toate celelalte chestii legate de înmormântare unde și cum aveau chef, nu?) Mai întâi, în secolul al XIX-lea, când rămâneai țeapăn, nu mai aveai voie să-ți părăsești domiciliul până la înmormântare. Era de datoria ta să stai întins în salonul casei pentru ca toate rudele care nu s-au deranjat să te viziteze când trăiai să poată să vină acum, când ai dat ortu' popii, ca să spună cât de mult le lipseai.

Cei săraci nu aveau întotdeauna un salon, așa că erau obligați să-și întindă morții pe unde se putea. Iar dacă asta însemna ca micul Albert și frații lui să trebuiască să-și împartă dormitorul cu tăticul mort, asta era situația. În State li se dădeau de pomană biscuiți celor care veneau să-l vadă

[1] *Bring out your dead* este expresia cu care, în vremea ciumei, groparii care umblau pe străzi îi invitau pe locuitori să-și scoată morții din case (*n.tr.*).

pe mort, indiferent unde era expus, dar probabil că asta se întâmpla după ce dădeau la o parte jucăriile copilului de pe pieptul tăticului.

Apariția cioclilor spre sfârșitul secolului al XIX-lea a însemnat că aceasta a fost ultima mare epocă a înmormântării de casă. Cu toate astea, practica de a-ți lua rămas-bun de la răposat în timp ce acesta zăcea întins în camera cea bună a rezistat în unele comunități din Marea Britanie cel puțin până în anii 1960. Țin minte că și bunicul meu a primit musafiri în felul ăsta. Cu toate că nu aveam voie înăuntru, ca să-i văd trupul neînsuflețit, îmi amintesc de cei care veneau și plecau, plângeau și-și trăgeau nasul. Nici până azi nu sunt convins că nu-mi dădeau voie pentru că eram considerat prea mic sau pentru că tocmai îmi cumpăraseră un set de acuarele. Dacă faci cumva vreo mătușă căzută în odihna veșnică să arate precum clovnul Charlie, ăla ești toată viața!

Regula numărul doi era că întreaga casă intra în doliu, ceea ce se aplica până și cărămizilor și cimentului. Trebuiau puse perdele negre, dacă aveai așa ceva, iar dacă nu, cele pe care le aveai trebuiau ținute trase în tot acest timp. În plus, toate oglinzile trebuiau acoperite și ceasurile oprite la ora exactă a decesului. Obsesia în legătură cu ceasul și oglinda nu e o chestie pur britanică, se pot găsi exemple similare în cea mai mare parte a Europei de Est, cât e ea de întinsă, până la Munții Caucaz. Toate rudele apropiate trebuiau să poarte negru, iar cei din înalta societate erau obligați să trimită invitații la înmormântare pe cartoane cu chenar negru. În Franța, invitația, numită *faire part*, era trimisă tuturor cunoscuților, oricât de îndepărtați, pentru a li se aduce la cunoștință decesul.

Când bunii îndoliați victorieni nu erau prea ocupați cu condusul musafirilor înăuntrul și în afara camerei unde se afla mortul, puteau face alte câteva lucruri pentru a-și

arăta suferința. Tăierea *post-mortem* a părului era o practică foarte răspândită. Cei din epoca victoriană considerau că părul reprezenta eternitatea, din moment ce părea să crească și după moarte. (Da, știu că nu e așa, este vorba doar de pielea de pe cap care se strânge și dă impresia că părul a mai crescut un pic. Premiați-vă cu cinci puncte dacă știați acest lucru și rușine să vă fie dacă încă mai credeați.) Șuvițele erau tăiate de pe capul mortului și ținute în medalioane, broșe sau inele, ca amintiri. O altă parte din recolta de păr era folosită la fabricarea de coroane sau de inimi așezate în diorame. Restul de șuvițe se dădeau, de cele mai multe ori, invitaților.

Obiceiul de a trimite șuvițe rudelor care stăteau prea departe ca să ajungă la înmormântare era răspândit cu deosebire în Australia. Ceea ce nu e de mirare, fiindcă aceasta e o țară imensă și călduroasă, iar dacă aveai de așteptat ca unii din cortegiu să ajungă de la Wollogorang până la Wagga Wagga, ei bine, nu cred că mai rămânea mare lucru de îngropat.

În alte părți ale lumii, în Grecia, Roma sau Egipt, soția sau soțul decedatului își tăia părul în semn de doliu; uneori asta îi făcea mai puțin atrăgători și-i scotea de pe piața matrimonială până se termina perioada de doliu (sau până găseau pe cineva care să fie atras de chelioși).

Numai că, după ce-l tundeau perie pe regretat, tot rămâneau două zile până la marele eveniment – ce-ar mai fi fost de făcut? Păi, cei în cauză puteau să se-apuce să-și facă un obiect care să le amintească de dispărut – o mască mortuară. Adică pur și simplu îi acopereau fața cu ceară lichidă sau ipsos, o lăsau să se usuce, o dădeau la o parte și aveau astfel un mulaj din care se putea obține ceva ce aducea îndeaproape cu scumpii lor răposați.

Desigur, măștile mortuare nu erau ceva nou pentru secolul al XIX-lea, dar s-au răspândit nemaivăzut de mult.

Se pare că oricărui mort cu parastas trebuia să i se facă o mască mortuară: Napoleon Bonaparte, Franz Liszt, Frédéric Chopin, Lev Tolstoi, Ludwig van Beethoven, Victor Hugo, Friedrich Nietzsche, Ned Kelly și lista este foarte lungă. În plus, era un fenomen răspândit peste tot în lume, practicat din Germania până în Italia, din Rusia până în State și în toate gările dintre ele.

✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝

Obiceiul măștilor mortuare nu s-a stins odată cu secolul al XIX-lea. Unora, precum Alfred Hitchcock, sau altora, decedați mai recent, ca Bruce Lee, Peter Lorre și Vincent Price, li s-a făcut la rându-le așa ceva.

✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝

Masca mortuară avea diverse întrebuințări; putea fi folosită pentru a comanda un portret memorial al celui decedat, puteai să aștepți până când și bunicul, și bunica mureau și le foloseai măștile ca să sprijini cu ele cărțile din bibliotecă, sau, mai simplu, puteai să sari din spatele unei uși cu ele pe față și să-i bagi pe copiii mici în toți sperieții.

Cu toate că portretele post-mortem reprezentau folosirea cea mai frecventă a mulajelor mortuare, nu oricine își putea permite să dețină o reproducere atât de costisitoare a figurilor celor dragi. Aici intervin francezii și practica ultramodernă a fotografiei. Procesul de a multiplica una și aceeași fotografie i-a ajutat pe francezi să trimită cópii după imaginea finală chiar și rudelor îndepărtate. Ideea s-a răspândit rapid, fiind o variantă mult mai ieftină a portretelor, care erau scumpe. Decedații erau fotografiați în general ca și cum ar fi dormit, deși unele familii cereau

ca cei dragi să fie surprinși în postúri de genul „natură moartă": tati făcând semn unui taximetrist drăguț, tati fumându-și pipa din spumă de mare, tati alergând-o pe menajeră prin spălătorie.

Odată ce decedatul rămânea chel, era fotografiat și i se lua mulajul după ultimele trăsături pentru mască, venea momentul să fie îmbrăcat în costumul cel bun sau, dacă era o doamnă, în cea mai frumoasă rochie albă și cu pălăria pusă pe cap, după care era așezat(ă) în coșciugul cu linii negre, cu mânerul placat cu argint. Abia acum era momentul ca viii să se pregătească pentru evenimentul principal.

Ceea ce ne aduce la regula numărul trei: participanții la o înmormântare aveau tot dreptul să poarte orice culoare, câtă vreme era neagră. Iar asta se referea la absolut tot: accesorii de păr negre, umbrele negre, evantaie și portofele negre, rochii negre, pălării, șaluri, jupoane, lenjerie neagră, lenjerie neagră de dantelă, lenjerie neagră de dantelă transparentă... De fapt, materialul de doliu preferat era creponul, în vreme ce blănurile, satinul și mătasea erau considerate prea decadente pentru înmormântări.

Bărbaților le era permis să se îmbrace normal, cu hainele purtate în mod obișnuit, dar să nu vă imaginați o pereche de jeanși și tricouri cu imprimeuri de genul „Io sunt cu bățosu'", căci normal însemna formal. Participarea la o înmormântare însemna să adaugi o pălărie neagră și/sau mănuși la cel mai bun costum, care oricum era, cel mai probabil, negru. Dimpotrivă, la înmormântarea unui copil, albul înlocuia negrul. Presupun că negrul nu era singura culoare a materialului din stoc.

Magazinele de haine pentru înmormântări s-au răspândit de-a lungul și de-a latul Marii Britanii pentru a putea alimenta extravaganța necesară regizării cu succes a unui astfel de spectacol. Negustorii erau burdușiți până

în înaltele lor tavane victoriene cu orice, de la pantofi la pălării. În Australia, această afacere a avut parte de o abordare mult mai pragmatică, în sensul că se încurajau reciclarea și adaptarea vechilor rochii și accesorii. Și în caz că țara-mamă și-ar fi pus în cap să aibă inițiative colonialiste în legătură cu acest aspect, a început să se considere de rău augur să ții crepon în casă după perioada de doliu, ceea ce însemna achiziționarea unei întregi garderobe noi de doliu când sucomba un alt membru al familiei. Și cine să mai considere că asta era de rău augur? Cumva patronii magazinelor de haine de doliu?

Înmormântările în sine variau, de la un preot la marginea gropii, pentru cei săraci, până la cai decorați cu pene, aprozi și o armată de bocitoare la mausoleul vreunui cutare Negustor Bancher. În buna tradiție latină, puteau fi angajați surdomuți sau bocitoare profesioniste care să urmeze convoiul, să plângă și să se vaite în mod corespunzător, în timpul slujbei – asta pentru cei care își permiteau. Cei ieftini nu reușeau decât să-și tragă nasul.

Chiar și după înmormântare existau reguli – reguli de doliu. Victorienii și-au zis că, din moment ce timpul vindecă rănile și timpul se măsoară, atunci și jelitul se poate măsura. Deși perioadele în care viii îi jeleau pe morți erau multe și variate, în funcție de cine comenta toată povestea, se pare că se obișnuia ca văduvele să-și plângă soțul dus timp de un an și o zi, iar bărbații care-și pierduseră soția trei luni, înainte să-și aducă aminte că are balta pește.

Dacă văduvul sau văduva se aflau în vârful ierarhiei îndoliaților, ceilalți membri ai familiei aveau și ei de îndeplinit datoria de a fi îndurerați, dar în măsuri diferite. De asemenea, pierderea unuia dintre părinți avea un tarif de douăsprezece luni, dar scăpai mai ieftin doar purtând un voal. Se pare că doliul purtat de copii pentru părinții morți dura în jur de nouă luni și, cu sau fără intenție, asta vădește

un fel de simetrie, nu vi se pare? Toate celelalte rude apropiate, frați, surori, rudele din categoria „vitregi", bunici, cu toții intrau în secțiunea de șase luni. De aici încolo, doliul mergea descrescător, de la, să zicem, o lună pentru un văr de gradul întâi, la un „vai, ce păcat" pentru un copil pe care l-ai avut invitat la petrecerea de cinci ani.

Spre bucuria neîndoioasă a magazinelor de profil, aceste reguli se aplicau și hainelor de doliu. Era de așteptat ca o văduvă să se îmbrace în negru în primele șase luni de doliu, urmând să arboreze o toaletă gri și eventual lila în a doua jumătate a anului. Da, a anului. Să porți ceva mai colorat sau, Doamne ferește!, să te machiezi era cu totul imoral. Presupun că măsura era și de natură să-i ajute pe vânătorii de văduve bogate să fie la curent cu timpul rămas până când puteau intra în acțiune. Lăsându-i puțin la o parte pe britanici, trebuie spus că era o practică comună, încă vie printre tradiționaliștii din diverse țări mediteraneene, ca o văduvă să se îmbrace în negru pentru tot restul vieții. (Mă rog, cel puțin nu putea fi acuzată că petrecea ore în șir ca să decidă cu ce să-și asorteze pantofii noi.) Iar în aceeași perioadă în China, moartea unui părinte însemna că fiul trebuia să poarte alb timp de trei ani.

Înapoi în Marea Britanie, perioada de doliu presupunea de obicei ca văduva să-și ia la revedere de la orice fel de viață socială, cu excepția mersului la biserică. Unele cercuri sociale strâmbau din nas chiar și la ideea ca biata femeie să-și părăsească domiciliul pentru a asista la înmormântarea propriului soț. Și nici nu avea voie să primească musafiri în prima perioadă de văduvie. Pe de altă parte, era de așteptat ca un bărbat rămas văduv să-și continue viața obișnuită și să se însoare la loc cât mai repede, de dragul copilașilor.

Într-adevăr, toate acestea par convenționalizate, dar trebuie puse în contextul căruia îi aparțin; în secolele

trecute, era foarte plauzibil ca văduva să se retragă la mănăstire. În unele zone din China antică se decretase că orice ceremonie nupțială care avea loc în perioada de doliu nu numai că era considerată nulă și neavenită, dar era și un motiv ca participanții să fie bătuți. După toate acestea, douăsprezece luni nu mai par chiar așa de mult, nu?

Din fericire, restul lumii nu era chiar la fel de înregimentat ca victorienii în privința practicilor funerare.

zece idei care merită dezgropate din înmormântările din trecut

1. *Rochiile negre*: Poate n-ar strica să aducem înapoi hainele de doliu, cel puțin pentru doamne. Ascultați-mă bine, căci pe de o parte, după cum știți, doamnelor, vă stă bine în negru – în fond, vă subțiază talia – și pe de altă parte, v-ar scuti să alegeți ce să purtați după răposatul, evitând posibila situație jenantă de a fi catalogată drept „văduva veselă".
2. *Obiectele funerare*: Știu că unii dintre voi au de gând să strecoare ceva în sicriu cu ei (dar, dacă sunteți britanici, legea cere ca acest ceva să fie produs doar din materiale naturale, combustibile sau biodegradabile). Dar n-ar fi foarte tare să fie permisă o paletă mult mai întinsă de obiecte, ca în bunele vremuri vikinge? Dacă ei aveau voie să se îngroape cu corăbiile, noi de ce să nu ne îngropăm cu mașinile? Mie îmi convine, deși am avut vreo două mașini care ar merita să fie îngropate chiar înainte să mă prăpădesc eu.
3. *Înmormântarea vikingă*: De fapt, de ce să nu reînviem întreaga înmormântare de tip viking? Știți la care mă refer, cea în care Kirk Douglas plutește în largul mării cu corabia lui, cei de pe mal trag cu săgeți aprinse

în pânzele de pe catarg, iar cadavrul dispare în apus, înconjurat de flăcări[1].

4. *Bocitorii profesioniști*: Nu cred că trebuie să-mi dau prea tare silința să vă conving de treaba asta; cui nu-i surâde ideea de a avea la înmormântare un grup de tineri drăguți, reprezentanți ai sexului opus, care să plângă în hohote? Asta chiar le-ar oferi un subiect de conversație celor veniți pe bune.
5. *Suttee*: Străvechea tradiție a arderii nevestei. Gândiți-vă numai, prin asta am împușca mai mulți iepuri dintr-un foc, fiindcă s-ar opri obiceiul ca anumite fotomodele – tinere, sănătoase și celebre – să se mărite cu bătrâni milionari care trag să moară.
6. *Cheta pentru coșciug*: Era o vreme când materialele pentru construirea coșciugului nu se găseau pe toate drumurile, astfel că întreaga comunitate trebuia să contribuie cu ceva. Deși, dacă stau să mă gândesc, astăzi te-ai putea trezi cu o cutie făcută din resturi de cablu, vreo două rafturi de bibliotecă și ușa de la un dulap vechi, care altfel urma să ajungă la groapa de gunoi.
7. *Să dai totul*: Am putea relua ideea din epoca victoriană de a înmâna îndoliaților șuvițe din părul mortului. De fapt, de ce să nu ducem lucrurile mai departe și să dăm toate celelalte părți ale corpului, ca să terminăm complet cu înmormântarea?
8. *Să dai totul (II)*: Indigenii din interiorul Canadei ardeau toate hainele și posesiunile lăsate de decedat în afara testamentului. Vă puteți întreba: și de ce, mă rog, să aducem asta înapoi? Păi, să zicem că e o versiune mai puțin drastică a numărului 5.

---

[1] Aluzie la filmul *Vikingii* (1958), după romanul cu același nume de Edison Marshall, care l-a avut ca actor și producător pe Kirk Douglas (*n.tr.*).

9. *Să te aşterni drumului*: în Grecia antică şi în unele ţări din nordul Europei a existat pentru o scurtă perioadă practica de a îngropa morţii la marginea drumului. Mă rog, astfel copiii şi-ar găsi un nou joc pentru drumurile prea lungi cu maşina.
10. *Să împarţi*: Era o vreme când cei săraci trebuiau să împartă patul cu mortul, la priveghi. Nu văd de ce nu am recupera şi acest lucru; în fond, multora li se pare că dorm de ani întregi lângă un corp rece.

3. o scurtă istorie a înmormântărilor premature

Acest capitol se referă la înmormântările unde, tehnic vorbind, nu exista nici un mort. Sau, cum ar fi spus Edgar Allan Poe, oamenii erau ÎNGROPAȚI DE VII!

Frica de a fi băgat în pământ din greșeală, în timp ce ești încă viu, este unul dintre cele mai vechi coșmaruri ale omenirii; ea intră în aceeași categorie cu visele în care ești în pielea goală în fața clasei, cele în care ești dus cu forța la dentist și cele în care ți se pare că te trezești metamorfozat într-o creatură cu corp de reptilă și cu cap de vânzător de parfumuri. Această paranoia pare să fie cel puțin la fel de veche precum consemnările ei. Unul dintre primele accidente care implică îngroparea prematură pare să fie cel al unui membru din grupul de călugări Sf. Columba de pe Insula Iona. Și, culmea nedreptății! După ce a supraviețuit o noapte întreagă sub pământ, a fost condamnat la moarte pentru erezie, ulterior dezgropării, pentru că a spus că văzuse Raiul și Iadul în timp ce era în groapă.

E clar că, dacă reușești să nu adormi acolo, te ajută la înviere, cum s-a întâmplat cu un oarecare Matthew Wall, pe la 1500. Acesta și-a revenit în simțiri când groparii i-au scăpat sicriul, după care a mai trăit câțiva ani buni și și-a sărbătorit „aniversarea" în fiecare dintre anii recâștigați.

În secolul următor, se pare că pentru a fi dezgropat era de ajutor să fi luat cu tine în mormânt ceva bun de furat

și să te fi chemat Marjorie. Atât Marjorie Erskine, cât și Marjorie Elphinstone au fost salvate de lopețile folosite la timp ale unor potențiali jefuitori de morminte. Gemetele celei dintâi Marjorie i-au speriat de moarte pe atacatori, dar au readus-o pe ea la viață. S-a dus pe jos acasă și a trăit cu șase ani mai mult decât soțul ei „văduv". Cea de-a doua Marjorie a fost și mai tare: la scurt timp după ce s-a întors printre cei vii, a născut doi băieți.

În vremuri mai apropiate de zilele noastre, reverendul Schwartz, care ceruse ca în timpul înmormântării să-i fie cântat imnul preferat, a fost auzit ținând isonul din sicriu, și se pare că episcopul insulei grecești Lesbos a stat expus publicului timp de două zile, înainte de a-l întreba pe unul dintre îndoliații care treceau pe lângă el de ce stăteau la coadă.

Desigur că acești oameni au fost cei norocoși (mai puțin călugărul de la Iona). Ei au apucat să-și spună povestea și, de fapt, au rămas vii pentru totdeauna. Alții n-au fost atât de norocoși – din câte se pare, *mulți* alții. Cu toate că singurele dovezi pe care le avem au venit cu mult după consumarea faptelor. În sudul Californiei, scheletul unei fete a fost găsit afară din sicriu, la ușa mausoleului unde fusese îngropată. Iar când lui Tomas à Kempis i-a venit vremea să fie transferat în osuar, au fost găsite zgârieturi pe capacul sicriului, gesturi care l-au costat canonizarea, fiindcă nu acceptase să ajungă la Dumnezeu ceva mai devreme. Există și cazul unei femei din New York, depusă într-un mormânt provizoriu, acum 120 de ani. Când a sosit momentul să fie mutată definitiv, a fost găsită cu câteva degete rupte, în încercarea de a-și păstra puterile până ajungeau ajutoarele. Și mai neplăcut este cazul unei biete italience din Napoli. Când i-a fost deschis mormântul, ca să i se mai alăture cineva, a fost găsită cu hainele făcute zdrențe și

cu toate oasele de la mâini și picioare rupte, într-o ultimă luptă disperată de a împinge capacul greu al mormântului.

Probabil că vă întrebați cum se face că înaintașii noștri au putut să greșească atât de des și, mult mai îngrijorător, dacă vi se poate întâmpla și vouă. Stați liniștiți. Dacă nu sunteți morți deja, atunci îmbălsămarea, ca parte a riturilor finale, v-ar fi de ajuns. Sau, ca să citez un pamflet din Australia, de pe la 1900, „incinerarea elimină orice posibilitate de a fi îngropat de viu". Din fericire, sloganurile publicitare au mai evoluat un pic de-atunci.

Cei din epoca victoriană și, se pare, cei dinaintea lor, care se pripeau, erau adeseori păcăliți de stările de comă, de ciumă, pojar și cel mai des de catalepsie sau de holeră, fiindcă toate acestea pot lăsa corpul inert și, în aparență, lipsit de răsuflare. Și, dat fiind gradul ridicat de contagiune al holerei, e de înțeles de ce oamenii erau puțin cam prea grăbiți să-l bage pe bolnav în pământ.

Așa că se făceau și greșeli, la care contribuia și faptul că doctorii nu trebuiau neapărat să vadă cadavrul pentru a constata decesul. În unele cazuri, familia decedatului nu trebuia decât să-l informeze pe doctor cu privire la deces pentru a obține certificatul. Noroc că astăzi nu mai e permis să declari moartea prin telefon, fiindcă dacă criteriile pentru a obține un certificat de deces ar fi lipsa de mișcare, lipsa de reacție și aspectul cadaveric, atunci o groază de adolescenți ar risca să fie îngropați de vii.

Dar când credeți că a avut loc apogeul isteriei în masă a îngropatului de viu? Ați ghicit, pe la 1900. Iar oamenii mergeau până în pânzele albe ca să fie siguri că acest coșmar suprem nu li se întâmpla tocmai lor. Cerința minimă era un set complet de instrucțiuni de a „verifica în amănunt" ca respectivii să fie morți înainte de a fi îngropați. Printre acestea se număra o mică incizie ciudată într-un loc unde să doară, dar care să nu fie fatală (altfel, ar fi

fost inutilă), și aplicarea unui fier încins în foc și/sau în apă fiartă pe o bucată de piele expusă, pentru verificarea reacțiilor. Îmi imaginez că un țipăt ascuțit urmat de un val de înjurături însemna, probabil, că erai viu.

Această frică era atât de puternică, încât mulți își trecuseră respectivele instrucțiuni în testamente. Eu, unul, nu sunt sigur că aș avea încredere în vreun avocat în asemenea împrejurări. „Stimate domn, se prea poate să fiți în viață, dar eu nu pot să împuternicesc pe cineva să certifice acest lucru în conformitate cu instrucțiunile cuprinse în prezentul testament, dat fiind că îmi este permis să urmez instrucțiunile respective doar după decesul dumneavoastră, care se poate sau nu să fi avut loc. Deci, dacă nu vă supărați, îmi voi lua onorariul și cu asta-basta." Scriitorul britanic Wilkie Collins, autorul *Femeii în alb*, a prevăzut în mod evident această problemă și a fost atât de inteligent încât să-și alcătuiască propriile instrucțiuni despre cum să i se verifice moartea, indiferent de starea în care se afla.

Acum se poate ca toate acestea să pară niște nimicuri exagerate, dar frica oamenilor de a se trezi morți era pe atunci atât de puternică, încât unii lăsau instrucțiuni precise să fie decapitați, ca să se asigure. Dar, cum se spune, dacă vrei ca un lucru să fie făcut bine, atunci fă-l tu însuți; așa se face că unele coșciuge coborau în groapă doldora de cuțite, arme sau otrăvuri, pentru ca ocupanții lor să beneficieze de o moarte mai rapidă decât sufocarea. Dar probabil că și mult mai dureroasă, mă gândesc.

Oricum, nu toată lumea avea de gând să ia măsuri atât de drastice. Existau și oameni cu capul pe umeri. Secolul al XIX-lea a fost secolul invențiilor, și-atunci de ce să nu se inventeze un sicriu care să avertizeze că înăuntru se afla ceva încă proaspăt?

Unele dintre idei nu erau totuși atât de impresionante din punct de vedere tehnic – de exemplu, sicriul cu capacul

pe arcuri sau cel cu trapă de salvare. Acestea pot fi cu adevărat utile doar înainte de înmormântare. Dar, cum spune o vorbă, dacă n-ai reușit din prima, încearcă până reușești. S-a întâmplat și aici, și a apărut „sicriul de siguranță", care s-a răspândit în toată Europa și în America. Doar în Germania existau treizeci de modele.

Toate aceste sicrie aveau în comun mijlocul prin care „cadavrul" îi putea anunța pe cei de pe pământ că era încă în viață. Cel mai simplu model avea una sau mai multe sfori legate de orice putea să fie agitat la un capăt și să răsune la celălalt, precum cel al doctorului Taberger din Hanovra. Nu trebuia neapărat să fie un clopoțel, desigur – alte modele foloseau artificii, rachete sau un steag roșu. Un sicriu din America includea o scară și un tub de salvare plasat la căpătâiul mortului, în caz că nu era nimeni prin zonă care să-i dea o mână de ajutor. Când erau siguri că ocupantul era mort, tubul se retrăgea, făcând ca în locul său să cadă o clapă care să acopere fața celui de jos. În fond, nimeni nu avea de gând ca locul respectiv să devină o atracție turistică.

În Altmark, doctorul Adolf Gutsmuth, fabricant de sicrie, s-a îngropat în propria-i invenție timp de câteva ore, bucurându-se în acest timp de bere și cârnați, pentru a-și face reclamă produsului.

Inventatorii sicrielor de siguranță au încercat să încorporeze fiecare îmbunătățire tehnică apărută pe fața pământului. Printre obiectele astfel integrate se numărau diverse pompe mecanice de aer, clopoței electrici, ventilatoare pe arcuri și lămpi pentru luminarea feței. Deși a durat ceva timp până să se impună nevoia de aer pe piața sicrielor, tubul de aer a devenit, la un moment dat, obligatoriu, la fel ca valva cu secționare (pentru ca, dacă aerul coboară pe tub, alte gaze să urce).

Preferata mea, datând chiar de la sfârșitul secolului, este de origine franceză. În acest caz, sicriul avea un panou de sticlă în dreptul capului și un ciocănel acționat pe arcuri care să spargă sticla, dar din afară. Da, ați auzit bine, din afară.

Cam în aceeași perioadă, șambelanul țarului Rusiei, contele Karnice-Karnicki, și-a inventat propriul sicriu de siguranță după ce a văzut cu ochii lui cum o fată din Belgia aproape că a fost îngropată de vie. Proiectul lui se baza pe mișcarea de ridicare și de coborâre a pieptului, care făcea să fie emise o serie de semnale, printre care un steag, un clopoțel care suna timp de treizeci de minute și o lampă, în caz că ar fi fost întuneric.

Nu pare să existe vreo însemnare privind bietele suflete al căror ritm de respirație era prea slab ca să declanșeze vreun dispozitiv sau care puteau să fie în viață, dar inconștiente – oricum, mă gândesc că n-are rost să te legi la cap fără să te doară.

Inventarea telegrafului și a telefonului și, la fel de probabil, vânzările slabe la unele dintre cele mai exotice sau idioate sicrie de siguranță au dus la scăderea producției de asemenea obiecte. Dar frica nu dispăruse; ea nu era decât victima progresului. Există numeroase povestiri, majoritatea apocrife, datând de la începutul secolului XX, despre oameni îngropați cu telefoane sau alarme electrice atașate la sicriu sau înăuntrul mormântului. Există chiar și povești potrivit cărora unele dintre aceste telefoane au fost găsite ulterior cu receptoarele scoase din furcă. Bănuiesc că până și morții se cam satură de apelurile de marketing.

Dacă vă imaginați că știința și educația au făcut ca această frică să dispară în zilele noastre, ar fi bine să vă mai gândiți. În Franța a fost patentat un sicriu cu detector de viață în trecutul foarte apropiat, în anul 1983, iar în 1995 un inventator italian a introdus pe piață un sicriu cu dotări complete:

alarmă, torță, un aparat de emisie-recepție, tub de oxigen, senzor de puls și un stimulator cardiac.

În fond, poate că frica noastră se perpetuează din motive întemeiate: în 1993, un sud-african de 24 de ani a fost declarat mort și a petrecut două zile într-un sertar la morgă înainte de a fi eliberat. Vi se pare un sfârșit vesel? Nu prea este, fiindcă prietena lui l-a părăsit; nu avea cum să se mărite cu un zombi întors din lumea morților. Și mai recent, în 2003, un indian de 80 de ani „s-a trezit" la câteva minute după ce tocmai fusese suit pe rugul funerar, cu ocazia stropirii tradiționale cu apă rece din timpul ultimelor pregătiri. Se pare că omul a spus cu voce tare: „Băi, ce frig e!".

Ați început să vă neliniștiți? În acest caz, poate că n-ar fi rău să vă gândiți să urmați exemplul din ce în ce mai multor viitori decedați și să cereți să vi se pună telefonul mobil în sicriu. De fapt, este chiar o credință din magia sud-africană, care spune că oamenii sunt îngropați cu telefonul mobil în caz că nu sunt morți de-a dreptul, ci doar sub o vrajă. Totuși, e inutil să se adauge baterii de rezervă – oricum aerul se termină înaintea bateriei.

zece metode de evitare a îngropării de viu

1. *E magie curată*: Vă cumpărați un sicriu de magician, fie de la un prestidigitator ieșit la pensie, fie dintr-un magazin de obiecte magice care a intrat în lichidare de stoc. Știți modelul: au o trapă în spate, astfel ca asistentul să se strecoare afară în timp ce iluzionistul îl împunge cu săbii. Nu aveți de ce să nu vă strecurați și voi în același fel, deși e clar că această metodă poate fi folosită doar înainte de îngropare.
2. *Deadbody.com*: Vă puneți un webcam în sicriu; astfel, milioane de internauți vă vor vedea cum dați din mâini isteric ca să-i alertați că sunteți la ananghie. Sau, dacă

sunteți cu adevărat mort, rudele rămase în viață pot face ceva bani pe seama perverșilor din toate colțurile lumii.

3. *Prietenul la nevoie se cunoaște*: În astfel de momente îți dai seama care îți sunt adevărații prieteni, așa că rugați-vă un prieten să vă însoțească. Veți avea nevoie de un sicriu dublu, un tub de oxigen pentru amic când al vostru s-a consumat și încă unul sau doi prieteni care să-l scoată afară pe prieten. Astfel află și el care-i sunt adevărații prieteni.
4. *Se zvonește*: De ce să nu dați de știre în stânga și-n dreapta că urmează să fiți îngropat cu tot cu colecția dumneavoastră neprețuită de obiecte ale lui Elvis? Veți fi adus înapoi înainte să se fi așezat măcar pământul pe mormânt.
5. *Prietenul omului*: Luați-vă un câine sau, și mai bine, luați-vă mai mulți. De ce? Pentru că se spune că aceștia știu când le moare stăpânul, deci știu și când e viu. Apoi nu mai aveți decât să rezolvați următoarea problemă: dacă unui Scottish Terrier îi trebuie patruzeci de minute să sape a zecea parte dintr-un metru pătrat de pământ, de câți dobermani e nevoie să ajungă jos la dumneavoastră?
6. *Foarte fierbinte*: Poate că modul cel mai evident – să recunoaștem că mai clar de-atât nu se poate – este cel din reclama australiană pentru incinerare, adică să optezi pentru ardere. Dar există și un proverb despre nimeritul din lac în puț sau despre cum să scapi din tigaie și să nimerești pe plită.
7. *Deasupra noastră, valurile*: Un mod simplu de-a te asigura că nu ești prins de viu la doi metri sub pământ este să fii îngropat la 20 de metri adâncime, în largul mării. Și, da, cred că acum văd și eu care e problema la planul acesta.

8. *Bacșiș*: Fiindcă tradiția este ca groparii să aștepte până pleacă tot convoiul mortuar și abia apoi să se apuce să umple groapa – altfel ar fi cam lipsit de tact –, de ce nu-i rugați pe apropiați să le dea ceva bani ca să aștepte încă vreo două ore, până se termină tot aerul din sicriu, și abia după aceea să-și vadă de treabă cu lopețile?
9. *Hop și-așa*: Dacă știți că aveți somnul greu, ar fi bine să-i rugați pe cei care vă duc să zgâlțâie un pic sicriul înainte de momentul fatal.
10. *Negarea*: Puteți la fel de bine să faceți lucrul pe care am de gând să-l fac și eu: le spuneți tuturor că pur și simplu nu vreți să vă duceți.

4. cutiuțe

așa e tradiția

Ceea ce era destul de bun pentru strămoșii noștri ar trebui să ne mulțumească și pe noi – astăzi majoritatea oamenilor încă adoptă lucrurile de bază pentru întâlnirea cu moartea într-un coșciug ieftin. Tradiționalul model de sicriu subțire – un pic mai lat – și iarăși subțire este disponibil pe scară largă; în State există chiar un supermarket funerar care-ți oferă posibilitatea să arunci un ochi, să alegi și să-ți duci sicriul pe rotile până la parcare, și toate astea într-o singură experiență inedită de *shopping*. Unii directori de pompe funebre călătoresc încolo și-ncoace pentru a procura modele noi. Nu cred că o să treacă prea mult până când un post de *teleshopping* va avea o emisiune de genul „ora de coșciuge", nu credeți?

Atâta timp cât vă încadrați în măsurile universale pentru un coșciug standard, alegerile pe care le puteți face sunt nelimitate. Dacă sunteți neobișnuit de înalt sau de scund, probabil că ar trebui să comandați un model pe măsură. Nu v-ar plăcea să fiți înghesuit înăuntru cu o limbă de pantofi și nici să aveți la dispoziție prea mult spațiu în care să vă răsuciți întruna. Apoi mai e și problema lățimii, și deși în State lățimea medie a coșciugelor a crescut de la 53 de centimetri la 59, când vine vorba de coșciuge, mare nu înseamnă neapărat și frumos. Dacă aveți probleme cu

ținerea unui regim, ați putea folosi elemente specifice pentru a găsi motivația necesară: dacă sunteți supraponderal, s-ar putea să aveți nevoie de mai mulți purtători, groparii vor cere să fie plătiți pentru ore suplimentare și, din moment ce numărul crematoriilor dotate pentru sicriele mai mari este redus, vă veți obliga rudele și prietenii rămași în viață să bată drum cine știe până unde doar ca să scape de dumneavoastră. O familie din Marea Britanie a fost nevoită să străbată aproape 200 de kilometri pentru a găsi un crematoriu potrivit pentru ruda lor de peste 130 de kile. Și nu e bine nici să fiți nevoit să vă duceți până în Indiana ca să vă cumpărați un sicriu de mărime dublă sau să sfârșiți ca o biată femeie din Cincinnati, ale cărei rude au fost nevoite să se urce pe capac pentru a încerca să-l închidă și tot nu au reușit.

Deci, dacă gusturile dumneavoastră înclină spre ceva tradițional (deși în Italia ești limitat la varianta din lemn cu dungi de aluminiu), atunci pur și simplu uitați-vă pe internet și lăsați-vă degetele să alerge pe tastatură sau încercați să prindeți reclamele de la TV sau radio. Veți descoperi că unele sicrie sunt livrate chiar cu o garanție pe viață. După cum povestește un furnizor brazilian, „clienții noștri nu s-au întors niciodată să facă plângere". În Țara Galilor puteți chiar să comandați sicriul odată cu paharul de Campari în timp ce vă aflați la barul anumitor *pub*-uri. Proprietarul vă servește băutura, vă măsoară și vă face sicriul după ora închiderii.

De asemenea, chinezilor le place să fie bine pregătiți pentru ziua cea mare, așa că își invită vecinii să se adune și să admire detaliile și lucrătura de pe frumosul sicriu pe care fiul lor iubitor l-a achiziționat pentru ei.

În State, vânzarea de recipiente pentru înmormântare este o afacere mare, nu imensă, și deși încă ți se oferă opțiunile de stejar înnobilat de trecerea timpului, nuc, pin sau

mahon, probabil că vi se va sugera că metalul este noul lemn. E mult mai la modă să ai un model mișto dintr-un aliaj lucios de metale, nu-i așa? Se va asorta cu obiectele electronice din bucătărie. Sau ați putea să fiți mână spartă și să alegeți cuprul sau bronzul, asta dacă nu vă deranjează să lustruiți întruna.

Ultima tendință în ceea ce privește sicriul tradițional, cel puțin în State, pare să fie îndreptată spre cei care vor să mai stea un pic prin preajmă după ce s-au dus. Unora, cei 100 până la 300 de ani necesari pentru ca un sicriu din lemn masiv să nu se mai deosebească de restul mediului înconjurător li se par puțini, așa că există alternativa recipientului pentru rămășițele pământești din beton sau întărit cu fibre de sticlă (și nu prea găsești ceva mai nonbiodegradabil decât betonul). Iar dacă nici asta nu vă protejează suficient după ce muriți, unele coșciuge sunt dotate cu o căptușeală făcută din același material din care sunt confecționate căștile folosite în fotbalul american, cu garanția că pot face față unei presiuni de 15 kilograme pe metru pătrat și că nu lasă nimic să intre sau să iasă timp de 500 de ani. Probabil că ați putea supraviețui și unui război nuclear într-un asemenea sicriu, dacă nu ați fi deja mort. Și ca să fiți sigur că procesul dumneavoastră de întoarcere la natură nu începe înainte de principalul eveniment funerar, un sud-african a proiectat un sicriu rece, capabil să păstreze trupurile neînsuflețite în condiții ideale timp de o lună.

Toate acestea vi se pot părea exagerat de scumpe, și chiar așa și sunt. Dar ce puteți să faceți dacă vreți un sicriu convențional și nu aveți destui bani pentru o incinerare sau o înmormântare? Ei bine, ați putea lua în considerare închirierea unui coșciug. În Canada și, într-o oarecare măsură și în State, puteți închiria sicrie. Nu aveți nici un motiv să vă faceți griji în legătură cu posibilele obiceiuri neplăcute

ale chiriașului anterior, deoarece sicriul închiriat este livrat împreună cu o căptușeală din pin sau foaie de furnir pentru uz individual – și toate astea pentru numai o parte din cât v-ar fi costat dacă ați fi cumpărat obiectul. Serviciul nu este încă foarte răspândit și bănuiesc că cei care-l vor folosi vor fi în mare parte bărbați. Nici o femeie nu ar putea să riște ca invitații de la înmormântarea ei să se întoarcă unul spre altul și să-și spună: „Nu cumva coșciugul ăsta e același cu cel pe care l-a purtat Maisie Clifford la înmormântarea ei luna trecută?". Chiar nu văd treaba asta întâmplându-se.

De asemenea, se știe că în Marea Britanie unele departamente funerare din cadrul anumitor societăți cooperative oferă sicrie refolosite, destinatarul fiind depozitat într-un sac pe perioada zilelor și orelor dinaintea pregătirilor finale. Indiferent dacă avem de-a face cu un sac sau cu o cutie, este vorba de responsabilitate socială și de o idee care te scoate ieftin, lucru care ne aduce la următorul set de variante.

să gândim dincolo de lada de pin

Există o mișcare ce ia amploare în rândurile decedaților cu preocupări ecologiste – aceea de-a abandona sicriele cu o viață ceva mai lungă ca a unor scutece în favoarea unor recipiente mai prietenoase pentru mediul înconjurător. Nu e de mirare că tot mai mulți vor să aibă parte de un sfârșit „verde", în condițiile în care se spune că tăietorii de lemne risipesc 28 de copaci pentru fiecare exemplar de mahon pe care-l folosesc. Se pare că americanii îngroapă sau ard peste un milion și jumătate de metri cubi de lemn masiv în fiecare an. Asta înseamnă o mulțime de copaci care nu mai pot să producă oxigen, lucru de care e evident că morții oricum nu prea mai au nevoie. Pe lângă aceste cantități de lemn, tot americanii folosesc cam o sută de mii de tone de oțel, trei mii de tone de cupru și bronz

și peste un milion și jumătate de tone de beton armat anual. A, da, și peste două sute de mii de litri de lichid de îmbălsămare, fiindcă, după Canada, procesul s-a împământenit și în State.

Puteți să alegeți un sicriu biodegradabil, ca o completare firească a corpului dumneavoastră trecător. (Mă rog, cea mai mare parte a corpului majorității oamenilor e trecătoare, să zicem. Trebuie luate în considerare și lucruri precum dinții de aur sau argint, protezele de șold făcute din plastic, protezele pentru membre, ochii de sticlă, agrafele de metal folosite pentru a ține la un loc oasele rupte și multe alte obiecte care s-au văzut introduse, întâmplător sau nu, în corpul omului. Nu prea e nimic de făcut în legătură cu elementele bionice interne, dar ca să fii ecologist trebuie probabil să faci demersuri pentru ca toate lucrurile detașabile să-ți fie scoase din corp la momentul respectiv. Iar pentru cei care vă gândiți la chirurgie plastică, vreți cu adevărat ca atunci când vreun Indiana Jones din viitor vă va dezgropa rămășițele să găsească din dumneavoastră doar două implanturi la sâni și o pereche de silicoane de tip JLo în fese?)

În Australia, Noua Zeelandă și Elveția, vă puteți alege sicrie de carton; ele sunt livrate pliate, gata de asamblare în cinci minute, zic ei (dar e bine să vă amintiți că cinci minute în termeni de pachete pliate înseamnă mai degrabă o oră în timpul uman normal). Se pare că versiunea elvețiană poate să ducă până la 220 de kilograme, spre deosebire de modelul australian, căruia îi este permis prin lege să ducă doar 110 kilograme și poate fi folosit doar pentru incinerare, în timp ce modelul „kiwi"[1] e promovat ca fiind foarte potrivit pentru înmormântările pe mare. Se poate să fie chiar mai ieftin să folosiți cutia aceea mare în care e ambalată combina frigorifică. E adevărat că veți ajunge

[1] Din Noua Zeelandă (*n.tr.*).

la capătul drumului făcând reclamă la Zanussi, dar cel puțin groparii vor fi atenționați să așeze obiectul „cu această parte în sus".

V-ați mai putea gândi la împletiturile de bambus, material preferat în China antică pentru sicrie și produs acum de chinezi și pentru export – dar e bine să fiți atenți la instrucțiunile de asamblare. Sau puteți opta pentru un sicriu din *papier mâché* provenit din aceeași parte a lumii. În Zimbabwe, populația din mediul rural menține costurile înmormântării scăzute folosind un sicriu din pânză de cort; nu este greu și e ușor de manevrat – asta, bineînțeles, înainte să fie ocupat.

O companie funerară ecologistă din Londra și o firmă din Babice, în Polonia, oferă sicrie din răchită. Tehnic vorbind, răchita este tot lemn, dar este recoltată de la copaci vii și împletită în forma dorită, deci este totuși o alegere care nu dăunează mediului înconjurător. Aceste sicrie se vând bine în Marea Britanie, Germania și în Republica Cehă și sunt la modă printre vedete – Adam Faith, *pop-star* și actor britanic (asta pe vremea când încă exista denumirea de *pop-star*) a fost înmormântat în așa ceva.

Poate că unul dintre cele mai ecologice sicrie este cel făcut în Australia din ziare reciclate. Fabricantul pune accent pe rezistența obiectului, pretinzând că e posibil să sari cu picioarele pe el, deși nu-mi dau seama de ce ai vrea să faci așa ceva.

E important de ținut minte să nu stricați întreaga combinație ecologică prin atașarea mânerelor de alamă sau a plăcuțelor cu nume; astea cam strică tot fasonul.

do it yourself

O altă variantă distractivă de alegere a sicriului este modelul DIY. Într-adevăr, acesta necesită puțină anticipație și o bună sincronizare, dar de ce nu? Nu e nevoie să fii

cine știe ce mare meșter; în fond, nu e decât o cutie. Chiar și tatăl meu avusese de gând să-și folosească talentul într-ale tâmplăriei ca să-și construiască propriul recipient, dar lipsa de timp combinată cu groaza care s-a întipărit pe fața mamei când a fost anunțată că singurul loc în care putea duce la bun sfârșit o asemenea operațiune era masa din sufragerie au făcut ca obiectul să nu poată lua ființă înainte de trecerea tatei în neființă. Ideea respectivă a fost însă mai puțin problematică pentru o văduvă din Londra, care n-a avut nimic împotrivă ca un prieten să folosească masa din bucătărie ca să construiască un sicriu pentru soțul ei mort. Povestea ei pune în valoare și o problemă privind lucrurile făcute cu mâna ta, pe care cei doi au reușit totuși s-o rezolve: cutia era cu 15 centimetri mai lungă decât groapa, dar, înainte de ziua cu pricina, au ajustat-o corespunzător.

Dacă nu știți prea bine de unde să începeți, există destule cărți în zilele noastre, de pildă, *Ghidul morții naturale*, disponibil la înmormântările ecologice sau organice, conținând capitole cu numeroase modele și instrucțiuni de asamblare, care vă pot fi de ajutor. Absolut toate detaliile – modelul și alegerea materialului – vă privesc; nu e nevoie decât să vă hotărâți dacă vreți să fiți îngropat sau incinerat. În fond, unele lucruri ard mai bine decât altele.

Un viitor ocupant al unui coșciug fabricat în casă s-a hotărât să-l facă de lățime dublă, nu pentru că ar fi fost supraponderal, ci doar în caz că s-ar fi întâmplat ca el și soția să moară în același timp. Ce poetic, nu? Sau poate că se gândea că era momentul ca obiceiul *sutte*-ului[1] să aibă parte de o mult-așteptată revenire.

Un alt avantaj când îți construiești propriul sicriu înainte de ziua cea mare este că poți să-i dai și o folosință alternativă, dacă vrei. În Europa de Vest se găsesc exemple

[1] V. *infra*, capitolul 1 (*n.tr.*).

de sicrie transformate, prin adăugarea unor rafturi, în biblioteci. Fără îndoială că acolo își găsesc locul volume precum *Moarte la Veneția*, *Moarte pe Nil* sau *Moarte la amiază*.

Făcute sau nu în casă, sicriele și-au găsit întrebuințări și ca piese de mobilier, de pildă, drept masă, cufăr pentru pături sau prosoape, sau chiar ca scaun de stat la geam, transformate astfel prin tapisare și prin atașarea unui capac cu balamale. Pe așa ceva chiar poți să faci conversație, nu vi se pare? Un cetățean englez și-a folosit coșciugul pe post de măsuță de cafea, dar a mers prea departe când i-a rugat pe cei doi muncitori, care se oferiseră să-l ajute, să nu-i deranjeze soția, care era înăuntru, pentru că, spunea el, doamna nu mai fusese niciodată atât de calmă – după aceea, a intrat pe fir poliția.

Se știe că aceia dintre noi care au gusturi mai gotice obișnuiesc să doarmă în coșciug – presupun că e o bună practică pentru când acest somn devine veșnic –, și mai sunt și cei pentru care coșciugul este o jucărie sexuală, dar despre asta, într-o cu totul altă carte.

Dacă se întâmplă să aveți pe-acasă un sicriu, cu sau fără rafturi, cu care nu prea aveți ce să faceți, o firmă americană numită Mobilier Funerar va avea plăcerea să-l transforme într-o cabină telefonică, într-un sistem audio-video sau în boxe hi-fi ultimul răcnet.

mergi pe drumul tău

Nu este cazul ca lipsa abilităților într-ale bricolajului să vă împiedice să vă alăturați numărului tot mai mare al celor care vor mai mult decât un sarcofag produs în serie și caută un strop de individualitate. Cu toții vrem să fim altfel, iar dacă e nevoie să murim ca să demonstrăm că nu suntem simpli anonimi, atunci măcar s-o terminăm original.

Cel mai ușor lucru pe care-l puteți face ca să vă personalizați sicriul este să-i adăugați un strop de culoare. Pe Coasta de Vest a Statelor Unite, sicriele sunt disponibile în culori metalice, bine lustruite, cu un luciu intens – nu le mai trebuie decât două roți rapide și se pot transforma în automobile de epocă. Ceea ce se și întâmplă în Houstonville, SUA, unde are loc cursa anuală de sicrie. Echipajul de trei persoane constă într-un ocupant al sicriului și doi care-l împing, dar se poate ca asta să fie mai degrabă un avertisment involuntar privind siguranța pe șosele decât o cursă.

Sicriele simple, albe și lustruite dau o notă mai destinsă procesului funerar; ele sunt răspândite cu deosebire în Statele Unite, ca și cele pictate în culorile echipei de baseball New York Yankees sau ale celei de fotbal american Oakland Raiders. Asta în cazul celor care își manifestă interesul pentru aceste echipe. Amatorul britanic de fotbal are, de asemenea, de ales fie un sicriu roșu cu alb, dacă e fan Manchester United sau Arsenal, fie unul complet roșu, dacă ține cu Liverpool, sau unul cu alb și albastru, dacă vrea să spună lumii că a fost fan Chelsea. Problema aici este cu echipele care poartă aceleași culori. În acest caz, numele și emblema echipei pot fi marcate într-un loc de unde să poată fi văzute, de pildă pe căptușeala sicrielor, produsă în orașul columbian Bogotá; aici se poate opta și pentru un sicriu verde, pentru cei care au fost fani până la moarte ai echipei Atlético Nacional (ceea ce e limpede că au fost) sau pentru unul roșu, pentru cei care și-ar fi dat și viața pentru Independiente Medellín (ceea ce, iarăși, e posibil să se fi întâmplat).

Îmi închipui că, în progresie logică, după emblemele de fotbal ar veni produsele, chiar dacă mai puțin vandabile, ale unei firme din Tennessee, Statele Unite, care oferă sicrie împodobite cu logourile marilor universități.

Dar de ce să ne oprim aici? De ce să nu transformăm toată povestea într-o operă de artă? O firmă din San Francisco vinde coșciuge decorate în stil pop art sau graffiti, dar probabil că nu cu modele gen „Steve + Sonia = Love" sau „Tracey M e curvă".

Dacă chiar vreți ceva de genul *Pimp my casket*[1], aceeași companie vă oferă o ediție pictată în auriu, cu interiorul din imitație de leopard, sau poate vreți să aveți în vedere și modelul cu mov, verde și roșu, cu ciucuri de mătase și mânere din pietre prețioase de plastic. Sau poate nu vreți.

Artiștii funerari din State nu se opresc aici. Țara în care s-a născut Tiger Woods vă poate oferi un sicriu pictat cu găuri din terenul de golf favorit, numit Fairway to Heaven[2]. Sau cele din gama „Natura măreață", cu șoimi regali care se înalță spre cer peste lacuri de un albastru cristalin și peste munți învăluiți în ceață. Pentru cei care vor să iasă mai puțin în evidență, aceeași firmă produce și sicrie de camuflaj – trebuie doar să nu uitați pe unde le-ați pus.

Sunteți fan RDA (rock de album)? Atunci aflați că formația KISS și-a scos pe piață propriul model de sicriu, cu tot cu logo și o poză cu trupa; modelul vă permite să mai trageți un chef înainte sau după moarte, având atașată o pompă pentru răcit berea.

Cel pe care mi-l doresc eu e pictat ca un colet poștal și are o etichetă pe care scrie „se returnează expeditorului[3]". Nu trebuie nici măcar să fii fan Elvis, mulțumesc frumos.

Presupun că cine moare în Vegas rămâne în Vegas, și dacă e așa, ți se trimite un sicriu frumos împodobit cu

---

[1] După modelul emisiunii MTV *Pimp my ride*, în care unor mașini vechi le sunt adăugate accesorii și îmbunătățiri de ultimă oră. Trad. „fă-mi o combinație la mașină", de la *pimp*, „proxenet, om care face combinații" (*n.tr.*).

[2] Aluzie la *Stairway to Heaven*, piesa cult a trupei Led Zeppelin (*n.tr.*).

[3] *Return to Sender*, melodie cântată de Elvis Presley (*n.tr.*).

zaruri și cărți de joc. Oare când se va gândi cineva să producă un coșciug care să aibă drept capac o masă de barbut, astfel încât prietenii să poate paria efectiv pe tine pentru ultima dată?

Cu toate că obiectele de mai sus nu sunt deloc genul de sicrie peste care poți să dai în fiecare zi, pentru unii decedați nici măcar ele nu sunt suficient de personalizate. O organizație din Australia numită Arta Vieții vă poate face sicriul la comandă. Arta Vieții – ceva ce seamănă cu obiceiul australienilor de a-i numi pe roșcați „albaștri". Clienții își pot comanda capacul decorat cu numele lor, cu porecle, urări sau versuri relevante, eventual producții proprii. Sau vă pot fi puse la dispoziție atât un sicriu cu capac alb, acoperit cu pânză, cât și creioane colorate, astfel încât să puteți face dumneavoastră toată treaba – iar acesta probabil că e ultimul pas în materie de personalizarea sicrielor. Un vânzător de înghețată din Anglia și-a comandat capacul acoperit cu imagini ale sortimentului 99 (cel cu fulgi de ciocolată).

Oamenii au realizat că un sicriu alb, simplu, sau unul dintre cele de carton, menționate anterior, sunt ideale ca să permită membrilor familiei și prietenilor să-și dea frâu liber creativității. Colaje, desene, poezii, semnături și mesaje scurte își pot face loc în orice zonă lăsată cât de cât liberă. Sicriul pare un fel de ghips pe măsura corpului – totuși, e bine de evitat formula „însănătoșire grabnică". O familie care a fabricat un asemenea sicriu decorat la domiciliu, în Statele Unite, a înmuiat până și lăbuțele câinelui în noroi și i-a adăugat urmele în procesul de personalizare.

Iar asta tot nu e de-ajuns pentru unii; acum sicriele se fac în toate mărimile și formele posibile, cu singura condiție să rămână suficient loc pentru pilot. Sicriul-fantezie pare să-și aibă originile în Africa, mai precis în Ghana, unde câțiva oameni din breaslă produc pentru morți sicrie

relevante pentru viețile lor: o trăsătură de caracter sau situația lor profesională sau socială. Astfel, diverși locuitori puternici sau bogați din Ghana au fost depuși pentru odihna veșnică într-un sicriu de forma unui Mercedes sau într-unul care reproducea un avion al companiei KLM, într-un tron de forma unui turn sau chiar într-unul care arăta ca un telefon mobil – și, dacă mă gândesc bine, acesta pare să fie modelul ideal și pentru fiică-mea. O parte dintre exemplele celelalte au nevoie și de câteva precizări: este ușor de înțeles cazul femeii care a fost îngropată într-un sicriu în formă de găină deoarece astfel femeia era reprezentată ca figura maternă care are grijă de pui sau de copii; pescarul îngropat într-un sicriu în formă de canoe este și el destul de clar, la fel cum sunt și sicriele în formă de leopard, taur și vultur (vă dau exemplu chiar rechinul sau adidașii), dar cum să explici sicriele în formă de homar, ceapă franțuzească sau motor de șalupă? Opusul unor asemenea coșciuge metaforice este de găsit tot în Ghana și ține mai degrabă de tipul „ce vezi, aia primești": sicriul de sticlă.

Exportul de cutii-fantezie din Ghana către locuri precum Kenya, Spania și California pare să fi creat și în restul lumii o piață a fanteziilor proprii. Astfel că în Statele Unite e posibil să-ți faci trecerea dincolo într-o sticlă de bere (sau de cola, dacă nu bei alcool), într-un tren cu aburi, un vapor sau un automobil. Presupun că marca și modelul sunt la alegere. Iar în cazul tâmplarului portughez José Gomes, acest lucru se traduce prin a-și construi efectiv propriul sicriu sub forma unei reproduceri după un Mercedes 220, astfel ca, atunci când îi sună ceasul, să treacă dincolo cu tot dichisul.

Nici britanicii n-au stat mult pe gânduri până să răspundă provocărilor pieței, astfel că firme de pe toată întinderea Arhipelagului se ocupă să vă conducă pe ultimul drum în sicrie sub forma bărcuțelor care traversează Canalul,

sub forma unei cutii de băutură energizantă, a unei genți de cricket cu tot cu catalige, a unei plăci de *skateboard* sau chiar a unui aranjament aerian Red Arrows[1] în serie. Nici prietenii naturii nu au de ce să se simtă excluși, pentru că au posibilitatea de a-și procura un sicriu sub formă de ghindă.

Dacă vă simțiți depășit de acest gen de alegeri, puteți să renunțați cu totul la carapace și să vă lăsați îngropat pur și simplu, sau să faceți treaba aia cu „din țărână ne-am ivit," învelit într-un giulgiu simplu, eventual să urmați tradiția iudaică și să vă vedeți de drum învăluit în țesături albe, simple, de in.

ce iei cu tine

Indiferent cum arată ambalajul pe dinafară, nu e obligatoriu ca mortul să fie unicul său conținut. Oamenii de azi au redescoperit posibilitățile obiectelor funerare și tot mai mulți își iau bunurile cu ei în pământ. Asta se întâmplă într-o măsură mai mică în Marea Britanie, unde a fost dată o lege care limitează conținutul oricărui sicriu destinat incinerării la substanțele exclusiv naturale; deci, ca să se știe de la bun început, decedații nu pot purta costume din mătase artificială, ceea ce este un lucru bun. Ideea lăudabilă din spatele unei asemenea legi este aceea de a diminua poluarea. Prin urmare, în Marea Britanie, dacă țineți morțiș să luați ceva cu dumneavoastră, n-aveți decât să vă îngropați. Exact asta a făcut o iubitoare de cai, care și-a luat cu ea șaua și hățurile, cum a făcut și un vrăjitor autoproclamat din

[1] Red Arrows, sau Royal Air Force Aerobatic Team, reprezintă o diviziune a Forțelor aeriene regale din Marea Britanie, care se ocupă cu executarea de acrobații aeriene cu avioane cu reacție, la ocazii speciale (*n.tr.*).

New Age, care a fost îngropat cu tot cu pelerină și cu bagheta magică în mână.

Anumite culturi n-au abandonat niciodată complet ideea obiectelor funerare. Un exemplu e populația algonchină din Canada, care se îngroapă cu câteva medicamente, porumb, un castron, o lingură, tutun și pipă. Tutunul și pipele se numără printre cadourile oferite morților și în unele zone din fosta Uniune Sovietică, unde variațiunile regionale pe tema bunurilor funerare includ băuturi tari, piepteni, o batistă, un săpun și un prosop. Prin țările baltice, părerile despre obiceiul de a pune bani în sicriu sunt împărțite, pe când cei din Georgia, fiind per ansamblu în favoarea ideii, îți pun în buzunare teancuri bunicele pentru cumpărături în viața de apoi și ceva mărunțiș pentru dulciuri.

Era o vreme când scoțienii așezau pe pieptul mortului o farfurie cu sare și pământ, reprezentând sufletul și ultima destinație a trupului. În Estonia se pare că urma să ai nevoie de cârjele, bastoanele sau ochelarii purtați în timpul vieții și pe tărâmul celălalt. Dincolo de lucrurile cunoscute, locuitorii țărilor de la nord și de la vest de Finlanda obișnuiau să ceară să le fie pus alături cutare obiect, cum ar fi bijuteria preferată, un instrument muzical sau chiar o armă. Iar dorințele le erau respectate mulțumită credinței că, dacă nu li se va face pe plac, morții vor bântui visele celor vii.

Am amintit deja despre înclinația sud-africanilor de a-și lua telefoanele mobile pe ultimul drum. Ei bine, nu sunt singurii. Obiceiul este destul de răspândit și în Irlanda și în Statele Unite, unde s-a aflat prima dată de această practică atunci când telefoanele au început să explodeze în timpul incinerării. Includerea telefonului în sicriu nu este însă mereu intenționată – unei familii din Belgia i s-a întâmplat să descopere, la o înmormântare ținută în Rochefort, că mortul primea apeluri pe mobil.

Pragmatici ca de obicei, din cauză că amplasarea telefoanelor mobile în sicriu putea crea jocuri de artificii inopinate pe parcursul procesului funerar, groparii irlandezi s-au oferit să aşeze ei mult-iubitele telefoane ale oamenilor lângă cenuşă, după ce decedaţii erau puşi la temperaturi înalte. Şi cu toate că nimeni n-a simţit nevoia să interzică prezenţa telefoanelor mobile, s-a cerut totuşi ca în timpul ceremoniei ele să fie închise sau măcar date pe silenţios.

Desigur că telefoanele mobile nu sunt singurele obiecte care-i însoţesc pe decedaţii irlandezi: printre alte obiecte funerare moderne se numără ursuleţii de pluş şi cel puţin o sticlă de whisky, iar mai demult cineva a luat cu el un pachet de ţigări şi o cutie cu chibrituri.

Dar haideţi să ne întoarcem pe Coasta de Vest a Americii, în patria televiziunii şi a grupului Hell's Angels, care a avut un membru incinerat cu briceagul, cu boxul şi cu ultimul *joint*; tot acolo, o femeie a fost îngropată cu un televizor portabil lăsat pe canalul unde i se transmiteau telenovelele preferate. Întrebarea este dacă a fost inclusă şi ea în măsurarea ratingului.

În Australia a devenit o chestiune de statut să-ţi iei cu tine posesiunile cele mai preţioase, ceea ce înseamnă că unii australieni se duc la Judecata de Apoi îmbrăcaţi în costume Armani, purtând bijuterii cu diamante şi ceasuri Rolex. Un răposat a insistat să-şi ia cu el telefonul mobil, laptopul şi Blackberry-ul.

Nici cei celebri nu sunt imuni la ataşamentele postmortem. Tiny Tim, solistul cu voce subţire din epoca *flower-power*, a intrat în pământ cu tot cu chitara sa hawaiiană de marcă, iar actorul Béla Lugosi, care l-a jucat adeseori pe contele Dracula, a purtat pe ultimul drum costumul în care şi-a jucat personajul, inclusiv capa.

Toate acestea par normale, însă, în comparaţie cu planurile rusului Vladimir Villisov din aşezarea rusească Mramorsk, care are de gând să-şi ia cu el în groapă întreaga colecţie

porno, într-un sicriu construit special ca să fie loc și pentru ea, sau cu tipul care a fost însoțit în mormânt de fidela sa tovarășă de viață – cu trei găuri și cu păr natural.

zece sicrie fanteziste

1. *Rechinul*: Mă rog, e o chestie prea evidentă, dar nu ați vrea să-l vedeți pe avocatul fostei dumneavoastră soții îngropat – nu, stați așa că nu am terminat încă – îngropat într-un sicriu de forma unui rechin?
2. *Ardeiul iute*: Pentru că simbolizează atât de multe lucruri: ideal pentru un bucătar-șef celebru sau poate pentru o tipă foarte sexy, ar putea fi o metaforă pentru procesul de incinerare sau, desigur, pentru destinația finală a defunctului.
3. *Oul*: Ce altă cale mai bună de a trece dincolo poți găsi decât cea prin care ai venit pe lume?
4. *Sicriul din răchită în formă de corp omenesc*: Absolut perfect pentru wiccanii[1] din rândurile noastre și, dacă este corect din punct de vedere anatomic, ideal ca să vadă și lumea ce pierde.
5. *Tomberonul*: Dat fiind felul în care ne trăim viața acum, nu cred că e nevoie să spun mai mult.
6. *Ding dong*: În Marea Britanie există pe piață un sicriu de forma unui clopot de 50 de kilograme pentru campionul mondial la categoria „clopotarul orașului" – nu Quasimodo, deși la el m-ar fi dus gândul în primul rând.
7. *Schiuri și o sanie*: O variantă de folos doar dacă se întâmplă ca iadul să înghețe cu adevărat.[2]

---

[1] Adept al religiei Wicca, bazată pe doctrina misterelor, propovăduită inițial de britanicul Gerard Gardner, care susținea că este un inițiat al vechilor practici magice originare în Europa precreștină (*n.tr.*).

[2] *When hell freezes over* – expresie însemnând „ceva ce nu o să se întâmple niciodată", echivalentul lui „când o zbura porcul" (*n.tr.*).

8. *Aprinde un foc*: Dacă vă numărați printre acei oameni care construiesc machete din bețe de chibrituri, atunci de ce să nu faceți și un coșciug din așa ceva? Sau, și mai bine, folosiți bețe de chibrituri neaprinse, ca să economisiți banii pentru incinerare.
9. *Corporatist*: O altă cale de a economisi niște bani după moarte este să faceți în așa fel încât să aveți un sicriu sponsorizat; dacă sunteți dispus să vă împodobiți sicriul cu logourile unor mari corporații sau să plecați pe lumea cealaltă într-un sicriu de forma unei cărți de credit, a unei conserve de fasole sau a unui adidas, atunci înscrieți-vă imediat.
10. *Sicriu Rubik*: Iată și ceva pentru împătimiții jocurilor din lumea întreagă: un sicriu cu fațete colorate care se întorc, pentru a vă păcăci musafirii pentru ultima dată.

5. *locuri de odihnă mai mult sau mai puțin veșnice*

neliniști tombale

E o constatare tristă, dar, din moment ce trăim pe o planetă din ce în ce mai aglomerată, zilele când Robin Hood trăgea o săgeată în aer și cerea să fie îngropat acolo unde cădea au apus de mult. De fapt, cererea disperată pentru locuri de veci a atins un asemenea nivel încât atunci când la un cimitir din Melbourne, Australia, care avea deja 350 de persoane pe lista de așteptare, s-a anunțat că exista încă o parcelă împărțită în loturi, administratorii s-au trezit cu oameni care-și ridicaseră cortul la ușa lor peste noapte, pentru a fi primii pe listă. Presupun că își instalaseră corturile la ușa unde se aflau birourile firmei – pentru că în fața cimitirului chiar ar fi fost o treabă aiurea.

Cererea de închiriere a locurilor de veci a devenit atât de mare în State, încât acum există site-uri care îți oferă ocazia să cumperi, să faci schimb și să vinzi parcele în cimitir și te anunță prin e-mail când apar oferte noi. Da, ați auzit bine, chiar am spus „schimb". Ceva de genul: „Caut una bucată parcelă la țară, ofer la schimb un lot în centrul orașului, plus o piatră de mormânt nefolosită."

Vestea bună în ceea ce privește cadavrele, cel puțin cele care au stat îngropate o bucată de timp, este că se descompun și că la un moment dat vor dispărea complet. Nu trebuie decât să vină cineva cu un fel de băț de încercat brânza

lung de doi metri și ceva și să vadă dacă în vechiul mormânt mai există resturi. Dispozitivul este înfipt adânc într-un mormânt foarte vechi și dacă este tras afară fără nici un oscior sau bucăți de haine, înseamnă că mormântul poate fi refolosit. Cel puțin în prezent avem această opțiune; urmașii noștri vor avea mult mai mult de așteptat până să dispună de o asemenea variantă. Vă amintiți sicriul american cu garanție de 500 de ani? V-ar trebui ceva mai mult decât un băț lung pentru a-l străpunge. Și în orice caz, chiar dacă l-am putea străpunge, corpului uman îi trebuie mult mai mult pentru a se descompune, iar aici nu mă refer doar la cadavrele îmbălsămate. Chimicalele și conservanții sunt atât de prezenți în dieta noastră, în produsele semipreparate, împachetate, în mâncarea procesată, încât ne ia mult mai mult să ne descompunem în elementele primare sau, ca s-o spunem pe șleau, să putrezim. Pe lângă asta, mai sunt și chimicalele din cosmetice, din produsele pentru menținerea siluetei și din cele pentru relaxare, pe care ni le pompăm în corpuri: se spune că dacă ar fi să deschidem cavoul vreunei actrițe de la Hollywood decedate, n-ar fi o diferență prea mare între ce am găsi înăuntru acum și zâmbetul pe care-l avea actrița când a ocupat locul respectiv.

Criza de spațiu pentru locurile de veci, cu care vom ajunge în cele din urmă să ne confruntăm, este o chestiune la care probabil că s-au gândit și înaintașii noștri, chiar și în vremuri mai puțin marcate de aglomerație; în fond, ei au inventat conceptul de osuar. Strămutarea oaselor morților în osuare este o practică veche în Europa, iar dacă te prăpădești astăzi în Germania sau Spania, e bine să știi că mormântul nu va rămâne al tău pe viață și pe moarte – mă rog, ați înțeles ideea. În Spania, îți poți doar închiria groapa, așa pipernicită și îngustă cum e, timp de zece ani, dar de obicei contractul poate fi reînnoit înainte să-ți vezi rămășițele aruncate la groapa comună. În Germania, ești anunțat

când îți expiră contractul de închiriere pe 20 de ani de niște angajați care vin și îți pun un fel de tichet de parcare pentru morți, prin care ești rugat frumos să eliberezi zona. N-aș vrea să credeți că pledez pentru o versiune gen Edgar Allan Poe a *suttee*-ului, dar dacă după ce ești îngropat vine lângă tine și partenera sau partenerul tău de viață, atunci ceasul se dă înapoi cu încă 20 de ani. E limpede că, pentru a profita la maximum de această situație, e recomandabil ca jumătatea ta să reușească să supraviețuiască, să zicem, nouăsprezece ani, unsprezece luni și vreo douăzeci și ceva de zile după moartea ta, ca să-ți dea timp să obții promoția la mustață.

Una dintre modalitățile de a scăpa de grija eternă a paznicilor de morminte este să optezi pentru ceea ce nemții numesc „câmpul necunoscuților", unde poți fi îngropat într-un fel de colț social al unui cimitir de stat, dar fără o piatră de mormânt care să-ți marcheze trecerea. Da, e un mod anonim, dar îi scutește pe ai tăi de grija întreținerii mormântului și a căutării unui alt loc de cazare pentru oasele tale mai încolo. Poate că acestea sunt motivele pentru care peste un sfert dintre foștii rezidenți ai orașului Hamburg și-au ales locul de odihnă veșnică printre necunoscuți.

Nemții au mai produs o șmecherie care merită reținută, în caz că are cineva de gând să moară acolo. Este posibil să faci o cerere pentru a fi înmormântat în groapa cuiva chiar înainte ca respectivul să fi părăsit incinta. Nu trebuie decât să fii de acord să fii îngropat sub numele lui și să-i păstrezi datele pe piatra funerară. Ale tale nu apar nicăieri. Asta înseamnă că dacă soția ta, care stătea pe locul mortului când conduceai, obișnuia să te alinte Michael Schumacher, acum chiar ai putea să-i preiei identitatea. Așa că, vedeți, există posibilitatea infracțiunii de fals privind identitatea chiar și după ce ai dat colțul.

Fiindcă tot suntem la subiectul odihnei nu tocmai veșnice, poate că n-ar strica să amintim că reciclarea mormintelor n-a fost dintotdeauna singurul motiv pentru care oasele noastre au fost scoase din cimitire. Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și într-o bună parte din secolul al XIX-lea, mai ales când explorările omului s-au axat asupra propriului corp, se pare că pur și simplu nu se găseau destule cadavre pe care să se învețe mai multe despre anatomie sau pe care să se facă experimente. Așa se face că profanatorul de morminte intra frumușel peste tine, de obicei în toiul nopții, ținând în mână o lampă cu ulei care răspândea o lumină tremurată, ca să dezgroape rămășițele cândva trecătoare ale unui suflet, care nici nu apucaseră să se răcească bine. Facultățile de medicină și studenții lor erau dispuși să dea bani frumoși pe un cadavru care să fie numai al lor și pe care să-l scormonească, să-l împungă și să-l sfâșie în numele științei.

Șansele ca somnul de veci să-ți fie tulburat erau la fel de mari și în timpul Revoluției Franceze, în caz că fuseseși îngropat într-un sicriu de plumb, fiindcă republicanii au ordonat ca toate acestea să fie topite, ca să se obțină material pentru gloanțe. Extinderea Parisului și înghițirea multor cimitire a făcut ca aproape trei milioane de cadavre să fie reașezate în catacombele de sub oraș, în foste cariere de piatră. Se pare că progresul, fie el politic sau geografic, nu te lasă în pace nicăieri. Dar cred că reînhumarea într-un mormânt normal a luptătorului de gherilă Che Guevara a fost pentru el un fel de izbăvire, după ce a petrecut treizeci de ani ca sub pista principală a Aeroportului Internațional Bolivia.

Nici măcar unii dintre cei mai cunoscuți și iubiți autori din lume nu sunt scutiți de cererea de a-și părăsi incinta. Sir Arthur Conan Doyle, creatorul lui Sherlock Holmes, a fost îngropat inițial pe proprietatea sa, Windlesham, în

Sussex, dar a fost transferat ulterior în grădina bisericii din Minstead, după ce familia și-a vândut fosta reședință unui proprietar de hoteluri.

Ceva mai recent, în 1998, chinezii au excavat peste 60 000 de morminte ca să facă loc pentru pământ arabil. Și mai sunt și arheologii. Ca să fiți siguri că nu se va da buzna peste dumneavoastră, poate că n-ar fi rău să luați în mormânt ceva care rezistă mai multe vieți la rând și care spune ceva de genul „a nu fi deranjat de către arheologi". Eventual, nu strică să lăsați pe fundul sicriului datele avocatului dumneavoastră – căci cine a auzit vreodată ca o firmă de avocatură să dea faliment?

Toate astea nu înseamnă că nu mai există variante pentru cei care vor să aibă posibilitatea de-a fi îngropați într-un loc unde prietenii și familia să poată veni din când în când. Cel mai bun loc pentru un mormânt rămâne tot cimitirul, indiferent dacă aparține unei biserici sau statului, cum stau lucrurile în cea mai mare parte a Germaniei. Dramaturgul irlandez Brendan Behan a spus cândva: „Aș dori să fiu înmormântat în Kilbarrack. Este cel mai sănătos cimitir din toată Irlanda, asta pentru că este poziționat aproape de mare".

În SUA, locurile de veci familiale, achiziționate și plătite cu mult timp înainte de-a fi întrebuințate (să sperăm), sunt încă foarte răspândite, așa cum sunt și cavourile – pentru cei care și le permit. Concurența Statului în ceea ce privește locurile de veci ar putea fi un lucru bun, de vreme ce a obligat Biserica să fie mai puțin pretențioasă când vine vorba să primească pe cineva în clubul său de morți. Nu sunt chiar atât de îndepărtate vremurile când îngroparea în pământurile sfințite era interzisă celor care se încadrau într-una dintre următoarele categorii: copii care nu au fost botezați, sinucigași și „duși cu pluta", considerați a fi posedați de diavol, sau așa cum s-a întâmplat până în 1975,

după care biserica Sf. Maria din Rockville, Maryland, s-a arătat mai îngăduitoare – dacă te chema F. Scott Fitzgerald și scrierile tale erau considerate indezirabile. Cel puțin, acum nu mai ești forțat să furișezi cadavrul cuiva care intra într-una dintre aceste categorii în vreun colț uitat de Dumnezeu al vreunui cimitir. Era o vreme când în ținutul Tyrone din Irlanda conta chiar și ce sex avea decedatul, din moment ce acolo se afla un cimitir exclusiv pentru bărbați. Se spunea că machiștii îngropați acolo s-ar fi ridicat din morți și ar fi expulzat orice intrus de sex femeiesc din bătătură.

înmormântarea ecologică

Ofertele Bisericii sau ale statului nu sunt singurele variante; acum există și cimitire private, în special în Statele Unite și Canada. Și nici măcar nu trebuie neapărat să fii îngropat într-un cimitir; mă rog, în orice caz, nu în maniera tradițională. Noua apariție de impact în domeniul afacerilor funerare o reprezintă înmormântarea ecologică sau cea în zonele împădurite. În Regatul Unit al Marii Britanii, numărul zonelor de înmormântare de acest fel din cele patru țări, unde oamenii urmează exemplu lui Iris Murdoch și își dorm somnul de veci în pădure, se apropie de 200. Trupul neînsuflețit este îngropat într-un mormânt simplu, care de cele mai multe ori este înconjurat de copaci și nu are nici un fel de piatră funerară, ci doar un răsad proaspăt plantat, un arbust sau o modestă cruce de lemn, pentru a marca locul. Sau, dacă optați pentru unul dintre puținele locuri naturale de înmormântare din SUA, locul dumneavoastră de veci ar putea fi marcat de o lespede – sau printr-o bucată de piatră de prin apropiere, pentru oamenii obișnuiți.

Celelalte strategii ecologice privind înmormântările în mijlocul naturii presupun: să se interzică îmbălsămarea

de orice fel; să se pună accentul fie pe folosirea sicrielor clasice din lemn sau din carton, fie pe îngroparea fără nici un fel de sicriu; mormintele să nu fie mai adânci de un metru, asta pentru ca descompunerea cadavrului să fie mai ușoară; și să nu se amestece nimeni în treburile florei din zonă, pentru a lăsa natura să-și urmeze cursul. A, da, mai e ceva: dacă vrei, poți să-ți sapi singur mormântul. Desigur, asta e o treabă pe care nu te aștepți s-o faci tu însuți, din moment ce ți-ai plătit înmormântarea, dar unei familii din Leeds, Anglia, exact asta i s-a întâmplat: oamenii au ajuns la cimitir și au descoperit că antreprenorul de pompe funebre uitase să-i anunțe pe gropari. Decât să amâne îngroparea cu 48 de ore, unul dintre nepoții decedatului a pus mâna pe lopată. Și apoi mai e și cazul celui mai înalt om din Uganda, John Apollo Ofwono, al cărui mormânt nu era săpat pe măsura sa, omul având aproape doi metri jumate înălțime, ceea ce a cauzat o întârziere de 45 de minute, timp în care a fost lungită groapa.

Un sondaj recent arată că 47% dintre englezi ar opta pentru un arbust sau un puiet pentru a-și marca stingerea din viață. Acest procentaj ridicat tinde să arate că nu doar copiii epocii *new age*, iubitori de copaci din întreaga lume, doresc să aibă un sfârșit care să nu afecteze mediul înconjurător. Mă rog, 250 de oameni pe an care aleg o înmormântare ecologică nu înseamnă prea mult, dar e un început. De fapt, cifrele arată că de când s-a deschis primul cimitir ecologic din Carlisle, în 1993, răspândirea ecoînmormântării a crescut de trei ori mai repede decât incinerarea, de la reintroducerea acesteia în Marea Britanie.

Alte zone ale mapamondului nu au manifestat încă un entuziasm prea mare pentru această idee; în Belgia există, deocamdată, o singură zonă împădurită pentru înmormântări, care oricum nu e decât o ramificație a unui cimitir

tradițional cu arbori, care avea în program și opțiunea introducerii a trei morți în același mormânt.

Mai există un loc pentru înmormântarea în natură, în Olanda, la Bergerbos, care, din fericire pentru turiștii germani și belgieni decedați, care și-ar putea dori să se stingă într-un mod cât mai ecologic, este situat la șase kilometri de graniță. Există o mișcare în acest sens, care sprijină acest mod de înmormântare în Polonia, Franța și Italia, unde ideea este răspândită de organizația Capsula Mundi. Și deși cimitire ecologice de acest gen sunt în curs de deschidere în Noua Zeelandă, în apropiere de Wellington, și în Australia, se pare că ideea de-a te întoarce în țărână într-un mod cât mai apropiat de cel în care ai venit pe lume încă întâmpină rezistență. Poate că mulți dintre noi n-am reușit să evităm sporirea cantității de carbon pe care o lăsăm în urmă în timpul vieții, dar înmormântarea ecologică le oferă celor interesați posibilitatea să lase în urmă carbonul cu cel mai mic grad de poluare posibil. Când e cazul, oamenii știu să fie un îngrășământ destul de bun. Se pare că pomii fructiferi prosperă în mod deosebit pe un astfel de teren.

În prezent, există șase asemenea locuri destinate ecoînmormântărilor în SUA, și toate sunt proprietăți particulare. Rezervația Ramsey Creek este situată în apropiere de Westminster, în Carolina de Sud, la poalele acoperite de copaci ale munților Blue Ridge, ramură a munților Apalași, și din moment ce suntem în semisălbăticie, cadavrele îngropate acolo sunt lăsate să se întoarcă în natură fiind înconjurate de copaci, cascade și tot ce mai înseamnă sălbăticie. Fauna cu care-ți vei împărți locul de veci în cel mai mare teren din SUA destinat ecoînmormântărilor, întins pe 32 de hectare, din Huntsville, Texas, include pantere, coioți și vulturi aurii. Locul din Texas face una sau două concesii modului american de a trece pe lumea cealaltă prin faptul că oferă o mie trei sute de metri pătrați pentru locurile

de veci familiale și permite amplasarea unor băncuțe pentru ca apropiații să poată intra în comuniune cu natura și cu cei trecuți în lumea dreptților.

Dacă locuiți în San Francisco, aveți, mai nou, opțiunea unei înmormântări ecologice într-un loc cu vedere spre zona de recreere națională Golden Gate; ciudat, te-ai fi gândit că există mai multe dotări în locuința unui hipiot. În cealaltă parte a țării găsim câteva exemple în statul nordic New York la Green Springs, Lacul Cayuga și rezervația naturală Glendale Memorial, deși, conform legilor locale, nu poți fi taxat pentru înmormântarea în sine, dar poți fi pus să plătești pentru deschiderea și închiderea unui mormânt. Chiar și Cimitirul Congresului din Washington este considerat acum un spațiu ecologic, așa că aveți grijă în această zonă. Sau în cea de mai încolo.

Iar dacă tot mai stați pe gânduri, amintiți-vă mottoul Asociației Naționale a Cimitirelor din Green Springs: „Salvați o pădure – plantați-vă singuri".

singur acasă

Cimitirele oficiale, ecologice sau nu, nu sunt singurele opțiuni la dispoziția celor decedați. E lucru știut că uneori ghanezii de azi, aidoma grecilor de demult, își îngroapă morții în podelele caselor. Mă tem că dacă ar fi vorba de casa mea, totul s-ar putea transforma în ceva de genul povestirii *Inima care-și spune taina*[1]. Când își îngroapă masculul alfa în propria casă, așezat pe un scăunel, pentru a avea tot confortul asigurat, populația shaur din bazinul Amazonului măcar abandonează proprietatea pentru a nu-i deranja spiritul.

[1] În original, *The Tell-Tale Heart*. Proză scrisă de Edgar Allan Poe, în care un tânăr îl ucide pe bătrânul pe care-l îngrijește și îl îngroapă în podeaua casei, dar se dă de gol (*n.tr.*).

Locuitorii de pe Insula Sulawesi își așază morții într-o gaură făcută într-un perete de stâncă, pe la jumătatea înălțimii, închisă cu bolovani și păzită de o efigie a persoanei decedate. Și în SUA, dacă dețineți o fermă la țară, e dreptul dumneavoastră să fiți înmormântat acolo.

În Anglia vă puteți gândi să luați în considerare exemplul scriitoarei de romane sentimentale Barbara Cartland și să fiți înmormântat în grădina din spatele casei. Aceasta a fost și alegerea arhitectului Friedensreich Hundertwasser, care a fost îngropat în grădina casei proprii din Noua Zeelandă, fără sicriu. Se pare că în Anglia și în Țara Galilor este mai ușor să obțineți o aprobare pentru a fi înmormântat între trandafirii dumneavoastră dragi și printre reveni decât să obțineți o aprobare pentru a construi o anexă la casă. Am spus ușor – dar nu foarte ușor, deoarece va trebui să vă convingeți vecinii de ce ar trebui să nu se opună, mai ales dacă există o clauză în contractul de casă care vă interzice să faceți ceva ce ar putea scădea valoarea imobiliară a proprietăților învecinate, și s-ar putea ca priveliștea unui mormânt în curtea vecină de la o fereastră de dormitor să nu fie o bilă albă când vine vorba de vânzare. Acestea au fost problemele cu care s-a confruntat un bărbat rămas văduv din Dover, Anglia. El a primit o hotărâre judecătorească de interdicție, dar soția sa tot a fost îngropată, în secret, de un grup de prieteni binevoitori, tocmai ca să nu fie el cel care încălca interdicția.

Dincolo de grijile legate de prețurile caselor, se pare că, dacă vreți s-o așezați pe bunica sub gazon, lângă celelalte animale de casă, trebuie să vă asigurați că-i spuneți unui ofițer al stării civile unde se află mormântul și să aveți grijă să fie la peste zece metri depărtare de o apă stătătoare și la peste cincizeci de o sursă de apă potabilă, din motive evidente. Apoi nu mai trebuie decât s-o treceți pe lista bunurilor proprietății și, eventual, să vă propuneți ca,

o bună bucată de timp, să vă păstrați domiciliul actual. În fond, îmbunătățirile sau o sursă de apă pot fi avantaje în cazul vânzării proprietății, dar un mormânt? Nu prea. A, da, și oricât de straniu vi s-ar părea, lucrul pentru care s-ar putea să aveți nevoie să obțineți autorizație de construcție este piatra funerară.

și marea îi va înghiți

De-a lungul secolelor, înmormântarea pe mare a fost mult timp unul dintre mijloacele preferate de către marinari de-a scăpa de trupurile neînsuflețite. Este ușor de înțeles de ce în timpul călătoriilor pe mare, care puteau dura luni de zile, obiceiul de a nu ține morții la păstrare până la întoarcerea acasă era mai mult decât o simplă necesitate legată de superstițiile marinărești. Mda, mirosul ar fi putut deveni cam greu de suportat.

Așa că trupul neînsuflețit era înfășurat într-o velă, împovărat cu ghiulele și oferit lui Poseidon. În zilele noastre, dat fiind că oriunde te-ai afla pe mare, timpul până la cel mai apropiat port se măsoară în ore, înmormântarea pe mare a devenit mai degrabă o opțiune personală decât o necesitate. Însă atracția față de acest ritual este atât de puternică, încât popoarele cu tradiții legate de navigare și marină consideră și acum că pescarul, marinarul sau matelotul au ca ultim drept odihna veșnică sub valurile mării. Biserica Angliei chiar a adăugat o cuvântare specială în Cartea de rugăciuni pentru slujbele pe mare.

Desigur că în majoritatea țărilor cu deschidere la mare nu trebuie să fii un om al mării pentru a avea parte de o înmormântare printre pești; era o vreme când se părea că înmormântarea submarină era metoda preferată prin care Mafia scăpa de cadavre. Oricum, în Statele Unite acest tip de ceremonie funerară este destinată militarilor

activi sau în rezervă, veteranilor sau unor persoane care au legătură cu armata. Dacă un apropiat al dumneavoastră american alege să plece de pe această lume în felul ăsta, nu veți putea asista la ceremonie deoarece ea are loc în timpul unor manevre navale. Însă vă vor fi trimise poze sau o înregistrare video. Dar o femeie din California care își dorea să fie înghițită de adâncuri într-o canoe construită manual nu a stat în loc de legi. Legal sau nu, ea a fost expediată în larg de pe un vas de pescuit închiriat și, la 27 de kilometri depărtare de țărm, i s-a dat drumul să se scufunde. Este ditamai oceanul, nu cred că autoritățile vor pierde timp și bani căutând o canoe micuță.

Britanicii sunt mai puțin stricți în legătură cu cine are acces la aceste înmormântări, dar ceva mai severi când vine vorba de locul unde se desfășoară; există o zonă specială pentru înmormântări într-o parte anume a oceanului. Depinde de tine cum ajungi acolo; oricum, există pescari dispuși să-și mărească venitul expediind una sau două dintre cele 50 de persoane moarte care se estimează că ar opta pentru această formă de înmormântare. Din moment ce unul dintre locurile de înmormântare se află undeva la 15 kilometri de Newhaven, în Sussex, și necesită o călătorie de cinci ore, slujba religioasă este ținută uneori la debarcader, pentru cei care au rău de mare.

✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝

Nu toți oamenii sunt adepții înmormântărilor pe mare. Anchetatorul de decese suspecte din Insula Wight se confruntă cu consecințele acestui lucru când cadavrele nu sunt îngreunate atât cât trebuie și sunt duse de valuri la țărm. Și nu prea e genul de suvenir pe care să vrei să-l iei acasă de la mare.

✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝ ✝

Călătoria spre locul de înmormântare care pornește din localitatea australiană Merimbula durează probabil și mai mult, din moment ce locul este situat la 40 de kilometri în larg, după care vine scufundarea de 2000 de metri până pe fundul oceanului – deci nu are rost să așteptați bufnitura.

Și, da, sigur, puteți alege și altceva decât apă sărată; dacă doriți și dacă asta vă cere religia, puteți să vă lăsați duși de curent de-a lungul Gangelui. Destul de liniștitor, din câte-mi dau seama.

modul

Poate credeți că, indiferent dacă e vorba de un cimitir al bisericii sau de unul aflat în sălbăticie, modul în care decurge o înmormântare este mai mult sau mai puțin un dat fix – sunteți închiși într-o cutie sau înveliți în ceva și întinși într-o groapă de doi metri, de forma unui sicriu. Ei bine, nu-i obligatoriu să se întâmple așa.

Primul lucru de luat în considerare este direcția. Religia încă are un cuvânt greu de spus în ceea ce privește felul cum suntem așezați în groapă. În general, mormintele sunt săpate astfel încât cel așezat înăuntru să fie cu fața în direcția eternității sau a cerului religiei sale. Așa se face că musulmanii sunt cu fața spre Mecca, majoritatea triburilor amerindiene spre vest, la fel ca cei din Insulele Fiji și Samoa, iar soția mea, când o fi să se ducă, va trebui să stea cu fața spre Selfridges[1].

Apoi vine partea de înclinare și deviere, deși în cazul mormintelor este vorba mai puțin de deviere, cât despre înclinare. În multe țări estice se practică înmormântarea pe verticală, dar există exemple și în Vest. Dramaturgul englez Ben Johnson este înmormântat în acest fel în Catedrala Westminster din Londra. John Baskerville, inventatorul

[1] Celebru lanț de magazine din Anglia (*n.tr.*).

fonturilor care-i poartă numele, nu a avut parte de un tratament religios la fel de impozant. El era la origine un gravor de pietre funerare, iar numele său a fost dat unei clădiri din Birmingham unde mi-am găsit prima slujbă din timpul studenției – aceea de picolo[1]. Baskerville era ateu și și-a rugat soția să-l îngroape vertical în grădina casei lor, ceea ce ea, supusă, a și făcut.

Dacă urmăm firul poveștii, descoperim că suprapopularea planetei are încă o dată un cuvânt greu de spus și că a dus la decizia recentă de a face posibilă înmormântarea pe verticală. Un cimitir din afara orașului australian Melbourne oferă exact această opțiune. Se pare că acolo te îngroapă la o adâncime de trei metri, cu fața spre frumosul Mount Elephant. Presupun că cei trei metri sunt necesari pentru a se evita posibilele situații jenante precum aceea a celui mai înalt om din Uganda, care, de această dată, ar fi rămas cu capul pe afară. Cei din Malaezia și Noua Zeelandă se gândesc și ei să le pună la dispoziție decedaților posibilitatea amplasării verticale. Mergând puțin mai departe, vom ajunge până la urmă cu susul în jos, aceasta fiind opțiunea familiilor care vor ca răposații să le fie așezați așa cum cred ei că trebuie sau, conform altor superstiții, să-i împiedice să-i bântuie pe cei vii. Sau poți să fii pur și simplu într-o ureche, ca în cazul excentricului englez Richard Hull, care a fost îngropat sub un turn pe Leith Hill, nu numai cu capul în jos, dar și călare.

lasă un semn în urmă

Oamenii sunt de două feluri. Cei care preferă să se întoarcă în țărână cu un minimum de tamtam și cei care n-au de gând să lase urme. (Îi știți, genul de persoană care

[1] În original, *tea lady*, în trecut, în Marea Britanie, chelneriță care se ocupa cu ceaiurile și gustările în timpul pauzei de ceai (*n.tr.*).

vrea să fie îngropată sub un stejar secular, cu o ghindă pe post de piatră funerară, și care probabil că a purtat sandale toată viața.) Cei din cealaltă categorie vor să aibă o moarte marcată cumva, oricum, chiar dacă amintirile noastre despre ei durează atât cât durăm și noi, și ale căror nume vor deveni cândva fie curiozități pentru cei care se vor plimba peste ani prin cimitire, fie indicii prețioase pentru cei care își caută verigile lipsă din arborele genealogic pe pietrele funerare. În acest moment, se pare că lumea este formată majoritar din această din urmă specie.

Bun, nu suntem toți faraoni, nu ne putem construi cu toții piramide a căror construcție să dureze douăzeci de ani, care să aibă 135 de metri înălțime și să se întindă pe 5 kilometri pătrați – nici măcar vedetele de calibrul unui George Clooney sau Brad Pitt nu prea mai sunt vrednice de așa ceva –, dar încă putem opta pentru cavou, favoritul tuturor timpurilor. Cavoul, o căsuță în care trăiesc morții, deși în general demodat în Europa, a rămas în topul vânzărilor în Statele Unite. Le-ați văzut cu toții; sunt de toate mărimile și formele, de la mici cutii dreptunghiulare până la Colosseum-uri în miniatură, temple gotice sau edificii cu coloane ionice. Ceea ce au toate în comun, în afară de conținutul inert, este că strigă „Nu mă uitați!". Vedeta jamaicană de muzică reggae Bob Marley se odihnește într-un asemenea mausoleu enorm, amplasat în spatele casei sale natale din Nine Miles, în Jamaica.

Reprezentativ pentru cavourile din Statele Unite este orașul New Orleans, iar dacă ați văzut *Easy Rider*[1] știți la ce mă refer – asta presupunând că nu v-ați uitat doar la scena de sex cu droguri. New Orleans, cel puțin, are o scuză

[1] *Easy Rider* (1969), film american de călătorie care explorează căutarea „visului american" și denunță, în final, eșecul acestei explorări (*n.tr.*).

pentru numeroasele înmormântări făcute deasupra pământului: orașul se află sub nivelul mării. Motivul pentru care restul țării preferă astfel de structuri monolitice este mai puțin clar; cu toate astea, amorul pentru cavouri nu dă semne că ar fi slăbit. Acum puteți chiar să vă cumpărați un cavou dintr-un amestec de fibră de sticlă, ușor transportabil. Se pare că ar avea un sigiliu de butil pentru protecție permanentă și că poate rezista unei presiuni de până la 750 de atmosfere. Probabil că ar fi un loc bun de depozitat diverse chestii, în cazul în care-l cumpărați în avans.

Astăzi, restul Europei înclină să păstreze cavourile pentru cei faimoși, pentru cei îndrăgiți sau pentru ambele categorii. Lenin se odihnește într-un cavou, deși, ținând cont de mărimea sa, l-am putea numi mai degrabă mausoleu, la fel și Prințesa Diana a Marii Britanii. Este o opțiune, și încă destul de costisitoare, exprimând probabil mai mult decât v-ați dori despre persoana dumneavoastră, dar asta-i doar părerea mea. O mică deplasare în Samegrelo, în Georgia, ne va arăta că nu trebuie să fii atât de vestit pentru a avea o înmormântare cu tamtam, din moment ce unele dintre mormintele de acolo sunt de mărimea și forma unei case cu două etaje și sunt pline de lucrurile proprietarului defunct, de la motociclete până la întreaga garderobă sau un bar umplut până la refuz. Și totul poate fi iluminat de mii și mii de luminițe.

Alternativa la cavou sau mausoleu este cripta, sub sau deasupra pământului, preferată în țările latine de pretutindeni, fie că este vorba de modelul pentru o singură persoană sau de cel cu subînchiriere. Cea din urmă este de obicei alegerea cea mai frecventă; sicriele sunt închise ermetic, așezate unul lângă altul în nișe și îngrămădite precum marfa dintr-un imens depozit cu două etaje de la IKEA. În localitățile Saõ Paulo din Brazilia și Geneva din Italia există cripte înalte de până la zece etaje. Te face să

te cam gândești dacă nu cumva Dumnezeu trebuie să le dea îngerilor o listă de cumpărături și un creionaș, nu-i așa? „Eu o să mă ocup de zona a patra, de rafturile D, E și P, de zona 27 de la rastelul A până la L, a, și de una dintre chestiile alea ca o oglindă vălurită."

Aceia dintre noi care au probleme cu granițele își pot găsi un mormânt micuț și drăguț pe undeva, dacă-l caută îndeajuns de mult, iar apoi pot să aleagă pietre funerare moderne dintr-o ofertă vastă. Nu am fost întotdeauna atât de binecuvântați; erau vremuri când alegerea se limita pur și simplu la piatra aia sau aialaltă, depinzând, nu încape îndoială, de cât puteau ridica membrii familiei respective. Acum avem la dispoziție un evantai de opțiuni, de la imaginile arhaice reprezentând moartea și decadența – cranii, carne putrezindă și demoni înaripați – la un simplu nume, rang și număr, acompaniate de o clasică îngrăditură de pietre, un model foarte îndrăgit de germani.

Iar între acestea? Ei bine, avem arta italiană a decorațiilor funerare, cu îngeri, heruvimi și reprezentări în mărime naturală ale decedatului în tot felul de ipostaze eroice, georgieni din Samegrelo așezați pe cai, morminte japoneze care sunt niște măsuțe de cafea din marmură și scăunele confortabile care le permit celor rămași în viață să ia loc și să stea la povești cu cel de dedesubt.

† † † † † † † † † † † †

Inițial, pietrele funerare nu au fost făcute pentru a marca locul unde se află mormântul. Ideea era că, prin sigilarea mormântului cu un bolovan, spiritul era împiedicat să părăsească groapa și să se întoarcă printre cei vii. Conceptul de marcare a locului mormântului în vederea păstrării unui fel de legătură cu mortul s-ar putea să fi apărut în aceeași perioadă în care ne-am dat seama că doar

pentru că oamenii erau morți nu însemna neapărat că o terminaseră cu cei vii.

Pentru cei care își doresc o abordare personală, există întotdeauna bustul care imită realitatea, cum este cel al lui Jim Morrison, solistul trupei The Doors, aflat la Paris, sau cel al lui Karl Marx, tenorul comunismului, din cimitirul Highgate, în Londra. Întotdeauna există unii cărora nu le-ajunge un bust; mormântul omului de spirit și de litere irlandez Oscar Wilde este o statuie care reprezintă un bărbat egiptean, executată corect din punct de vedere anatomic și sculptată de Jacob Epstein. Sau cel puțin *era* corectă din punct de vedere anatomic. Se pare că primarul a decis că statuia nu ar trebui să și-o fluture chiar așa, prin fața ochilor, și a ordonat acoperirea corectitudinii anatomice ofensatoare cu o frunză de smochin. Când a avut loc o încercare mai îndrăzneață de a îndepărta frunza în semn de protest împotriva cenzurii, statuia a devenit și mai puțin corectă din punct de vedere anatomic.

Pentru cei care vor ceva mai din mileniul nostru, există mormântul sub formă de telefon mobil, și nu încape îndoială că numărul lui Dumnezeu se află pe tasta de apel rapid. Însă dacă vreți cu tot dinadinsul să fiți în pas cu moda în ceea ce privește mormintele, atunci trebuie să vedeți oferta din SUA. Aici puteți găsi pietre funerare care luminează în întuneric, și asta nu doar de Halloween. Nici nu trebuie să vă mulțumiți cu forma tradițională de piatră funerară, din moment ce acum există, pentru cei spirituali, modele rotunde cu motivul ying și yang sau în forma lui Bart Simpson ori Eeyore[1] pentru... cei mai puțin spirituali. Și

[1] Eeyore este măgărușul din cartea și desenele animate *Winnie the Pooh* (*n.tr.*).

dacă doriți să aveți ultimul cuvânt, puteți chiar să înregistrați un mesaj video de adio pentru cei pe care i-ați lăsat în urmă și să-l puneți să meargă încontinuu pe un ecran LCD de șaptespe centimetri încorporat în piatra funerară, alimentat cu energie solară și rezistent la intemperii.

Aveți răbdare câțiva ani, până când tehnologia pietrelor funerare va ajunge din urmă tehnologia *entertainment*-ului electrocasnic și veți avea posibilitatea să programați dinainte o versiune holografică a capului dumneavoastră rostind un număr fix de fraze, astfel încât rudele rămase în viață să poată purta o conversație cu dumneavoastră când vin să vă viziteze. Și, credeți-mă, vremurile acelea se apropie.

Dacă toate astea vi se par un pic à la *Star Trek*, atunci poate că ar trebui să gândiți un pic mai retro și să optați pentru individualitate. Pe la începutul secolului al XIX-lea, unele familii din SUA închideau jucăria preferată a copilului lor mort într-o cutie de sticlă și o expuneau la un loc cu rămășițele lui. Sau de ce să nu fii tu însuți propria piatră funerară? Era o vreme când era considerat mișto să desparți capul de trup și să-l expui într-o cutiuță de forma unei biserici. V-ar plăcea o placă de marmură pe care să scrie „Odihnească-se în pace"? Da, și mie.

zece pietre de mormânt fanteziste

1. *Ieșirea pentru lași*: Ce ziceți de unul dintre acele semne de genul „Mai aveți timp să vă răzgândiți", pe care le vedeți uneori când sunteți într-un parc tematic de distracții și stați la coadă pentru o călătorie înspăimântătoare într-un carusel? Sau poate unul pe care scrie „Din acest moment, așteptarea înseamnă eternitate"?
2. *Băiat bun*: Întotdeauna există posibilitatea să zăpăciți câțiva trecători cu unul dintre acele teribile ornamente kitschoase de grădină de genul jumătății posterioare a unui câine, ce pare să dispară în pământ.

3. *Zâmbet*: Sau, chiar și mai bine, de ce să nu aveți o sculptură care imită originalul, constând doar în capul dumneavoastră, pe care s-o folosiți pe post de piatră funerară?
4. *McMormânt*: Dacă mâncarea de la fast-food a fost viața dumneavoastră sau, foarte posibil, moartea dumneavoastră, atunci de ce să nu vă odihniți sub un set de semicercuri aurii?
5. *Ce farfurie!*: Puneți-vă o antenă de satelit ca piatră mortuară. De ce nu, doar sunt tot mai multe.
6. *Avantajos*: Nu că aș îmbrățișa această idee, dar pentru văduva care a fost înșelată toată viața există întotdeauna varianta unei pietre mortuare în forma unui pisoar pentru soțul mort.
7. *Indecent*: De ce să nu faceți precum cei care trăiau mai demult în Orientul Îndepărtat și își împodobeau mormântul sau piatra mortuară cu scene erotice? Evident, mormântul ar trebui să fie plasat într-o zonă îngrădită a cimitirului și cu o restricție de vizitare pentru cei sub 18 ani.
8. *Eu și mașina mea*: Puteți avea propriul dumneavoastră Cadillac Ranch[1] în miniatură, dacă vă îngropați partea frontală a mașinii, lăsând restul deasupra pământului, pe post de piatră funerară.
9. *Croșetat*: De ce să nu vă croșetați piatra mortuară, doamnelor – sau domnilor, ca să nu fim sexiști.
10. *Trăiește!*: Există o grămadă de actori fără locuri de muncă sau studenți la actorie care își câștigă pâinea ca statui umane, deci probabil că l-ați putea convinge pe unul dintre ei să fie piatra dumneavoastră de mormânt vie, măcar o vreme.

---

[1] *Cadillac Ranch* este numele unei mari opere de artă aflate în Amarillo, Texas, constând într-un șir de automobile Cadillac îngropate pe jumătate în pământ, sub un unghi care corespunde înclinării Marii Piramide din Giseh, Egipt (*n.tr.*).

6. *aprinde-mă: incinerarea*

În ultimii 130 de ani, practica incinerării sau, mai simplu spus, aprinderea cadavrului, a reușit să revină în lumea occidentală. În mod curios pentru o țară catolică (întrucât catolicii îi ardeau pe eretici), primul crematoriu public a fost deschis la Milano, în 1876. Presupun că era o revenire a rugului funerar din Roma antică. Și, desigur, rugul funerar în sine n-a dispărut de fapt niciodată; el încă reprezintă modul preferat al hindușilor din toată lumea de a-și face ultimele pregătiri.

Pentru hindușii care sunt departe de Gange și nu-și pot permite să ceară să li se întoarcă cenușa pe malurile râului, pentru a fi aruncată pe suprafața sa, este posibil acum să importe apă din râu. Când vine momentul să fie împrăștiată cenușa, ea se amestecă imediat cu lichidul îmbuteliat din Gange, iar amestecul e împrăștiat deasupra unui canal, râu sau curent de apă din zonă. O firmă din Barrow upon Soar, din Anglia, îi aduce pe oameni cu o barcă de canal special pentru această slujbă. O altă posibilitate este să declari apa respectivă ca fiind o parte din Gange, prin adăugarea câtorva picături din original și prin binecuvântare.

Acum în Marea Britanie există și crematorii care se îngrijesc de o altă tradiție hindusă, cea în care fiul cel mare dă foc rugului funerar al părintelui său – i se pune la dispoziție

un buton pe care să apese, în singurătate, pentru a aprinde cuptorul.

Renașterea crematoriilor în Anglia a început cu un preot druid, dr. William Price, care a fost arestat în timp ce încerca să ardă cadavrul fiului său în vârstă de cinci luni, pe un deal, dar la tribunal a avut câștig de cauză, iar incinerarea a putut avea loc. Merită admirat rolul său în mișcarea pentru incinerare, dar și faptul că a zămislit un fiu la 83 de ani. Această portiță de eludare a legii pare să se fi închis în zilele noastre; totuși, un bărbat din Leeds a ajuns la tribunal pentru că nu a spus nimănui că mama sa murise și că o incinerase în grădina din spatele casei. Sau poate că era judecat fiindcă nu anunțase pe nimeni de moartea femeii timp de doi ani, dar reușise cumva să-i ridice pensia.

Poate din cauză că e o insulă mică, cu o presiune crescândă asupra spațiului cimitirelor, Marea Britanie e prima țară din Europa în preferința sa pentru incinerare – cei care se supun focului reprezintă aproape trei sferturi din totalul de înmormântări. Lipsa de spațiu cu care se poate confrunta o insulă și vechea tradiție budistă sunt, poate, motivele pentru care japonezii îi întrec pe britanici la arderi, fiindcă aici 98 la sută dintre cetățenii decedați aleg incinerarea. Deși nu se apropie nici pe departe de asemenea cifre, fanii focului din SUA și Canada se ridică până la peste un sfert din numărul decedaților, deși cifrele din California se apropie de 50 la sută, plus excepția interesantă pe care o face regiunea British Columbia din Canada, unde acest număr atinge aproape trei sferturi. La celălalt capăt al spectrului, incinerarea este practic norma în țările scandinave, mai ales în zonele cu pământuri înghețate, excepția fiind Finlanda. Nu știu de ce – dacă vă interesează, întrebați un finlandez.

Francezii optează pentru incinerare doar într-unul din nouă cazuri, iar în Germania, din cauza a ceea ce unii

consideră a fi prețul ridicat al îngropării, să te dai flăcărilor devine o opțiune în plină creștere, cu tot numărul de reguli suplimentare, prin comparație cu restul lumii – mă rog, cu excepția Austriei. Austriecii par să se fi pus de acord cu nemții în privința faptului că, dacă ți-ai pus în cap să iei acasă cenușa celor dragi, e mai bine să renunți. Iar dacă totuși reușești să obții permisiunea necesară de a le împrăștia printr-unul dintre puținele cimitire construite în acest sens, sau dacă vrei să le arunci în mare, dincolo de limita de patru kilometri și jumătate, atunci n-ai voie să le duci acolo cu mașina proprie. Asta cam strică toată distracția și înseamnă că nu poți să faci un film de călătorie despre cum te-ai dus să împrăștii cenușa Nanei în Germania. Decât dacă e un film despre o călătorie ilegală...

Dacă vă hotărâți să optați pentru figura cu „din cenușă ne naștem, în cenușă ne întoarcem", ar fi bine să știți următoarele: pentru a se produce temperaturi de la 800 la 1000 de grade Celsius, timp de patru ore, cât să transforme un om în aproape două kilograme de cenușă, sunt necesare cam 100 de kilograme de combustibil. Adică aerul e mai fierbinte decât o plăcintă cu mere de la un fast-food. Toate acestea înseamnă, se pare, că dacă locuiești în Statele Unite, folosești energia necesară unui autoturism să conducă pe o distanță de 64 000 de kilometri sau, dacă aduni la un loc toată energia folosită de crematoriile din State, ai avea combustibil pentru 80 de călătorii tur-retur până pe Lună. Așa că nu mai muriți – mai bine relansați programul spațial!

Procesul de transformare a unei ființe formate majoritar din apă într-o grămăjoară formată din carbon mai eliberează în aer mercur, dioxină, acid clorhidric, acid fluorhidric, bioxid de sulf și bioxid de carbon. Unii, presupun că tocilarii de la fizică, se pare că și-au umplut buzunarele cu anumite chimicale combustibile, astfel încât să știe toată lumea când le-a venit rândul să ardă în flăcări,

din cauza schimbării de culoare a fumului care se ridică alene din coșul crematoriului. De fapt, mi se pare mișto, deși n-aș susține prea tare așa ceva. Și, din aceleași motive, nu pot să le găsesc nici o scuză hipioților care se duceau pe ultimul drum căptușiți cu cel mai bun soi de Acapulco Gold sau Maui Wowie[1], ca să vadă lumea ce pierdea.

Și știți ceva, nici nu aveți vreo garanție că veți reuși să ajungeți de la înmormântare la flăcări – cel puțin, nu dacă urmează să fiți reîncălzit de o firmă din Georgia, în Statele Unite, condusă de un fost fotbalist de succes în liceu. Se pare că atunci când cuptorul și-a dat duhul, ca să spun așa, tipul n-a avut bani să-l repare, așa că pe următorii clienți i-a aruncat pe undeva prin zonă, foarte discret, timp de 15 ani. Evident că n-a fost ireproșabil de discret, din moment ce a fost prins asupra faptului. La ultima numărătoare, autoritățile au recuperat peste 300 de cadavre, întregi sau pe bucăți. Individul a primit ca pedeapsă 12 ani pentru furt, fiindcă legislația din statul Georgia nu prevedea nimic pe tema aruncării cadavrelor, dar de-acum vreo 23 de state și-au pus la punct o legislație solidă în privința incinerării.

Dacă vă neliniștesc asemenea lucruri, nu e obligatoriu să treceți pe la crematoriu; dacă vreți să fiți martor la procesul de incinerare, aflați că în lumea orientală încă se practică arderea pe rug în aer liber, iar în Anglia e legal să vă ardeți rudele, câtă vreme sunt moarte, pe proprietatea dumneavoastră sau pe una asupra căreia aveți drepturi de folosință. Nu trebuie decât să vă luați precauțiile obișnuite: să aveți la îndemână apă, pentru orice eventualitate, să nu faceți focul în apropierea structurilor inflamabile, cum ar fi gardurile de lemn, și să nu lăsați copiii să-și prăjească acadelele – decât dacă asta a fost ultima dorință a bunicii.

[1] Specii de marijuana (*n.tr.*).

din cenușă în cenușă

Bun, deci ați fost binișor încins, până pe la 900 de grade Celsius. Ați fost așezat într-o încăpere rotativă, vi s-au atașat rulmenți sau bile de oțel și ați fost învârtit până s-a zdrobit toată materia osoasă care rămăsese. Apoi vi s-au scos rulmenții, cu ajutorul unui magnet, iar acum au rămas din dumneavoastră un kilogram sau două de cenușă; ce urmează?

Cel mai simplu răspuns este că, de fapt, nu mai e nimic de făcut; iată-vă în sfârșit cu o binemeritată odihnă, căci de ce să nu vă petreceți restul eternității într-o urnă? Singura alegere care a rămas de făcut, de către dumneavoastră sau de către rude, este unde își va găsi aceasta propriul loc de veci.

Există în toată lumea columbare care vor fi bucuroase să vă primească și să vă expună pe rafturi, în spatele unei vitrine sau complet încapsulat. Veți sta alături de prieteni, de vecini și de oameni pe care nu i-ați mai văzut în viața dumneavoastră, și-atunci de ce să pierdeți ocazia să vă faceți prieteni noi? Când ești înhumat într-un columbar, înseamnă că cei rămași în urmă vor avea unde să te viziteze, poate chiar să-ți vorbească sau să-ți aducă flori. Iar toate acestea se spune că ajută pe parcursul perioadei de doliu.

Dar ce se întâmplă dacă familia încă nu vrea să vă dea drumul sau nu vrea să-și lase mult-iubitul membru într-un loc care i se pare puțin cam impersonal, indiferent cât de bine intenționat ar fi, sau dacă decedatului nu-i prea plăceau mulțimile? Ce trebuie făcut este să-l luați frumos pe soțior, respectiv pe nevestică sau pe mamaie înapoi acasă, dar să vă asigurați că nu-i uitați în autobuz când coborâți. (Da, a existat un englez care chiar a făcut asta. Aș vrea să mă bazez pe faptul că în nici un birou de obiecte pierdute nu stă și nu a stat o urnă sclipitoare plină cu cenușa cuiva, așteptând să fie recuperată. Și dacă totuși se întâmplă, sper

că respectivii au fost sau vor fi recuperați; un raft din biroul de obiecte pierdute nu e tocmai locul ideal în care să-ți petreci veșnicia.)

În lumea occidentală, tendința de a păstra rămășițele incinerate ale celor dragi în casă, pe un raft sau deasupra șemineului (sunt obișnuiți cu căldura), eventual ca să sprijine cărțile în bibliotecă, printre volumele pe care le-au iubit cândva, este în plină creștere. Lista colțurilor și a nișelor în care se pot odihni cei răposați este nesfârșită: foști mecanici auto își pot găsi locul printre sculele lor din garaj; bucătarii devin piesa centrală a meselor pe care le umpleau la cinele festive. Mi s-a adus la cunoștință cazul unei femei care ținea cenușa soțului ei infidel pe un raft, deasupra vasului de toaletă, așteptând să vină momentul în care va simți că are tot dreptul s-o verse în closet și să tragă apa. (Aveți grijă cu așa ceva, băieți și fetițe: nu încercați asta acasă, fiindcă în majoritatea țărilor este ilegal.)

Sunt doar două locuri din casă care sunt folosite – dar n-ar trebui niciodată să fie – ca nou domiciliu pentru cele două kile care au rămas din cei dragi: bucătăria, pentru motive evidente de igienă, și dormitorul, pentru foarte multe motive.

urnele – dar nu așa cum le știm

Mulți antreprenori de pompe funebre vor fi mai mult decât fericiți să vă pună la dispoziție o urnă de marmură, alabastru, cupru sau bronz, în forma standard de urnă, pe care s-o iubiți și s-o prețuiți. Bineînțeles că „standard" înseamnă altceva pentru fiecare: în Italia înseamnă clasica urnă turnată în bronz; în Statele Unite poate să însemne un înger turnat fie dintr-un aliaj de cositor și plumb, fie din titan, disponibil la depozitul local de urne. În Marea Britanie, la noțiunea curentă de „standard" se pot adăuga urnele de lemn sau de lut. Dar în ziua de azi unii vor ceva

mai mult. Vor ceva puțin mai personalizat; ceva care să iasă în evidență din grămada de urne și care să spună ceva despre persoana dinăuntru. Chiar dacă acel ceva pe care-l poate spune este că individul dinăuntru continuă să fie, și mort, la fel de fraier cum a fost în timpul vieții.

La fel cum există firme care oferă sicrie decorate, există și firme care oferă urne decorate. Dacă ești patriot sau șovin, îți poți înzorzona urna cu steagul național. Dacă ești pescar, ți se potrivește modelul cu păstrăv. Sau puteți paria cu risc minim pentru ultima dată și să cereți ca pe capacul receptaculului dumneavoastră etern să fie inscripționată o rugăciune.

Și, la fel ca în cazul celor care vor ceva mai mult decât un strop de culoare pe sicrie, există și posibilitatea individualizării urnelor. Rămășițele trupești ale sufletelor iubitoare de natură pot fi depuse în urne biodegradabile în formă de ghindă, cu toate că, fiind menite să se topească, acestea sunt mai degrabă pentru cei care vor ca cenușa să le fie îngropată sub un stejar bătrân de 800 de ani, într-un loc de unde să se vadă priveliștea unor miei zburdând pe pajiști, nu pentru cei care vor să aștepte Ziua Judecății de Apoi pe un raft, așezați lângă figurina chinezească lăsată ca amintire fiicei. Există, cred, un sentiment ecologist în ideea de a-ți cheltui banii pe o urnă în formă de vultur sau delfin, sau chiar și în formă de piatră funerară goală pe dinăuntru. Așa o fi; mă rog, poate că așa e în Statele Unite, fiindcă aici se produc toate acestea.

Cel puțin cei care cumpără urne funerare de forma Turnului Eiffel, de forma unui ursuleț de pluș multicolor, înalt de 43 de centimetri, sau chiar și cu grupul statuar numit „îmbrățișare de familie" își declară pe față gustul pentru kitsch. Și, trebuie să recunoaștem, e ceva aproape poetic să-ți depui cenușa într-un vas de forma unei țigări supradimensionate.

Cei care vor într-adevăr să fie în văzul lumii pot obține asta, cel puțin în Statele Unite, dacă își depozitează cenușa în cornul unui cap de rinocer, făcut din crom. Se poate să vi se pară ceva psihanalizabil și cred că ați avea dreptate. Același lucru li se aplică urnelor din bronz sub formă de mulaje după dinți de dinozaur. Ca să rămânem în SUA, o firmă din Milwaukee, Wisconsin, are o ofertă numită de ei „Ultima odihnă a motociclistului", o urnă de 4000 de centimetri cubi făcută chiar dintr-un cilindru de motocicletă. Iar dacă nu suportați să fiți departe de jumătatea dumneavoastră, acum se lucrează la un model în doi timpi. O altă firmă le oferă motocicliștilor decedați un loc confortabil în urna cu nume asemănător, „Născut pentru motor", făcută dintr-un fost rezervor de benzină de la motocicletă și devenită, prin vopsirea cu o culoare metalică, o adevărată operă de artă. Ceea ce se poate spune despre foarte multe dintre urnele funerare de pe piață. Desigur, dacă sunteți genul sociabil și nu puteți fără anturaj, există spre vânzare și racle înalte, de marmură, în care să încapă toată familia.

Presupun că imaginea țipătoare a unor părți de motocicletă e totuși prea subtilă pentru câte unii, din moment ce își pot alege urne cu forme mai denotative – care să le reprezinte, de pildă, ocupația anterioară. În Statele Unite aveți la dispoziție urne în formă de pompier, asistentă medicală, polițist, jucător de fotbal american și – preferatele mele – profesoară (deși nu-mi dau seama prea bine cum se presupune că simbolizează urna meseria respectivă – o fi haina pătată cu cerneală?) și „păpușică" (pe bune!). Dacă nici la asta nu vă cade fața, atunci vă puteți folosi propriul chip pentru a fi turnat în bronz. Deși e bine să aveți grijă: se va găsi cineva care să spună că acum aveți capul mai plin decât îl aveați în timpul vieții.

Dacă părăsim pentru scurt timp țărmurile sclipitoare ale SUA, vom vedea că nu e cazul să vă simțiți descoperiți

optând pentru o urnă din meniul à la carte. De exemplu, în Noua Zeelandă poți fi depus într-un ou de struț, iar o firmă din Germania oferea urne în formă de minge de fotbal în amintirea faptului că acolo s-a jucat Cupa Mondială din 2006.

Și, într-adevăr, puteți cumpăra o urnă în formă de robot înaltă de aproape un metru, pentru rămășițele dumneavoastră pământești, dar în fond nu trebuie să cumpărați nimic dacă nu vreți: aproape orice obiect care deține compartimentul trebuincios și e îndeajuns de spațios încât să încăpeți în el poate fi – și chiar este – folosit. Cenușa unui cetățean american e păstrată într-un bar de casă transformat pentru acest scop; când barul e deschis, se aude și melodia „Ce mi s-a uscat gâtu'"[1]. Un columbar din California adăpostește containere foarte variate, de la cutii pentru trabucuri sau aparate de fotografiat până la cutii de dulciuri sau de cafea. Dacă un obiect e măcar parțial gol pe dinăuntru – sau poate fi făcut să fie –, atunci poate adăposti oameni morți: o ramă de tablou, o vioară, o tobă, o chitară, o coadă de undiță sau un baston. Iar pentru cei care au stat mereu cu nasu-n cărți, ei bine, aceștia își pot depune și restul persoanei tot acolo, optând să fie închiși în volumul preferat.

Puteți, desigur, să vă găsiți o folosință și după moarte, cum a făcut un individ care, după incinerare, a fost așezat într-un ceas funcțional – asta în caz că nu ne-am prins că cei de la Rolling Stones s-au înșelat și că timpul nu e, de fapt, de partea noastră[2]. Sau cum a procedat o femeie din Anglia, care a depus cenușa soțului răposat într-un cronometru pentru fierberea ouălor făcut din sticlă suflată –

[1] *How Dry I Am*, cântec popular (*n.tr.*).

[2] *Time Is On My Side*, melodie cântată, între alții, de Rolling Stones (*n.tr.*).

astfel încât să devină și el util în bucătărie într-un târziu. Există chiar și o firmă care face ornamente de sticlă pentru pomul de Crăciun umplute cu rămășițele dumneavoastră, astfel încât să puteți petrece în continuare sărbătorile cu cei dragi.

În fine, o altă cale de a nu cheltui bani pe urne personalizate ar fi să evitați opțiunea răspândită a pieselor de ceramică și să vă rugați copiii sau nepoții să vă facă ei un vas de argilă, la orele de lucru manual. N-aveți copii? Atunci vă înscrieți la niște cursuri la seral și vi-l faceți singur. Se poate să fie puțin înclinat și smaltul să fi alunecat de pe M, astfel încât „RIP Me"[1] să aibă cu totul alt sens, să sperăm că neadevărat, dar cel puțin va fi ceva unic, fiindcă spre asta se îndreaptă universul funerar.

împrăștierea

Cea mai ieftină urnă este cea pe care nu trebuie s-o cumperi, s-o faci sau s-o transformi din altceva, ci doar s-o împrumuți până când cenușa ta va fi încredințată pe vecie vântului primitor. Majoritatea firmelor de pompe funebre oferă în mod obișnuit acest serviciu.

Majoritatea crematoriilor și a cimitirelor dispun de o grădină pentru un scurt răgaz, cu un loc rezervat împrăștierii cenușei. De obicei, e cineva pe-acolo care se ocupă să vă indice locul ales pentru ziua respectivă (vă închipuiți doar că nu e posibil să lase să se adune cenușa tuturor într-un singur munte imens de materie cenușie) și să vă ajute cu împrăștierea. În Anglia, în astfel de locuri se folosește un fel de aparat imens ca pentru cernerea zahărului-pudră; apeși pe un buton, iar receptaculul se leagănă gingaș dintr-o

[1] RIP, *Rest In Peace*; dacă vopseaua se șterge și litera M dispare, cuvântul se citește *ripe*, „copt" (*n.tr.*).

parte în alta, ca și cum ar așterne un ultim strat de zahăr peste prăjitura care reprezintă viața cuiva.

Nu e însă obligatoriu să vă amestecați cu alții prin locurile desemnate în mod oficial pentru acest scop. Dacă nu aveți de gând să vă schimbați casa în următorii ani, atunci puteți alege propria grădină – e o opțiune răspândită. Întreaga temă a întoarcerii la natură e în plină creștere în ultimii ani; din ce în ce mai multă cenușă se întoarce în natură – de fapt, atât de multă, încât cantitățile de cenușă împrăștiate pe Ben Nevis, cel mai înalt munte din Marea Britanie, au schimbat pH-ul solului din zonă, ceea ce creează îngrijorări reale cu privire la impactul pe care acest obicei îl are asupra mediului. De fapt, e aici o ironie, dacă stai să te gândești. Consiliul Alpiniștilor din Scoția face în mod repetat apel la cei care doresc să împrăștie cenușa pe munți să se limiteze la zonele stâncoase, lipsite de vegetație, sau mai bine să îngroape urna, pentru a reduce efectele.

Așa cum poți fi îngropat în mare, în același loc e posibilă și împrăștierea cenușii, eventual fără să mai fie nevoie să ieși prea mult în larg. Aceste expediții pornesc de pe țărmurile Marii Britanii, din Portul Marin de pe South Street din New York și chiar din nisipurile de origine vulcanică din Hawaii, într-o canoe. Cei care își încep călătoria finală la New York trec pe lângă Statuia Libertății și Ellis Island, pe muzică de vioară și oboi, cântată de elevi de la Școala de Muzică Julliard. În atenția amatorilor de fotbal care nu vor să se aventureze pe apă: multe dintre cluburile sportive din Marea Britanie permit acum împrăștierea cenușii foștilor fani pe stadioane, deși nu tocmai pe gazonul propriu-zis, din cauza posibilității ca un mijlocaș cu o rană deschisă să încerce o deposedare prin alunecare care să-l scoată din joc atât pe el, cât și ce-a rămas din bătrânul Joe, fanul numărul unu al clubului. Manchester United oferă un serviciu de împrăștiere a cenușii și organizează până la patru asemenea ceremonii în fiecare săptămână.

Să alegi împrăștierea cenușii prin alte locuri pline de însemnătate pentru defunct poate fi o problemă. O familie din Anglia a reușit să negocieze o asemenea împrăștiere pe un lac unde tatăl decedat obișnuia să se joace când era mic, deși lacul se afla pe o proprietate devenită, între timp, privată. Dar ideea unui copil de-a împrăștia cenușa bunicii în magazinul Marks & Spencer din zonă, fiindcă acesta era locul pe care răposata îl iubise cel mai mult, nu a prins la fel de bine. Se pare că băiatul se gândise și la posibilitatea unui refuz din partea magazinului, așa că își pregătise varianta de-a scutura pe ascuns cenușa prin cracul pantalonilor, așa cum văzuse în *Marea evadare*.

Nevoia presantă de a fi diferit este, și în cazul împrăștierii cenușii, la fel de clară cum se arată pe întregul parcurs al ceremoniei funerare. Totul începe, probabil, cu adăugarea de sclipici la cenușă, pentru o împrăștiere plină de strălucire, apoi continuă cu risipirea ei în extazul unei sărituri cu coarda elastică, după care se ridică în slăvi, pentru a i se da drumul dintr-un balon cu aer cald. Iar dacă la gândul de a urca până acolo ca să faceți gestul respectiv vă cam apucă tremuriciul, aflați că o companie americană din Florida vă poate oferi alternativa unui balon biodegradabil, care nu are nevoie să fie pilotat și care explodează când ajunge la nouă mii de metri, lansând astfel sufletul celui incinerat în atmosferă, pe deasupra statelor Washington, Michigan, Florida sau New Jersey. Sir Charles Irving[1] și sora sa geamănă Libby au fost aruncați deasupra orașului Chelternam din Anglia, dar am îndoieli dacă a fost în semn de omagiu sau dimpotrivă.

[1] Sir Charles Irving, membru al Parlamentului Marii Britanii, din partea Partidului Conservator condus de Margaret Thatcher, căreia i-a trimis zilnic flori, timp de 15 ani, câtă vreme a fost în fruntea partidului (*n.tr.*).

Scoțianul Jim McTaggert, un fost cascador al aerului și stropitor cu insecticide, a dezvoltat un sistem cu aer comprimat care să evacueze cenușa prin spatele biplanului său stil anii 1930, evitând astfel riscul depunerii cenușii celor dragi în cabină, lângă pilot, sau pe cel al adunării ei pe ochelarii de zbor, din cauza curenților de aer. Tot el a dezvoltat și un sistem care amestecă petrol și cenușă pentru a produce fum, în forma pe care o știm. O trenă veselă, se poate spune.

La o înălțime mai mică, dar la fel de exploziv, dacă nu și mai și, este cazul unui englez de viță nobilă care a vrut să-i fie aruncată cenușa prin explozie asupra proprietăților sale dintr-un tun de secol XVIII. Și cu toate că nu au reușit să fie pe măsura fanfaronadei acestuia, atât istoricul de artă Roger Palmer, cât și jurnalistul gonzo Hunter S. Thompson au sărit în aer cu ajutorul unor artificii create special în acest scop; Palmer a făcut asta în timpul unei petreceri cu focuri de tabără, iar Thompson de pe un turn comemorativ înalt de 46 de metri. Ambele evenimente au fost însoțite de exclamațiile și tânguielile de rigoare. Însă nu trebuie neapărat să fii celebru ca să-ți vezi cenușa trasă cu pușca în aer; cenușa unei bunicuțe din Anglia a fost împrăștiată pe Malvern Hills prin artificii. De fapt, în Marea Britanie procesul a devenit atât de răspândit, încât majoritatea firmelor de pompe funebre l-au inclus în lista de oferte.

„Totul deodată" nu e singura posibilitate pe care o au cei care preferă să-și împrăștie rămășițele incinerate; există și tendința de a împărți cenușa cuiva drag și, în loc s-o arunci în vânt, s-o expediezi în cele patru vânturi. O firmă se oferă să încorporeze cenușa în solul unui arbore bonsai, iar dacă doriți ca toată familia să aibă câte ceva din bunicul, atunci puteți cumpăra mai mulți. Se pare că în California se știe că nu e cazul să te aștepți la cadouri de acest fel, ci e mai bine să te duci tu însuți la fața locului, cu o lopățică

și cu un ghiveci. O femeie din Chicago, iubitoare de animale, a cerut ca părți din cenușa sa să fie trimise și împrăștiate în Vermont, într-o zonă de pădure tropicală din Porto Rico și pe Goose Island, în Chicago. Rămășițele rămase, ca să zic așa, au fost împrăștiate într-un cimitir de animale, în locul opțiunii inițiale a femeii.

Un irlandez, fost campion la tras în porumbei de lut, a obținut dubla distincție de a fi atât împrăștiat în lung și-n lat, cât și lăsat prin obișnuitul *poc*!, fiind pus în cartușe de pușcă și „împușcat" prin toate locurile lui preferate de tras, din lume. De fapt, pentru vânătorii canadieni și americani, o firmă numită Canucks Sportsman's Memorial Inc vă pune cenușa în cartușe pentru ca tovarășii de vânătoare să poată trage cu dumneavoastră.

În încercarea de-a împrăștia cenușa mamei sale la o depărtare cât mai mare, un locuitor din Inverness, Scoția, a scos cenușa – o femeie purtată prin multe țări – la vânzare, pe eBay, la prețul de un penny grămăjoara, licitația minimă permisă. Interesul lui nu era să se îmbogățească, ci să o distribuie cât mai departe posibil. A reușit să obțină oferte din zone îndepărtate, precum Noua Zeelandă, Australia și o fermă din Tulsa, Oklahoma, din Statele Unite, înainte ca licitația sa să fie scoasă de pe site.

Mai sunt și cei care parcă nu se satură să ia distanță, precum Gene Roddenberry și, mai recent, James Doohan, numele amândurora fiind legate de serialul *Star Trek*, și Timothy Leary[1], a cărui faimă se leagă de alte mijloace de a călători prin spațiu. Fundația Celestis, o companie care operează de la baza aeriană Vandenberg din California, poate trimite șapte grame din dumneavoastră pe orbită, pentru un preț mai scăzut decât suma estimată la 20 de

[1] Timothy Leary, simbol al contraculturii anilor '60, pleda pentru efectele psihedelice creatoare ale consumului de droguri (*n.tr.*).

milioane de dolari, cât costă să faci asta în timpul vieții, dar fără să te mai bucuri de peisaj. Cenușa este închisă într-o capsulă inscripționată cu numele și epitaful dumneavoastră – da, au existat câteva lansări curajoase – și lansată pe orbita Pământului, unde, până în momentul în care orbita respectivă dispare, iar dumneavoastră cădeți înapoi prin atmosferă, arzând ca o stea căzătoare, până atunci deci rămâneți în spațiu, ca un deșeu spațial vremelnic. Familia e invitată la lansare și poate lua acasă o casetă personalizată cu ceremonia.

În schimbul a câțiva dolari, aveți și posibilitatea de a fi trimis pe Lună sau chiar mai departe în spațiu. Cenușa astronomului Eugene Shoemaker, cel care a descoperit cometa Shoemaker-Levy 9, a aterizat pe Lună odată cu Inspecția Lunară din 1999. Iată deci un mod bun de a ieși în evidență; primul om sosit pe Lună: Neil Armstrong, primul om mort pe Lună: Eugene Shoemaker.

Dacă tot vorbim despre arderea completă – ceea ce, dacă stai să te gândești, e oricum o chestie redundantă – atunci, deși mai ieftină și mai puțin spectaculoasă, trebuie amintită opțiunea unui locuitor din Insula Wight, entuziast al locomotivelor cu aburi și mecanic voluntar pentru o ultimă tură cu trenul respectiv, înainte de a fi dus la topit, lucru care probabil că pentru el și pentru ai lui a însemnat la fel de mult ca pentru astronauții dinainte.

Era o vreme când unele populații africane foloseau cenușa morților drept condiment, iar alte populații, de pe Amazon, își presărau morții din familie într-o băutură obținută prin fermentație. Ambele opțiuni sunt puțin cam prea *Soylent Green*[1] pentru gustul meu și, din fericire, nu prea mai sunt pe val în vremurile noastre. Se zvonește

[1] *Soylent Green*, film SF (1973), o distopie pe tema suprapopulării (*n.tr.*).

totuși că – deși părea mai degrabă un fragment dintr-un scheci – actorul de comedie Richard Pryor a cerut să-i fie amestecată cenușa cu cocaină, pentru ca prietenii lui să se simtă bine. Dar eu, unul, cred că trag linie și aici.

Dacă sunteți în căutarea altor posibilități ceva mai realiste, se va găsi mereu cineva care să descopere o breșă în piața de oferte și s-o umple – asta dacă nu vine piața peste el, desigur. Bettye Brokl, o femeie din Mississippi, a încorporat o parte din cenușa mamei sale în tablouri abstracte – inițial doar pentru membrii familiei sale, dar se aude că mai târziu ideea a devenit o afacere, femeia făcând același lucru și pentru alți oameni (cu cenușa rudelor acestora, nu ale mamei ei). Iar un student de la o facultate de arte frumoase din Londra a reușit, prin apeluri la un post local de radio, să folosească cenușa mamei unui șofer de autobuz pentru o sculptură ceramică.

Un alt așa-numit artist, reverendul Mad Jack[1], își combină cernelurile cu cenușă pentru tatuajele comemorative, iar creatorul eroului de benzi desenate Captain America a fost și el amestecat în cerneala cu care s-a tipărit un poster cu „Detașamentul Suprem"[2] în ediție limitată.

Atât în Statele Unite, cât și în Marea Britanie există firme care se oferă să încapsuleze cenușa în ornamente de sticlă, cum ar fi prespapieruri, bijuterii, pahare de vin, plăcuțe de sticlă și vaze. Acestea din urmă nu mi se par totuși o alegere prea fericită dacă aveți copii; nu cred că vreți să vă treziți într-o zi spunându-i micului Johnny, „Uite ce-ai făcut! Ai spart-o pe Buni!".

În toată lumea există companii care vă pot încorpora cenușa în bijuterii – cercei, broșe, pandantive sau lănțișoare –, așa că-i puteți avea oricând aproape pe cei dragi.

[1] Reverend Mad Jack, artist de tatuaje din Chicago (*n.tr.*).

[2] *Squadron Supreme*, echipă de supereroi de benzi desenate (*n.tr.*).

Iar dacă a face bijuterii din ei nu vă surâde, puteți deveni dumneavoastră înșivă o bijuterie sau chiar un diamant. LifeGem, o companie americană, extrage carbonul din rămășițele cuiva, îl încălzește și-l presează până devine diamant pur, gata să fie fațetat și lustruit. Procesul durează cam unsprezece săptămâni și se pare că în corpul omenesc există suficient carbon pentru a scoate între 50 și 150 de asemenea geme. Puteți deveni orice, de la un sfert de carată la două carate, pe inelul soțului, al soției, al iubitului sau al iubitei dumneavoastră.

O alegere poate nu la fel de strălucită, dar mai ecologică, ar fi să deveniți parte dintr-un recif artificial. Făcute din ciment și conținând cenușa a aproape o sută de oameni preocupați de mediu, recifele artificiale formează noi habitate de viață acvatică pe coasta Floridei și a Carolinei de Nord și de Sud. Compania în cauză își dă silința să facă procesul cât mai prietenos cu putință – în fond, e vorba de tone întregi de ciment –, încurajându-i pe membrii familiei să-și lase urma mâinilor în recif câtă vreme e încă ud și să frece scurt placa de aramă în timpul ceremoniei.

Cred că povestea mea preferată din această categorie este cea a lui Edward Headrick, creatorul frisbee-ului Wham-O, care a cerut ca cenușa să-i fie presată într-o farfurie de frisbee numai și numai a lui – sau, de fapt, numai și numai cu el.

zece lucruri de nefăcut la îngropare

1. *Din pulbere în pulbere*: Dacă sunteți invitați să aruncați o mână de pământ în mormânt, nu e cazul să dați năvală.
2. *Bagă tare*: Cu excepția cazului în care a fost cerut în mod special de decedat în testament, dansatul pe mormânt este, în rest, complet aiurea. (Asta dacă nu

cumva tribul dumneavoastră practică străvechiul obicei de a bătători cu picioarele lăcașul de odihnă al spiritului celui plecat dintre cei vii – dar nici măcar atunci nu e cazul să vă lansați pe vreo piesă gen *Let's Get the Party Started* a lui Pink.)

3. *Mărunțiș*: Dacă obiceiul e să aruncați cu monede în coșciug, chiar nu se face să coborâți apoi ca să luați banii.
4. *Curelele*: Dacă aveți onoarea să fiți rugat să țineți de una dintre frânghiile cu care e coborât sicriul în groapă, cel mai bine e să vă abțineți de la a da indicații de genul „acum eu, acum tu, acum eu, ține puțin de partea ta…"
5. *Darul vieții*: Înmormântarea nu e chiar cel mai potrivit moment să anunțați că ați găsit carnetul de donator de organe al decedatului.
6. *În nici un caz*: Nu se face nici să vă frecați mâinile și să anunțați pe toată lumea că „asta e partea cea mai tare!".
7. *Distracție și jocuri*: Oricât de tentant ar fi, să nu-i dați un ghiont celui de lângă dumneavoastră înspre groapa deschisă, apoi să-l prindeți înainte să cadă și să strigați „Tocmai ți-am salvat viața!".
8. *Fumatul*: Pentru cei care fumează, e bine de precizat că groapa nu e un fel de scrumieră de unu pe doi.
9. *Gata*: Odată terminată înmormântarea, lăsați finisarea mormântului în grija groparilor; nimănui nu-i convine să apară unul care face pe deșteptul și se oferă să dea o mână de ajutor.
10. *Cioc-cioc*: Nu e cazul nici să întrebați, în timp ce vă îndepărtați de groapă, dacă mai aude cineva un fel de ciocănit.

7. alte metode de a vă descotorosi de trupul neînsufleţit

din ţărână în ţărână

Există zvonuri cum că obiceiul canibalismului post-mortem nu este doar o practică de domeniul trecutului. Oricum, ca mijloc de a scăpa de cadavru, dacă ar trebui s-o pun pe listă, această metodă ar fi undeva pe la sfârşit. Deşi vă scuteşte de efortul şi de timpul pierdut cu parastasul.

Cei care vor cu tot dinadinsul să facă parte din ciclul vieţii ar putea face o alegere mai proastă decât înmormântarea tibetană cerească. Aceasta presupune un antreprenor de pompe funebre, o macetă şi un stol de vulturi. Puteţi să puneţi singuri lucrurile cap la cap, dar, dacă ţineţi neapărat, iată: trupul este tăiat în bucăţi uşor digerabile, oasele sunt fărâmiţate până se fac praf şi apoi sunt amestecate cu carnea, apoi totul este legat de o stâncă plată, deasupra sunt vulturii care se ling pe cioc, dar înainte se adaugă un pic de orz şi grăsime de iac pentru gust. Şi din moment ce 80% dintre tibetani aleg să se întoarcă în ceruri prin această metodă, există peste o mie de locuri de acest fel care se ocupă de până la douăzeci de cadavre pe zi. S-ar putea să vi se pară o cale ocolită, dar cel puţin, la un moment dat, corpurile se vor întoarce în pământ, chit că nu cred că vă doriţi să staţi sub cerul liber când se va întâmpla treaba asta.

Nu prea vă surâde metoda? Ei bine, unui fermier german i-a surâs şi, pentru că nu avea la îndemână nici un

vultur când i-a murit prietenul, s-a gândit că a doua opțiune după vulturi ar fi propriii porci. Postul de televiziune Discovery are un rol important în asemenea cazuri.

Probabil că o cale mai igienică de a intra în comuniune cu Mama Natură este să-l excludeți pe intermediar și să optați direct pentru îngrășământ. *Compostorium*-ul este un fel de crematoriu ecologic, unde cadavrul este introdus într-o oală sub presiune pentru a fi distruse toate lucrurile dăunătoare pe care le-ar fi putut ingera sau contracta în timpul vieții, după care este îngropat într-o versiune adaptată a compostului pe care probabil că-l aveți și voi în grădină. Amestecului obținut, format din o parte de carne de om și patru părți de materie vegetală, îi trebuie cam șase luni pentru a se transforma în pământ utilizabil, atâta timp cât urna e zgâlțâită o dată la câteva zile, pentru a vă asigura că totul se amestecă bine.

Se pare că întregul proces este favorabil atât îndoliaților, cât și celor răposați, din moment ce materia vegetală poate să fie alcătuită din resturi alese fie de mort, fie de cel rămas în viață; deci aveți posibilitatea să băgați acolo și florile funerare, resturile de la praznic sau gazonul tăiat de pe mândria și bucuria răposatului – peluza –, împreună cu haine din fibre naturale sau chiar cu pământ de la partenerul de viață care a fost înmormântat în același fel. Gândiți-vă, la ani buni după înmormântarea dumneavoastră puteți face parte, într-un mod cât se poate de real, din echipa câștigătoare aflată în spatele briboiului care se găsește la florăria din zonă. Iar dacă alegeți să fiți împrăștiat prin propria grădină și după un timp familia decide să vândă proprietatea, ei bine, acea conversație jenantă privind un anumit colț al grădinii nu va mai avea loc.

Suedezii din Jönköping au adăugat o brumă de tehnologie la procesul de putrezire pentru scandinavii care doresc să devină un îngrășământ mai personalizat. Susanne

Wiigh-Masak, un biolog suedez care a studiat la Universitatea din Göteborg, folosește metoda de înghețare uscată pentru a porni întregul proces. Corpul este înghețat la –18 grade Celsius înainte de-a fi scufundat în nitrogen lichid, și am văzut cu toții, în filmele SF, efectul pe care-l are acest lucru – corpul devine foarte casabil și încep să cadă din el bucăți întregi; de obicei, primele care se desprind sunt extremitățile. Mai departe, corpul este redus, prin vibrații, la o pudră fină. Într-o cameră vidată, se evaporă apa și un separator metalic înlătură orice rămășiță nonorganică acumulată de-a lungul anilor. Praful omenesc este îngropat într-un sicriu din amidon obținut din porumb și, șase sau douăsprezece luni mai târziu, nu mai trebuie decât să-ți amintești unde l-ai îngropat.

în numele științei

Tot mai mulți oameni aleg, în zilele noastre, să-și facă ieșirea mai puțin întregi decât erau când și-au făcut intrarea, hotărând, adică, să devină donatori de organe după deces. În SUA, acest pas constă în simpla marcare a unei căsuțe de pe cererea pentru permisul de conducere. O fi oare din cauză că – e un lucru știut – e mai probabil ca victimele accidentelor auto să aibă organe bune pentru donare decât cei care mor de diverse boli, sau fiindcă victimele, deci și organele, vor fi mai tinere? Chiar mă întreb dacă cei care bifează căsuța „donarea pielii" își dau seama că e posibil să ajungă să contribuie la îngroșarea capului penisului vreunui individ, prin injectarea în el a epidermei lor purificate, în timpul unui proces numit grefă de matrice dermică.

Lăsând deoparte ceea ce ar putea fi cel mai mare dar al unui bărbat pentru un altul, există oameni care sunt dispuși să parcurgă și ultima sută de metri suplimentară,

adică să-și doneze corpurile în întregime științei sau medicinei, în loc să și le vadă îngropate sau incinerate. Opțiunea cea mai la îndemână pentru majoritatea este să se lase prin testament unei facultăți de medicină sau unui spital. Filozoful englez Jeremy Bentham și-a lăsat cadavrul Spitalului Universitar din Londra, unde încă poate fi văzut, în costum de epocă, și în ziua de azi. Din păcate însă, intenția similară a lui Sir Victor Horsley, de a-și dona craniul și creierul Societății de Neurologie din același oraș, a fost zădărnicită de moartea sa la mare depărtare, în Mesopotamia.

Cei care își donează cadavrele spitalelor se pot aștepta ca acestea să fie folosite ca material didactic pentru anatomie, osteopatie și pentru practica la disecții. Te poți trezi chiar și atârnând de un cârlig, într-o sală de clasă, pe post de schelet, deși asta e mai puțin probabil în zilele noastre. Toate facultățile de medicină din SUA se bazează pe un flux constant de donații pe care studenții lor să poată exersa, dar în alte țări există probleme la capitolul recrutare. În Ghana s-a ajuns ca facultățile de medicină să emită un apel pentru aducerea de cadavre, din cauza lipsei de voluntari adecvați.

Dacă vă trece prin cap să vă lăsați cadavrul în grija unor medicinișt plini de coșuri, n-ar strica să întrebați instituția în cauză la ce ați putea fi folosit și cum. Ați uitat cumva să întrebați dacă vi se va îndepărta capul de corp pentru a fi folosit la cursuri de perfecționare în liftingul facial? Fiindcă, încerc s-o spun cât mai cu tact, e posibil să nu ajungeți tocmai întreg pe masa de operație. Unele universități împart donația în bucăți și bucățele pe care le împrăștie la cât mai multe departamente cu putință, pentru a profita la maximum de dumneavoastră. Vă puteți trezi chiar că sunteți piesa centrală dintr-un seminar didactic sau, mă rog, că genunchii sau umerii dumneavoastră sunt. Pe unii acest aspect îi onorează, pe alții doar îi scârbește.

De asemenea, merită să vedeți și ce se întâmplă dacă nu mai au ce să facă mai departe cu dumneavoastră. În SUA, asta înseamnă, de obicei, o ceremonie sumară, care se încheie cu incinerarea. Sau, dacă nu vă pot folosi înainte de data expirării, este foarte posibil să fiți vândut în altă parte, ceea ce în SUA poate să presupună și serviciile unui așa-zis agent de cadavre. Dacă bifați și căsuța „pot fi folosit în cercetarea medicală", poate că merită totuși să verificați exact în ce ar putea consta cercetarea respectivă. Dacă nu vă deranjează, e în regulă, dar poate veți vrea să vă prevalați și de clauza „a nu se folosi la" printre detaliile donației dumneavoastră, dacă credeți că nu v-ar conveni să ajungeți, printre altele, manechin uman pentru testele de toleranță a impactului. Aceasta era una dintre opțiunile disponibile pentru cadavre la Universitatea de Stat din Wayne, statul Detroit, care făcea teste de siguranță a motocicletelor din 1939, și la Universitatea Tehnică din Graz, Austria.

Desigur că experimentele pe cadavre umane nu sunt un fenomen nou; încă de pe la 1700, francezii foloseau cadavre pentru a testa eficiența ghilotinelor, iar ulterior l-au angajat pe un oarecare doctor Jean Baptiste Vincent Laborde să examineze capetele retezate ale câtorva victime, ca să verifice dacă se confirma teoria potrivit căreia victimele rămâneau conștiente o vreme după eveniment. Deși el n-a reușit s-o confirme, un alt medic, pe nume Beaurieux, pretinde că a văzut pleoapele și buzele mișcându-se și după execuție, iar într-unul dintre cazuri a strigat-o pe una dintre victime pe nume, iar ochii acesteia s-au deschis și l-au privit.

Ca să rămânem în Franța, în anii 1930, doctorul Pierre Barbet a bătut în cuie pe o cruce un cadavru nerevendicat de nimeni, în laboratorul său parizian, pentru a proba autenticitatea urmelor de sânge de pe Giulgiul din Torino. Dar se pare că greutatea cadavrului s-a dovedit prea mare, iar doctorul s-a mulțumit să crucifice brațele decedatului,

separate de corp, pentru a determina punctul optim în care să bați cuiul în încheietura cuiva în timpul răstignirii.

Nemții, francezii și americanii au testat cu toții la un moment dat arme sau armuri pe rămășițe omenești. În SUA, la Institutul de Patologie al Forțelor Armate, vă puteți trezi purtând un echipament pe care tocmai se fac teste, iar la Departamentul de Armament al Armatei SUA vă puteți legăna agățat de un fir, în timp ce se testează o nouă pușcă pe dumneavoastră. De toate aceste posibilități și de multe altele puteți dispune dacă vă lăsați corpul pe mâinile științei.

Oricum, nu e exclus să vă bucurați de toată gama, cum s-a întâmplat cu o văduvă din SUA, căreia i s-a dat înapoi cenușa soțului decedat ca să și-o așeze pe șifonierul din dormitor, după ce capul omului fusese folosit pentru teste de impact asupra căștilor.

Dacă sunteți un fan al serialului *CSI*[1] (mă refer, desigur, la seria originală, filmată în Las Vegas, căci celelalte două spectacole ale francizei sunt bune, dar nu fac nici cât un strop de Grissom[2]), atunci v-ați putea gândi să vă donați Fermei de Corpuri[3] – sau, în limbaj mai puțin colocvial, Secția de Antropologie Legală a Universității din Tennessee, situată în Knoxville. Ferma, aflată în funcțiune din 1971, vă va folosi rămășițele trupești pentru a studia etapele descompunerii corpului; e posibil să fiți îngropat într-o groapă foarte puțin adâncă, lăsat în soarele arzător de deasupra statului Tennessee, încuiat într-un automobil sau tras pe

[1] *Crime Scene Investigation*, program tv cu subiecte din medicina legistă (*n.tr.*).

[2] Gil Grissom, personaj din serialul *Crime Scene Investigation* (*n.tr.*).

[3] În original, *Body Farm*. O „fermă de corpuri" este folosită în antropologia legistă, care se ocupă cu studiul descompunerii umane după moarte (*n.tr.*).

fundul unei ape. Corpul vă poate fi îmbrăcat cu diverse haine, pentru a se descoperi efectele pe care le au asupra regimului dumneavoastră subteran, sau e posibil să vi se introducă gloanțe în corp, pentru a se observa efectul dumneavoastră asupra lor pe parcursul procesului de putrefacție. Până și pământul pe care sunteți așezat și bacteriile care își fac loc în corpul dumneavoastră sunt ținute sub observație. Și chiar și după ce tot ce-a rămas din dumneavoastră sunt oasele, acestea sunt introduse într-o colecție de schelete reprezentând diversele tipuri de corpuri – și toate astea pentru a-l prinde pe răufăcător.

Răufăcătorul nu este însă întotdeauna din specia umană. El poate fi, de exemplu, un leu. În Tanzania, un sătean a umplut cu țepușe rămășițele nemâncate ale soției sale, ca să otrăvească leul care-o ucisese, atunci când fiara s-a întors să mai ia o porție. Mă rog, nu se poate spune că a fost tocmai o donație pentru scopuri medicale, dar, tehnic vorbind, la fel se întâmplă când oamenii își dau corpurile neînsuflețite doctorului german Günther Von Hagens. Von Hagens folosește un proces numit plastifiere, care constă în înlocuirea apei din corp cu polimeri, pentru a împiedica putrezirea. El a expus vreo două sute de cadavre plastinate, dar fără piele și grăsime, inițial într-o fostă gară din Berlin, iar apoi într-un turneu în toată lumea, trecând prin Viena, Bruxelles și Tokyo, și având planuri să se lanseze și în SUA. Se pare că oamenilor le surâde ideea a cincisprezece minute de celebritate, chiar și fără piele, din moment ce la fiecare expoziție se înscriu pentru procedură câte cinci pe zi.

Dacă doriți ca celebritatea dumneavoastră să se întindă și mai departe, atunci vă puteți oferi pentru una dintre autopsiile sau disecțiile medicale televizate. Dacă ați fi murit în 2004, v-ați fi putut alătura distribuției unei trupe britanice de teatru, care era în căutarea unui cadavru pentru

producția lor, *Mort... vei fi*. Și nu era nevoie nici să vă faceți griji cu privire la memorarea replicilor.

Așadar, dacă nu vreți nici la cutie, nici pe foc, puteți fi împușcat, bușit, expus sau pur și simplu lăsat să vă vedeți de treabă în continuare. Cam la fel ca pe când erați viu, până la urmă.

să nu-i dai drumul niciodată

O bine-cunoscută zicală spune că „ochii care nu se văd se uită" și presupun că nu tuturor le convine ideea; așa s-ar explica nevoia resimțită de unii pentru mausolee, pietre de mormânt cu beculețe sau cu ecrane LCD pentru mesaje, care au atașat un detector de mișcare ce declanșează un „psst, hei" când trece cineva pe lângă ele. Așa se explică poate și de ce o firmă din Salt Lake City, statul Utah, oferă o formă modernă de mumificare pentru câteva mii bune de dolari. În preț este inclus și un sarcofag de bronz, pe care n-aveți decât să-l băgați în pământ dacă vreți, ca pe orice alt sicriu, dar, cum încă n-a murit nici unul dintre cei înscriși pe listă (deși procesul a fost exemplificat pe câteva animale de casă), mă gândesc că și aceasta se va număra printre opțiunile supraterane. Un sarcofag imens de bronz – așa ceva trebuie să-și găsească locul undeva lângă biblioteca stil Shaker[1] și televizorul cu diagonala de 150 de centimetri cu plasmă, nu vi se pare?

Apropo de morții care își dobândesc un statut, ce se întâmplă cu cei care vor să treacă dincolo, în tărâmul necunoscut, dar ar cam vrea să aibă și un bilet de întoarcere?

[1] *Shakers*, ramură a protestantismului, numită și Societatea Unită a celor care cred în a doua venire a Domnului, cunoscuți în Statele Unite pentru atenția acordată muncilor manuale și meșteșugurilor (*n.tr.*).

Răspunsul este criogenia – marele frig. Tehnologia pare să fi făcut posibilă manevra; dacă putem să înghețăm și să dezghețăm celule spermatice vii, de ce n-am putea face asta cu întregul corp? Păi, unu la mână, pentru că, dintre celulele dezghețate, patruzeci la sută sunt nefolositoare. Dar, poate că vă spuneți, dacă sunteți înghețat, asta înseamnă cel puțin o șansă din două să puteți fi readus la viață în cele din urmă, ceea ce este, oricum, un avantaj față de a muri pur și simplu. Se presupune că sunt cam 100 de oameni doar în SUA deja congelați, fiindcă acest avantaj nu i-a lăsat reci. O companie din Riverside, California, are deja treizeci și cinci de clienți puși la gheață. Ani întregi a circulat și zvonul potrivit căruia însuși Walt Disney a fost congelat și, indiferent dacă e sau nu adevărată, povestea are un fel de aer de „tărâm magic". Este totuși adevărat că celebrul jucător de baseball Ted Williams a preferat să intre într-o mică suspendare la temperaturi joase, sau suspendare animată, decât să moară de tot. Necazul e că doar cu capul.

Nu doar procesul de congelare este costisitor, bineînțeles, ci și păstrarea înghețului. Institutele americane care oferă acest serviciu taxează între 28 000 și 150 000 de dolari, plus o sumă anuală, de la suta de dolari în sus, pentru „întreținere". Deci aveți de ales: fie vă puneți la înghеț întregul corp, cu capul în jos, până va fi readus la viață într-un moment nespecificat din viitor, când știința va putea să repare neajunsurile aduse de procesul de congelare, fie – opțiunea mai ieftină – vă înghețați doar capul. Probabil că, pentru această din urmă opțiune, respectivul moment nespecificat din viitor va trebui să apară într-o fază în care capul dumneavoastră se va putea bucura de posibilitatea de a fi atașat unui donator de cadavru, unei carcase biorobotice sau propriului corp, readus la viață prin mijloace biogenetice. Simplu.

Procesul în sine constă în împachetarea instantanee în gheață din momentul decesului, plus înlocuirea rapidă a sângelui și a altor fluide ale corpului cu un fel de antigel pe bază de glicerină. La final, pacientul e depus în nitrogen lichid până atinge temperatura de –195 de grade Celsius.

Ar mai fi câteva chestiuni de avut în vedere înainte să dați buzna să vă înscrieți pentru a deveni un cub de gheață uman. Mai întâi, chiar și congelatorul de acasă necesită curent electric, așa că asigurați-vă naibii că plătiți măcar factura asta. Apoi, mulți dintre cei care se congelează sunt tocilarii de la fizică, cei care chiar cred într-un asemenea viitor fantezist. Oare chiar v-ați dori să vă treziți într-o lume în care nu numai că se va dovedi că aceștia au avut dreptate, dar mai sunt și la putere? Și, în fine, teoria spune că întregul proces al criogenizării ar avea mult mai multe șanse de reușită dacă se îndepărtează capul înainte de moarte. Da, ați citit bine, *înainte* de moarte.

Acum, pe lângă SUA, există posibilități de răcire și în Canada, Noua Zeelandă și Anglia. Totuși, pentru că această tehnologie e abia la început, astfel că mulți dintre cei care o practică sunt autodidacți, și pentru că este supusă capriciilor economiei de piață, trebuie să vă gândiți și ce se întâmplă dacă unul dintre furnizori dă faliment, cum s-a întâmplat cu Societatea Criogenică din California. Acum nu prea vă mai arde să vă jucați de-a Austin Powers, nu-i așa?

Dacă tot n-ați renunțat la idee, dați-mi voie să vă povestesc despre Mortul Înghețat, adică Tataia Bredo. Se pare că un imigrant norvegian stabilit în localitatea Nederland din statul Colorado și-a construit o ladă frigorifică în grădină, în care să-și țină tatăl congelat în prealabil prin criogenie. Pentru varii motive, fiul s-a trezit deportat înapoi în Norvegia, lăsându-și în urmă tatăl congelat. Ei bine, credeți cumva că autoritățile l-au lăsat să-l dezghețe și să-l îngroape? Nu. Sau că i l-au trimis înapoi în Norvegia? Iarăși

nu. Iată ce-au făcut: au angajat pe cineva care să întreţină instalaţia şi l-au transformat în obiectiv turistic. Economia locală e susţinută acum de turneele Mortului Îngheţat şi de Ziua Mortului Îngheţat, care se ţine o dată pe an. Evenimentul anual include curse cu sicriul şi un concurs de sosii, câştigat întâmplător în 2005 de un belgian aflat în vizită.

Dacă dorinţa de a trăi orice moment pe care-l avem e cea care ne face să cântărim posibilitatea de a deveni pentru totdeauna un fel de crochetă de peşte, atunci probabil că neputinţa de a renunţa îi face pe unii chiar să nu renunţe. Da, cu toţii simţim nevoia să păstrăm o amintire de la cei dragi care au murit. Eu, unul, pot admite chiar şi impulsul de-a le păstra cenuşa într-o urnă, pe raft, dar să le păstrezi corpul în întregime mi se pare prea mult. Poate că de vină a fost durerea de a-şi pierde soţia de-o viaţă exact de Ziua Îndrăgostiţilor, când un bătrân de 74 de ani din Edinburgh şi-a depus jumătatea răposată în congelator, în casa lor de vacanţă din Berwick-upon-Tweed, din Northumberland, unde poliţia a găsit-o după vreo douăsprezece zile. Cel mai ciudat e că omul a dus-o acolo cu taxiul, pe o distanţă de vreo optzeci de kilometri, iar şoferul n-a observat nimic suspect.

Cel puţin femeia şi-a găsit, în cele din urmă, liniştea, ceea ce nu se poate spune şi despre soţia unui individ din Arizona, care a fost închisă într-un sicriu vidat din sticlă, pe care soţul îl foloseşte ca măsuţă de cafea. Chipurile ar mai fi şi un băiat vietnamez mort la şaptesprezece ani, care a petrecut treizeci şi opt de ani într-un sicriu în casa familiei sale, fiindcă un vraci i-a spus tatălui său că băiatul nu murise. Iar pe insula franceză Réunion, aflată în Oceanul Indian, corpul unei oarecare Madame este ţinut la gheaţă până când lupta dintre copiii ei se va încheia şi autorităţile franceze vor reuşi să pună capăt ambiţiei lor de-a o ţine într-un congelator transparent.

Nu ați mai avea asemenea probleme însă dacă ați fi, din întâmplare, un fermier sud-african din provincia KwaZulu-Natal, care își ține soția îmbălsămată și îmbrăcată cu rochia ei de seară preferată într-o criptă dotată cu aer condiționat, pe care a ridicat-o cu mâinile lui. Cripta are chiar și o ușă care se deschide în dreptul feței decedatei. Mă rog, acum o să trec mai departe, căci povestea devine prea à la Norman Bates[1] pentru gusturile mele.

zece lucruri de făcut când ești mort

1. *Împăiază-te*: E imposibil să nu existe în zonă un taxidermist care să aibă chef de o provocare. Rugați-l (de obicei, de asta se ocupă bărbații) să vă pună fie șezând, ca să vă puteți întoarce acasă direct pe scaunul dumneavoastră preferat, fie în picioare, ca să puteți fi mutat când cei din familie renovează casa.
2. *Ultima frontieră*: Dacă ați fost dintotdeauna un maniac al vitezei și vă surâde ideea de a deveni manechin pentru testele de impact, atunci încercați măcar să vă donați programului spațial.
3. *Magie*: De ce nu v-ați dona Cercului Magicienilor, ca să poată exersa pe dumneavoastră trucurile cu aruncarea cuțitului și cu tăierea oamenilor în două?
4. *Oameni de plastic*: Dați-i voie bunului medic german să vă plastifieze, apoi donați-vă barului dumneavoastră preferat, ca să vă pună lângă colecția de șlagăre, lângă indianul de lemn sau lângă reproducerile după articole sportive.

[1] Personajul principal al romanului *Psycho*, scris de Robert Bloch, și al filmului cu același nume, regizat de Alfred Hitchcock. Norman Bates păstrează cadavrul mamei sale, pe care a omorât-o (*n.tr.*).

5. *Hrana minții*: Donați-vă unei grădini zoologice care vă acceptă pe post de hrană pentru carnivorul dumneavoastră preferat; spuneți-le că asta e în loc de sponsorizarea pentru leul Lenny.
6. *Nesărat*: Puteți oricum să dați o probă pentru un rol într-o telenovelă difuzată în timpul zilei.
7. *Mergeți la mare*: Pentru cei cu înclinații nautice – vă puteți oferi ca simbol sculptat la prora al unei nave care iese în larg.
8. *Nu prea mort*: Se pare că dacă ești mort nu înseamnă că nu mai primești prospecte, telefoane pentru studii de piață sau, în unele țări, că nu mai poți vota, așa că ați putea trăi în continuare într-un avion virtual.
9. *Credința*: Rugați pe cineva să vă ducă corpul neînsuflețit unui vindecător prin credință – să vedem dacă are chef de o provocare.
10. *Expunerea*: Cineva v-ar putea furișa într-un muzeu de artă modernă, să vedem cât timp le ia să-și dea seama că nu sunteți tocmai un exponat.

8. priveghiul: a vedea și a fi văzut

Există o expresie uzuală care zice „Nu vreau să fiu văzut în cutare loc nici mort", și se pare că locul în care nu prea vom mai fi văzuți nici morți este sicriul, din cauză că tradiția vizionării mortului dispare cu viteză în numeroase locuri din Vest. A fost o vreme când cu toții ne-am venerat morții așa cum încă fac budiștii și coreenii, aducând un respectuos omagiu rămășițelor trupești ale celui decedat. Obiceiul poartă numele de vizită, vizionare, priveghi sau, dacă vă aflați cumva la cârma unei țări, funeralii de stat.

Termenul „priveghi" provine chiar din obiceiul de a veghea cadavrul pentru a fi sigur că merită într-adevăr să fie numit astfel. Predecesorii noștri nu puteau fi mereu siguri că diagnosticaseră corect moartea – dar cred că ați citit deja capitolul despre asta. Tradiția iudaică cerea chiar să fie aduse băncuțe speciale pentru priveghi; e destul de obositor să stai să aștepți cel mai mic spasm, ca să nu mai spun ce traumatizant e să vezi cu adevărat vreunul. Astfel, priveghiul era o verificare ritualică finală a faptului că decedatul chiar încetase din viață – cam cum verificăm că fiecare fereastră și ușă e încuiată, că toate aparatele din casă sunt închise și că avem la noi cheile înainte să plecăm de-acasă. Sau doar nevastă-mea mă pune pe mine să fac asta?

În orice caz, dacă ar fi fost vorba doar de a căuta semne de viață după o moarte aparentă, atunci n-ar fi fost nevoie

decât să fie angajat un om care să-l mai înghiontească din când în când pe răposat – probabil că niscaiva nepoți ar fi făcut-o, oricum, pe gratis. Așadar, trebuie să fi existat alte motive pentru care un asemenea obicei s-a înrădăcinat în riturile funerare ale societăților din toată lumea. Pe de o parte, a intervenit religia, prin urmare priveghiul a ajuns să însemne a-l păzi pe decedat de orice, pentru a se „trezi" din nou în viața de apoi, iar în unele locuri vigilența era necesară pentru a-i ține departe pe hoții de cadavre. În unele state muntoase din SUA, morții erau apărați în acest fel de rozătoare, insecte sau pisici. Se pare că pisicile obișnuiau să dispară cu câte un deget sau două. Vedeți, de-asta prefer câinii.

E destul de plauzibilă ideea că protejarea și de spiritele rele, și de ființele rele necesita, pe timpul nopții, folosirea lumânărilor, atât pentru a străpunge întunericul, cât și pentru a pârli aripile demonilor. Și pentru că oamenii Bisericii nu sunt deloc fraieri, e mai mult decât probabil că folosirea lumânărilor făcea parte nu atât din priveghiurile păgâne, cât mai ales din cele religioase – priveghiile solemne. Dacă tot aveau de gând să vândă ideea unei vieți de apoi, era util și să facă tămbălău în legătură cu întreaga trecere din lumea aceasta înspre tărâmul nedescoperit. Deci, cu cât recuzita priveghiului era mai mare, cu atât mai importante păreau cerințele pentru intrarea în viața de apoi. Astfel că a aduce ultimele omagii decedatului și prezentarea condoleanțelor pentru familie, împreună cu pregătirile nu mai puțin ritualizate ale corpului pentru îngropare – știți dumneavoastră, spălare, bărbierire, îmbrăcare, lucruri de felul ăsta – ajungeau să dureze de la o noapte până la trei sau mai multe zile. Dacă adaugi și băutura la tot ritualul, nu e greu de înțeles cum se face că în multe părți ale lumii priveghiul căpăta un soi de atmosferă de petrecere. În Africa subsahariană, de exemplu, nu era deloc neobișnuit

să aibă loc și un dans însuflețit, în pielea goală, pe lângă bocete, în timp ce în Irlanda a fost o vreme când dansul respectiv avea, dimpotrivă, o anume lentoare.

Și, ca la toate petrecerile bune, venea și momentul jocurilor, fie în jurul cadavrului, fie pe seama lui. E posibil să se fi răspândit jocul de-a pusul cozii mortului, sau de-a v-ați ascunselea, iar mortul ar fi câștigat detașat la jocul de-a statuile. În mod obișnuit, irlandezii jucau cărți și-l serveau și pe invitatul de onoare.

Mutarea locului priveghiului sau al vizitării de la reședința familiei la sediul de pompe funebre a însemnat că obiceiul, cu tot cu jocurile și distracția atașate, și-a mai pierdut din forță. Asta nu înseamnă că nu se mai întâmplă deloc; priveghiul de trei zile, udat din belșug cu băutură și însuflețit de jocuri, continuă să fie un element principal din ritualul funerar irlandez, dar și în Australia și Noua Zeelandă au loc priveghiuri la fel de bine stropite, după înmormântarea propriu-zisă, fără îndoială fiindcă astfel oamenii pot fi siguri că n-o să îngroape pe nimeni de viu. În ziua de azi, mulți dintre noi ne-am îndepărtat atât de mult de procesul funerar, încât orice vizită pe care o facem celor plecați dintre noi are loc, cel mai probabil, în răceala antiseptică a unui birou de pompe funebre.

Așadar, toate felicitările pentru capela din Cleveland, SUA, al cărei proprietar a amenajat sala pentru vizionări ca și cum ar fi fost un simplu dormitor; cadavrul, fără sicriu, era întins pe un pat comod, iar pentru rude au fost aduse scaune simple. Presupun că acesta ar fi ultimul răcnet în domeniul vizionărilor cu sicriul deschis.

Cu ocazia vizitei la mort, armenii și georgienii așază mici monezi pe pieptul acestuia, de obicei în chip de cadou, pentru a acoperi cheltuielile funerare. În emisfera sudică, pe Insula Sulawesi, vizita presupune aducerea de cadouri precum porci vii sau bizoni legați de stâlpi de bambus, cărora apoi li se dă drumul să se lupte sau să alerge printre

oamenii îndoliați, înainte de a fi uciși și consumați. Participanții umani la priveghi dansează apoi în cerc în jurul mortului ore întregi, stimulați de mâncarea și de băutura pe care le-au adus.

Cei puternici sau celebri au mai multe șanse să aibă o vizită cu sicriul deschis – este un prilej pentru admiratorii lor să le poată spune adio, la fel ca pentru prieteni și rude. În timpul veghii lui Béla Lugosi (cel care l-a jucat pe Dracula), Peter Lorre și Vincent Price (alte două vedete ale nenumăratelor filme de groază de la Hollywood) au venit să-i vadă sicriul. Lorre a observat că Lugosi fusese îmbrăcat în celebrul său veșmânt al lui Dracula și i-a zis lui Price: „Crezi că e cazul să-i înfigem o țeapă în inimă, pentru orice eventualitate?"

Magnatul de pe Wall Street John A. Mulheren a ales catafalcul de onoare – aveți la dispoziție și această opțiune, dacă vă ține punga – într-un costum roșu aprins și a avut norocul ca Bruce Springsteen să cânte *Santa Claus is Coming to Town* în timpul priveghiului.

De la sublim la, să zicem, mai puțin sublim: ultima dorință a unui bătrân din Taiwan i-a pus familia în mare încurcătură, fiindcă omul ceruse ca la înmormântarea lui să se dea-n spectacol o stripteuză. Nevrând să-i nesocotească dorința, dar nici să dea un asemenea spectacol în public, în cele din urmă familia a mers pe varianta unui spectacol de striptease susținut în timpul unei vizionări private. Dar sper că n-au optat pentru o vizionare cu capacul închis, ca să-i fi stricat bietului om distracția.

Vizionarea cu capacul închis este alternativa la cea cu capacul deschis: dar nu credeți că, în afară de cazul în care există motive evidente pentru a ține capacul închis – cum ar fi o boală, desfigurarea sau simpla urâțenie – a-ți lua rămas-bun de la un sicriu cu capacul pus e ca și cum ți-ai lua rămas-bun de la o cutie? Când capacul e deschis, poți

măcar să-ți dai seama când înăuntru nu e mortul tău, cum i s-a întâmplat unei familii din Africa de Sud.

Chestia cea mai tare în povestea cu capacul deschis se întâmplă în unele locuri din Rusia și Georgia, unde sicriul nu se închide decât cu câteva clipe înaintea coborârii în groapă. La extrema cealaltă sunt germanii, fiindcă în unele regiuni din Germania se obișnuiește ca sicriul să stea numai închis în capelă. Așadar, nemții au adoptat vechiul obicei din secolul al XIX-lea, de a-l fotografia pe mort. Așa, frumosule, bravo, mamă, ce fotogenic ești!

zece lucruri de nefăcut la înmormântările cu sicriul deschis

1. Nu-l ciupiți de obraji, doar așa, ca să fiți sigur.
2. N-o întrebați pe femeia din spate dacă știe ce culoare de fard poartă mortul.
3. Nu-l lăudați pe directorul de pompe funebre pentru ce treabă bună a făcut, fiindcă „nu cumva celălalt braț i-a rămas pe undeva prin treierătoare?"
4. Nu luați nimic din sicriu ca suvenir.
5. Se poate să-i dați mortului un ultim sărut, dar nu folosiți limba.
6. Dacă văduva stă alături de coșciugul soțului, ultimul lucru pe care l-ați putea face e s-o întrebați „la zi, ești liberă mâine seară?"
7. Să trageți cu răposatul o ultimă dușcă din sticluța dumneavoastră de la șold – nu se face.
8. Nu-l căutați de portofel fiindcă încă vă datora cei 50 pe care i-ați împrumutat cândva.
9. Chiar dacă aveți o oglindă de poșetă la dumneavoastră, nu se face s-o folosiți ca să verificați dacă mai respiră.
10. Și chiar nu e momentul să bateți cuba cu văduva pentru testament.

9. *înmormântarea de fuziune: slujba*

toate bune și frumoase

În țările vorbitoare de limba engleză – Statele Unite, Canada, Marea Britanie, Australia și Noua Zeelandă – înmormântările au devenit fie mai religioase, fie mai puțin religioase, depinde cum privești problema. Mai puțin de un sfert dintre britanici declară că își doresc o înmormântare religioasă, iar balanța înclină spre o înmormântare în care divinitatea să joace un rol cât mai mic și în State, în special în California. Lumea s-a îndepărtat de serviciile religioase care intrau într-o singură categorie, cu cele două cântece standard, câteva rugăciuni, două vorbe despre decedat și multă suferință, îndreptându-se spre un tip de ceremonie funerară de genul „alege și combină". În zilele noastre, oamenii vor ca totul să aibă loc după gusturile lor.

Moda e să selectați și să compilați orice vă este pe plac din religiile majore sau minore și apoi să rescrieți totul în conformitate cu propriul tipar de idiosincrazii, adăugând o bucată sănătoasă de păgânism sau de tradiție seculară pe parcurs, pentru a crea un fel de potpuriu post-mortem. Așa că la înmormântările din secolul al XXI-lea este foarte posibil să vă fie înmânată o schemă a operațiunilor, pe care veți găsi, probabil, o rugăciune micuță a quakerilor, urmată de interpretarea piesei *Bohemian Rhapsody* a lui Queen

(cuvintele fiind tipărite pe spatele hârtiei), după care o să vină o incantație amerindiană sau druidă (cei din primul rând fiind dotați cu o morișcă precum cele folosite de triburile Cree[1], din care să zornăie pe post de acompaniament), apoi e timpul pentru necrolog, urmat de vreo formație anonimă din oraș care va cânta versiunea indie/garage/funk la piesa *Flying Without Wings*[2]" a trupei Westlife (zăpada artificială este opțională) și, în sfârșit, decedatul va fi rebotezat Copilul Cerului Călător Spre Lună într-o iesle, după obiceiul japonez budist de-a i se oferi mortului o nouă identitate pentru viața de dincolo.

lumea e o scenă

Cum se pare că înmormântarea a devenit mai mult un spectacol decât o slujbă, primul lucru pe care oamenii l-ar putea face este să decoreze scena. Cea mai simplă chestie ar putea fi o fotografie în mărime naturală a decedatului, care să-i întâmpine pe invitați, în timp ce aceștia intră în capelă sau ajung lângă mormânt. La înmormântările Ashanti[3] din Ghana se depun pe mormânt portrete pictate și sculpturi, iar în alte locuri din lume și, normal, în SUA, întreaga capelă poate fi împodobită cu poze mărite ale celor care nu mai sunt printre noi.

O idee și mai simplă din SUA este aceea a unei cutii de comemorare, umplute cu amintiri prețioase ale celui proaspăt răposat. De cele mai multe ori, membrii familiei umplu cutia cu fotografii, bijuterii, medalii, bilete de la concerte – orice a avut o semnificație specială în viața celui

[1] Unul dintre cele mai întinse triburi de amerindieni, locuind atât în Statele Unite, cât și în Canada (*n.tr.*).

[2] Zburând fără aripi (*n.tr.*).

[3] Grup etnic din Ghana (*n.tr.*).

ce tocmai s-a stins. Invitații la înmormântare pot să depună și ei în cutie propriile obiecte atunci când ajung sau pleacă de la înmormântare, pot lăsa biletele, poezioare sau fierăstrăul electric pe care au tot vrut să-l returneze după ce l-au împrumutat acum zece ani. Frumusețea acestei cutii este că îndoliatul va avea întotdeauna ceva care să-i aducă aminte de răposat și că familia își va recăpăta fierăstrăul electric.

O variațiune pe tema acestei cutii este înșirarea prin capelă a unor obiecte care să reflecte viața decedatului, poate uneltele de la locul de muncă, obiecte din garderobă sau, dacă e destul spațiu, în cazul doamnelor, colecția de pantofi. Tot ce contează este ca, indiferent cu ce ornați locul, acesta să semene cu Sheila, Michael, Hans sau Babs...

Vânzările în masă ale laptopurilor de ultimă generație ar putea să fie relevante când vine vorba de noua modă în înmormântările *funky*, aceea de a proiecta pe peretele capelei sau al bisericii câteva imagini cu cel decedat. E o chestie destul de frecventă în SUA și în Marea Britanie. Cei care se pot folosi de tehnologia de ultimă generație nu vor ezita s-o facă și n-ar trebui să fiți surprinși dacă luați parte la o înmormântare din lumea bună și, în loc să țineți în mână foaia de organizare, fiecare rugăciune, cântec, imn, ba chiar și o versiune citită a necrologului vor zăbovi chiar în fața ochilor dumneavoastră, totul fiind posibil datorită unui proiector suspendat deasupra capetelor mulțimii. Chiar așa, în timp ce citiți, fredonați sau intonați cântece religioase, ar trebui să vă surprindă și mai puțin vederea unor imagini cu decedatul care se succedă repede, într-un *slide show* sau un filmuleț domestic. Acesta din urmă se pare că este foarte popular în SUA. Chiar și în unele părți ale Germaniei, unde se păstrează tradiția de-a fi tradițional, în timpul unei ceremonii te poți aștepta să ți se înmâneze o mică fotografie cu decedatul pentru a se personaliza întregul proces într-o oarecare măsură. Un magazin din

sud-vestul Angliei este specializat în tot felul de produse funerare și vă poate furniza albume foto lăcuite, pentru a le da celor care fac ei înșiși poze în timpul ceremoniei funerare.

În Statele Unite, un magazin funerar din Las Vegas a dus ideea de-a pune în scenă o înmormântare la un alt nivel. Pozele și proiecțiile își fac treaba, dar nimic nu se compară cu experiența unui 3D în fundal. O frunzărire rapidă a broșurilor lor vă dă posibilitatea să selectați, de pildă, fundalul *cowboy*, oferit la pachet cu roți de căruță, baloți de fân, un cactus și chiar un cal de plastic. Tot ei mai au în ofertă și înmormântări cu obiecte militare, de grădină sau bucătărie, deși sper că aceasta din urmă nu va fi aleasă prea des în cazul incinerării. Opțiunea pachetului de golf include crose, o geantă și o plimbare pe circuit, și de vreme ce e vorba de Vegas, vă permit să dați cu zarul pentru ultima dată, înconjurați de zaruri gigantice, cărți de joc și aparate cu fise. Viva Las Vegas!

Dacă trăiți în St. Louis, aveți opțiunea unui decor de bucătărie tradițional cu Wonder Bread[1], Crisco[2] și pui prăjit, și cu toate că invitaților li se spune că mâncarea e doar de decor și nu e destinată consumului, întotdeauna vor exista unii care nu vor ține cont de acest lucru. Dacă aveți impresia că asta e un pic cam mult, atunci ar trebui să știți că cei din Insula Sulawesi construiesc un întreg sat din bambus pentru ca invitații la înmormântare să-și petreacă timpul în compania unei efigii în mărime naturală, căreia i se adaugă părul decedatului. În Vest, dimpotrivă, e mai probabil să întâlnești oameni în carne și oase cu păr fals.

---

[1] Marcă de pâine albă considerată tipică pentru consumul de pâine din America (*n.tr.*).

[2] Prima marcă de untură din uleiuri vegetale, produsă de firma Procter&Gamble (*n.tr.*).

Și dacă asta nu este îndeajuns pentru a vă aprinde ceremonia de incinerare, atunci de ce să nu angajați sosii ale unor celebrități – actori sau vedete rock – pentru a se amesteca printre persoanele îndoliate? Însă amintiți-vă că dacă faceți acest lucru cel mai bine este să optați pentru cele în viață. Să aveți un Elton John sau un Sean Connery la înmormântarea voastră îi va face pe invitați să comenteze, pe când o Marilyn Monroe sau un John Wayne ar cam da de gol tot aranjamentul și s-ar putea chiar să-i bage în sperieți pe câțiva.

Bineînțeles că nu trebuie să vă țineți slujba comemorativă la o capelă sau la un cimitir, puteți să procedați precum numitul B.T. Collins, fost reprezentant al puterii legislative din California, care a închiriat salonul de bal al unui hotel și și-a ținut ultimul spectacol funerar pe o scenă mult mai mare și în fața unui public mai numeros. În afară de faptul că încăperea era plină de baloane, că exista o formație care cânta *live* și că din mijlocul bufetului se înălța o sculptură de gheață, nu exista nici un dubiu cine era piesa centrală a spectacolului, însuși B. T. Collins.

Nu toată lumea are intuiția sau capitalul pentru a asigura cele necesare pentru 3 000 de îndoliați, dar asta nu înseamnă că nu se întâmplă tot mai des să separi slujba ca atare de îngropăciune. Au început să fie folosite ca decoruri terenuri de golf, cluburi de noapte și terenuri de sport – de profesioniști sau de amatori. Toate astea par să amintească de zilele înmormântărilor grandioase și de punerea în scenă a unui spectacol, dar, din moment ce ne aflăm în era interactivă, unii decedați duc totul la un alt nivel și își invită rudele și prietenii să se reunească la ceea ce acum a devenit cunoscut drept comemorare.

Înmormântările tematizate devin o afacere din ce în ce mai profitabilă. Vă alegeți o temă care să vă reprezinte și le cereți tuturor să se îmbrace pentru înmormântare

ținând cont de această temă. Înmormântările *Star Trek* sunt undeva sus, în capul listei, și sunt destul de ușor de organizat din moment ce majoritatea magazinelor de închiriat costume au în stoc câteva uniforme ale Flotei Stelare; doar asigurați-vă că nu vă teleportați la slujbă purtând tricoul roșu, fiindcă s-ar putea să nu mai aveți cum să vă teleportați înapoi. Printre alte teme populare se numără și perioada prohibiției, cu tot cu gențile în formă de vioară, și alte perioade istorice, de la legendele arthuriene la al Doilea Război Mondial, iar în aceste cazuri costumele sunt disponibile în magazinele de închiriat, la costumierii din teatre și la asociațiile care se ocupă cu reconstituirea unor evenimente istorice.

Mai sunt și cei pentru care tema respectivă este mai personală sau poate reflectă niște timpuri când respectivul se afla în floarea vârstei: poate anii '50, '60 sau '70. Desigur, pe măsură ce îmbătrânim, vom avea în curând cazuri de convoaie funerare cu oameni îmbrăcați ca în anii '80, purtând jachete cu mânecile suflecate și jambiere.

Dacă vă faceți griji că toate acestea ar putea să-i neliniștească pe copii și să-i facă să alerge de colo-colo, țipând cât îi țin plămânii, atunci nu aveți nici un motiv de îngrijorare dacă locuiți în Santiago de Chile, deoarece puteți pur și simplu să alegeți cimitirul cu creșă.

marea intrare

Scena este pregătită, e timpul pentru marea intrare a decedatului înălțat pe umerii a șase purtători care-l duc încet înspre altar sau cimitir. Dacă ați ales o temă, atunci s-ar putea să fie patru sau șase bărbați în costume de catifea reiată și pălării de fetru, sau ar putea fi șase Arnold Schwarzenegger, sau ar putea fi vorba pur și simplu de rude, prieteni sau aducători oficiali care lucrează pentru antreprenorul

de pompe funebre. Țineți minte că ieșiți mai ieftin dacă nu angajați profesioniști. Indiferent cine sunt cei șase, există o veche regulă din zilele de aur ale Hollywood-ului: băieții buni își fac apariția din dreapta ecranului, iar băieții răi din partea stângă, și, dacă sunteți superstițioși, n-ar fi rău să vă amintiți treaba asta. Un alt lucru de care trebuie să țineți cont atunci când vă alegeți purtătorii este înălțimea. Patronul de la pompe funebre va avea șase tipi solizi de aproximativ aceeași înălțime, dar dacă alegeți să mergeți pe mâna rudelor și a prietenilor, s-ar putea să nu mai fie chiar așa. Nu e nevoie decât de un unchi sau de un verișor mai scund decât restul ca să se strice tot aranjamentul.

Dacă este vorba de o înmormântare standard, purtatul sicriului este însoțit în mod normal de muzica aleasă de răposat (detalii mai încolo), iar purtătorii trebuie să rămână tăcuți din respect pentru cel dispărut. Dar unii oameni chiar nu pot să se abțină; Dillingham și Ziegfeld, doi dintre cei mai mari producători de pe Broadway, s-au numărat printre purtătorii sicriului la înmormântarea lui Harry Houdini, maestrul evadărilor cunoscut în toată lumea. Se spune că Dillingham i-a șoptit lui Ziegfeld, în timp ce purtau pe umeri sicriul: „Fac pariu cu tine pe 100 de dolari că nu e înăuntru!".

Sosirea la mormânt sau la altar este de cele mai multe ori ultima șansă de a vă lua rămas-bun de la cel care s-a prăpădit. Este un lucru obișnuit ca îndoliații să meargă încet, unul după altul, pe lângă sicriul deschis și să spună o vorbă sau două înainte ca mortul să fie băgat în groapă, iar în Italia acesta este momentul pentru un ultim sărut de adio. În religiile ortodoxe est-europene se obișnuiește ca sicriul să fie deschis pentru ultima dată cu acest scop chiar înainte de îngropare, în timp ce în unele părți din Congo a devenit un obicei recent să-l atingi pe răposat pentru a arăta că nu ai avut nimic de-a face cu moartea sa.

În țările vestice, acesta este momentul când persoanelor îndoliate li se cere – tot mai frecvent – să semneze o carte de condoleanțe; este ca registrul de la recepția unui hotel, deși nu prea aveți voie să faceți comentarii negative, nici măcar când folosiți un nume fals – nu contează dacă v-a promis timp de cincisprezece ani că își va părăsi soția pentru dumneavoastră, nu e momentul să faceți publică toată treaba acum. De asemenea, nu e un caiet de sugestii – e greu de conceput că ați putea să deveniți îndrăgit de familie cu comentarii de genul „Organizați înmormântări grozave, pe când următoarea?"

Nu tot timpul e posibil ca sicriul să fie deschis pentru a vă lua la revedere în acest fel – consultați paginile anterioare pentru a găsi motive întemeiate – și se pare că din ce în ce mai mulți oameni au adaptat ritualul evreiesc de a pune pietre pe mormânt în onoarea dispărutului. În loc de pietre, invitaților la înmormântare li se cere să depună deasupra sicriului flori, un obiect simbolic, un bilețel sau o felicitare. În sud-vestul Angliei poți chiar să achiziționezi caiete făcute de mână pentru a le înmâna celor veniți la înmormântare în caz că au uitat să și le aducă pe ale lor. De asemenea, „obiect simbolic" a ajuns să însemne mai multe lucruri, de la jucăria preferată a decedatului, poate o mașinuță sau un ursuleț de pluș, până la lucruri mai bizare, cum ar fi un bici sau o pereche de cătușe. La înmormântarea recentă a lui Freddie Garrity, solistul formației *beat* din anii '60 Freddie and the Dreamers, cunoscut pentru felul în care se prostea, deasupra sicriului a fost depusă o pălărie de bufon.

Odată ce toată lumea și-a reluat locul – asta dacă decedatul avea un simț al umorului mai pervers și a lăsat instrucțiuni ca unul dintre scaune să fie îndepărtat, forțându-i pe îndoliați să se joace în grabă și stânjeniți de-a omul în

plus și locul în minus, chestie care s-a și făcut, de altfel –, e timpul să înceapă slujba.

cu propriile tale cuvinte

Antreprenorii de pompe funebre și-au dat seama încotro se îndreaptă înmormântările și acum sunt dispuși, în mare parte, să vă ia măcar în considerare dorințele. Așa că în Marea Britanie, dacă doriți să înlocuiți banala rugăciune cu o vrajă de legare a unei vrăjitoare de magie albă, atunci treaba e ca și făcută. Deși mă îndoiesc că ar există prea multe locuri în afara Thailandei care să fie atât de deschise la ideea ca după primul cântec religios să vină un număr de striptease cu fete angajate de la bordelul din zonă. Și, de asemenea, e posibil să i se sugereze văduvei că un necrolog simplu și direct ar fi mai potrivit pentru urechile recent-dobânditelor rude prin alianță, decât o descriere detaliată a virilității decedatului, așa cum se practică în regiunea Mulian din Asia de Est. Iar dacă ajungeți cumva să primiți o invitație la o astfel de înmormântare, e posibil să descoperiți că filmulețele domestice cu răposatul pe care le puteți vedea și în alte locuri au fost transformate în acest caz într-un adevărat spectacol video pornografic. Fiecare cu ale lui, aș spune.

O altă parte a slujbei standard amenințată este cea a citirii unui text religios, care acum este foarte des înlocuită cu lecturi de poezie. Cele mai citite poezii în limba engleză sunt cele care au legătură cu moartea sau (în mod evident) cu înmormântările și includ versuri de W. H. Auden, mai ales *Blues funerar* (și îndeosebi după rolul pe care l-a avut în filmul *Patru nunți și o înmormântare*), de Robert Burns și Dylan Thomas. Thomas merge cel mai bine în Țara Galilor, unde e aproape obligatoriu să ai o bocitoare cu voce plină, care se dă drept bard local, încercând să-l imite pe Richard Burton când recita *Do not go gentle into that good night.*

Oricum, selecția poemelor nu este întotdeauna cea mai potrivită, din moment ce înmormântarea modernă se rezumă în primul rând la alegeri personale. Iar dacă cel întins la orizontală și-a dorit o lectură din Shakespeare, atunci ar putea foarte bine să fie „Stinge-te stinge-te, viață scurtă", dar și din ce în ce mai folositul discurs de ziua Sfântului Crispin din *Henric al V-lea*, știți, acela cu „Cu noi, cu frații fericiți de astăzi", popular mai ales pentru versul cu „frați de cruce" care, mulțumită lui Stephen Spielberg, îl leagă de popularul serial TV despre cel de-al Doilea Război Mondial.

Iar dacă sunteți în căutare de ceva mai amuzant, v-aș putea oare sugera „Dricul se porni c-un ghiont"[1] de Kit Wright?

O tendință internațională în continuă creștere este ca un membru al familiei să scrie și să-și citească propriul poem sau să pună pe altcineva să-l citească în timpul slujbei, și care dintre noi nu ar fi emoționat până la lacrimi de buzele tremurânde și de ochii umeziți ai lui Amy, fetița de șapte ani cu părul strâns într-o codiță, citind versurile pe care le-a scris despre bunicuțul ei, pentru că tot timpul acesta o ducea pe umeri, iar ea îi mirosea gâtul stropit cu Old Spice? Eu în orice caz, dar așa sunt eu: mă smiorcăi tot timpul.

O căutare rapidă pe Google vă va demonstra că nici măcar nu e nevoie să vă dați peste cap pentru a vă chinui să găsiți o rimă pentru botulism. Există sute de poeți peste tot în lume, mai ales în Statele Unite, dispuși să vă scrie o serie de distihuri rimate despre iubitul părinte sau despre iubita soție sau pisică, trecuți în lumea drepților, dacă plătiți îndeajuns. De fapt, dacă doriți, puteți găsi pe altcineva care să personalizeze întreaga slujbă în locul dumneavoastră, chit că ar fi oarecum paradoxal.

[1] *Bump Starting the Hearse*, titlul unei poezii de Kit Wright, poet britanic contemporan (*n.tr.*).

Recent, în Marea Britanie, Australia și SUA au reapărut preoții umaniști care vă vor ajuta să aranjați înmormântarea lumească a răposatului. Vă vor cânta despre el, vor afla ce fel de persoană a fost în timpul vieții, dacă a iubit animalele, dacă era membru al clubului sportiv din localitate, dacă-i făcea plăcere să i se spună „tataie"și dacă își sălta nepoții pe genunchi, treburi de genul ăsta. Se vor folosi de răspunsurile pe care le veți da pentru ca împreună să compună un necrolog pe care, dacă doriți, îl vor citi în locul dumneavoastră la înmormântare. Vă vor ajuta să alegeți și să achiziționați muzica, să închiriați localul și, în general, vă vor îndeplini toate dorințele speciale pe care le-ați putea avea. Actorii englezi de comedie Ronnie Barker, Dave Allen și Bob Monkhouse au avut cu toții înmormântări umaniste, ca să audă râsete pentru ultima dată, presupun.

În SUA preoții obișnuiți sunt la fel de căutați, deși sunt mai dispuși să lase să se strecoare un pic de religiozitate în pregătirile de înmormântare, dacă asta e și dorința dumneavoastră. Actorul de comedie Richard Pryor a părăsit această lume cu o ceremonie funerară religioasă, iar preotul a reușit chiar să includă în necrolog cuvintele ofensatoare care l-au făcut celebru. Și deși putem opta cu toții pentru montajul video de la înmormântarea lui Pyror, asta dacă avem destule filme de amatori sau DVD-uri, o mare parte dintre noi n-avem chef s-o auzim pe Diana Ross cântând *Amazing Grace*, nu-i așa?

A fost o vreme, nu atât de îndepărtată, când înregistrarea unei înmormântări pentru a o putea urmări mai târziu era considerată ceva morbid. Trebuia să vă ascundeți camera de 8 mm înăuntrul hainei, ceea ce limita imaginea și estompa sunetul, sau cel puțin așa mi s-a spus. Faptul că astăzi multe înmormântări sunt mai mult un fel de comemorare veselă a vieții unei persoane înseamnă nu numai că

înregistrarea evenimentelor a încetat să reprezinte un motiv pentru care ți se cere să pleci, ci, dimpotrivă, că a devenit unul dintre lucrurile obligatorii pentru o înmormântare: rezervarea unei biserici, comandarea sicriului, cumpărarea/împrumutarea unui DVD recorder. La unele înmormântări din Ghana, fiecărui invitat i se dă, la plecare, o copie cu înregistrarea evenimentului.

N-ar trebui să fiți surprinși dacă la următoarea înmormântarea la care mergeți o mare de telefoane mobile înregistrează cele mai bune momente, proprietarii lor sperând în secret să se întâmple ceva amuzant pentru a putea trimite înregistrarea la unul din acele show-uri TV cu filmulețe amuzante făcute de amatori.

și ieșiri

Nimic nu se compară cu un sfârșit grandios. Indiferent dacă e momentul coborârii sicriului în groapă sau al apăsării pe butonul care declanșează alunecarea coșciugului în cuptor, ei bine, nimic nu se compară cu trecerea pe lumea cealaltă cu o bubuitură. Dacă lucrați în armată există, literalmente, câteva bubuituri, în funcție de rang. În întreaga lume, aprinderea sau, mai des, stingerea lumânărilor este, probabil, cap de serie când vine vorba de ultimele momente, dar nu e singura cale de a-ți încheia înmormântarea. În anumite orașe germane, dangătul clopotului funebru este oprit exact în momentul când sicriul este coborât în pământ, după care vine aruncarea florilor în mormânt de către fiica mai mare. Serviciile funerare din SUA și din Marea Britanie au acum puncte culminante care implică eliberarea unor baloane, a unor porumbei albi sau, în anumite părți din comitatul York, porumbeii voiajori ai răposatului. Nu e un lucru ieșit din comun pentru nici una dintre cele două țări ca, pentru orice eventualitate, să se organizeze un foc de artificii, în mare parte cu rachete.

Florile funerare scumpe pot îndeplini un rol dublu și pot fi presărate deasupra mormântului sau a rugului funerar. O înmormântare din Anglia s-a sfârșit cu sunetele răgușite produse de kazoo-uri[1], fluierături și pocnitori, în timp ce un alt eveniment cu temă gotică a culminat cu incendierea de către invitați a rulotei amicului răposat. Dar până și acestora le-ar fi greu să-l întreacă pe iluzionistul amator din State, despre care se spune că l-ar fi angajat pe unul dintre frații săi, iluzionist profesionist, să acopere sicriul cu o pelerină și, în punctul culminant al înmormântării, să-l atingă cu bagheta, iar când ridică pelerina, să descopere că sicriul se făcuse nevăzut.

La înmormântările din New Orleans, sfârșitul slujbei semnalizează că e timpul ca muzica funebră să devină mai ritmată și să cânte niște note mai vesele, pentru ca adunarea să danseze și să-și fluture pălăriile, umbrelele și, de asemenea, batistele. Partea cu batistele e pentru a arăta că nu mai e nevoie să verse lacrimi. Chestia e că nu trebuie neapărat să locuiești în New Orleans pentru a avea o înmormântare în stilul Mardi-Gras, puteți fi băgat în groapă pe acordurile unei formații de jazz la umbra Zidului lui Adrian, în Anglia.

hrana minții

Nici o înmormântare nu ar fi completă fără ritualul oferirii de mâncare celor îndoliați. Sau, desigur, mâncarea poate fi furnizată chiar de către aceștia, cum se întâmplă în cazul săracilor din zonele rurale ale Europei de Est. De cele mai multe ori, aceștia contribuie cu feluri de mâncare

[1] Instrument muzical rudimentar, la negrii din America de Nord, format dintr-un tub închis la capăt de o membrană care vibrează odată cu emisia vocală (*n.tr.*).

făcute în casă, deoarece dacă apăreți cu o conservă pe care ați avut-o dosită pe undeva în spatele unui raft și întrebați dacă s-a gândit cineva să aducă și un desfăcător, ei bine, e cam lipsit de tact.

Masa se poate ține înainte, în timpul sau după înmormântare, în funcție de locul unde trăiești și de obiceiurile lui. În multe țări africane, corpul nu poate fi îngropat decât după ce ospățul a luat sfârșit și mâncarea s-a terminat, lucru care poate dura și trei zile. Desigur, masa irlandeză are loc înaintea slujbei și, de asemenea, este știut că uneori durează trei zile – o tradiție împărtășită și de țiganii americani, care împart o pâine cu mortul înainte de a fi îngropat. Prietenii noștri din Insula Sulawesi consumă carne de porc și orez în care toarnă vin, înainte de a-și îngropa mortul.

O tradiție est-europeană care a ajuns până în Sudan și mai departe constă în a lua masa la cimitir cu răposatul pentru a se împărtăși cu acesta, ei bine, poate nu chiar pe loc, ci mai târziu, când mâncarea dată de pomană în timpul mesei sau după aceea e transformată, prin rugăciune, în hrană pentru suflet. Locuitorii Insulelor Solomon fac acest lucru aruncând mâncarea într-un foc aprins pentru mort. Unii oameni chiar varsă o înghițitură de vin pe mormânt pentru invitatul principal, deși, dacă ești ateu, gestul ți se va părea o risipă.

Ospățul trebuie să aibă loc, evident, în timpul înmormântării, dacă faceți parte dintr-o cultură canibală, cum ar fi unele triburi din Noua Guinee sau Amazon. Nu întotdeauna carnea răposatului a fost felul principal la banchet. La înmormântarea conducătorilor răpuși în bătălii, tătarii mâncau bucăți din cei nimiciți de lideri înainte ca aceștia să fie măcelăriți la rândul lor. Sunt destul de bucuros că ritualul ăsta a dispărut.

Obiceiul din lumea vestică este, în cea mai mare parte, să se ia masa după ce s-a terminat slujba; mâncarea este

servită și se spun tot felul de povești despre isprăvile defunctului. În Marea Britanie există o veche tradiție de a se mânca o bucată de șuncă și de a li se oferi ceai invitaților. Alte culturi au mâncarea lor funerară specifică. În anumite părți ale Europei, în special în Belgia, există prăjituri funerare, derivate din vechile prăjituri religioase[1]. De fapt, înmormântarea belgiană tradițională are un fel de aer sepia, cu acest desert cu o glazură de culoare negru intens, servită pe șervețele din hârtie creponată neagră și însoțită de vin alb. În Africa se practică sacrificarea unei vaci pentru praznic, iar anabaptiștii trebuie să se mulțumească doar cu o plăcintă cu stafide. Sau poate preferați cartofii funerari, serviți la înmormântările mormonilor și nu numai. De asemenea, nu e de mirare că turcii consumă rahat turcesc la mesele funerare.

Pe drumul dinspre tradițional spre modern și pentru că oricum restul înmormântării devine o chestiune individuală, au apărut mesele de tip „alege-și-amestecă". Acum există companii de catering care, când vine vorba de a așeza ceva pe masă, sunt la cheremul nevoilor voastre speciale. Alegerea cea mai frecventă este de a servi felurile de mâncare preferate ale răposatului, iar dacă asta înseamnă țipar în aspic în vechiul East End din Londra sau un imens grătar de costițe cu sos barbecue în Texas, atunci asta primiți. Mai nou a apărut o modă din ce în ce mai răspândită de a servi mâncare pe care s-o puteți lua acasă, chiar și în Africa, și nu mai e mult până când veți putea comanda o găletușă funerară de pui prăjit sau veți putea primi chiar la cimitir pizza cu *topping*-urile favorite ale defunctului. A, nu, stați așa, asta deja s-a făcut.

[1] În original, *simnel*, desemnând un tip de prăjitură cu fructe care se consuma la sărbătorile religioase. Posibil echivalent al colivei pentru ortodocși (*n.tr.*).

Pentru cei care încă vor să ia parte la experiența funerară absolută, acum există pe piață și cărți de gătit cu o gamă largă de rețete pentru mâncarea de după moarte. Scriitoarea de cărți de bucate Nigella Lawson are o asemenea secțiune într-una dintre cărțile sale.

Și în fine, iată lucrul la care se rezumă totul, când e vorba de înmormântările occidentale: indiferent cât de mult ți-a displăcut tipul sau dacă nu ți-o amintești pe femeie – hei, mâncarea e pe gratis!

memento mori

Cum ar fi dacă v-ați simți atât de bine la o înmormântare, încât v-ați dori să nu se mai termine? Dacă mergeți la teatru sau la un concert de muzică rock puteți cumpăra un afiș, un CD sau un DVD cu întregul spectacol – ei bine, acum puteți avea aceeași experiență de neuitat de la înmormântarea preferată. O companie din statul american Ohio vă oferă o insignă de doliu în forma unei panglici negre înnodate, cu un simbol opțional al credinței. O puteți purta și la înmormântare, și după, pentru a arăta că ați fost acolo. Presupun că e ca un tricou cu turneul formației Grateful Dead pentru cei morți cu adevărat. Și nu faceți decât să respectați o tradiție care datează de multe sute de ani, când încă se purta inelul medieval de doliu; dacă erau destul de bune pentru Anne de Clèves și William Shakespeare, cine sunteți voi să luați în derâdere această idee?

Din moment ce inelele au fost, sunt și vor fi plasate în categoria lucrurilor scumpe, în locurile mai sărace au înflorit alte tradiții în legătură cu darurile. În partea de nord-est a Angliei, îndoliaților li se dă un pachet închis din hârtie albă, conținând o felie de negresă sau o pungă de biscuiți, în timp ce în Indiile Olandeze, pe ceea ce ei numesc prăjituri

doed[1], adică prăjituri funerare, se trec inițialele celui dispărut, probabil ca să nu aveți nici un dubiu că ați fi nimerit la altă înmormântare.

Să fim serioși, prăjiturile și biscuiții or fi fost ele bune pe vremuri, dar în epoca Bluetooth-ului, a PvP-ului și a iPod-ului nu ți-ar plăcea să-ți crape obrazul de rușine împărțind așa ceva la înmormântarea ta. De aceea, unele firme din California și Florida oferă familiei și prietenilor prezenți la înmormântare un DVD cu un documentar personalizat despre decedat, compilând filmulețe, fotografii și suveniruri prețuite, totul fiind narat cu bun-gust pe un fond muzical adecvat. Ele vin la pachet fie cu o figurină elegantă pe un piedestal, fie cu o agendă de amintiri de diferite mărimi: mică, medie sau mare.

Dacă sunteți genul de oameni care se întreabă nu ce poate să facă mortul pentru voi, ci ce puteți face voi pentru mort, sau cel puțin ce puteți să faceți pentru familia lui, atunci procedați ca japonezii sau anumite triburi din sudul Saharei și aduceți daruri constând în îmbrăcăminte sau mâncare. Mâncarea este, de asemenea, lucrul care se duce în dar la o înmormântare norvegiană: o prăjitură cu inițialele decedatului făcute din glazură. În America zilelor noastre aveți posibilitatea de a vă face apariția la o înmormântare cu un coș de condoleanțe care conține așa-zisa „mâncare de consolare", supă de pui și ciocolată; un ursuleț de pluș, o lumânare parfumată; sau un fel de carte vorbită despre cum să ai grijă de tine, plus niște plastilină pentru când ești agitat.

În China există tradiția de a dărui familiei decedatului un plic alb cu o sumă de bani înăuntru. Stați să mă gândesc un pic, plastilină sau bani? Nu-i o alegere grea.

---

[1] În olandeză, „mort" (*n.tr.*).

nu poți să ajungi?

De obicei există un motiv întemeiat pentru care nu puteți să luați parte la o înmormântare, probabil pentru că nu sunteți pe lista invitaților și nu puteți trece de cei care se ocupă de pază. Asta n-ar trebui să fie o problemă, cu toate că, dacă organizatorii au instalat niște boxe imense pe biserică sau un ecran uriaș în apropiere și transmit încontinuu imagini în direct publicului, așa cum au făcut la Roma, la înmormântarea actorului de comedie Alberto Sordi, sau la Londra, la înmormântarea fastuoasă a prințesei Diana de Wales, te poți trezi că mulțimea scandează numele celui decedat, deși, spre deosebire de ce s-a întâmplat la Roma pentru Sordi, în cazul prințesei Diana lucrurile au stat altfel. Înmormântarea lui Jimmy Zambo, cea mai mare vedetă a muzicii pop din Ungaria, a fost chiar transmisă în direct pe un post privat de televiziune, așa că a fost ca și cum ai fi fost acolo.

Dacă distanța este cea care vă împiedică să luați parte la înmormântarea prietenului, rudei sau colegului dumneavoastră care a ales să fie îngropat în Hull (în Anglia), Karachi (Pakistan) sau California (SUA), atunci tehnologia de ultimă oră vă poate veni în ajutor, deoarece în toate aceste locuri există cimitire care oferă transmisiunea în direct prin internet a înmormântării. Site-ul din SUA oferă o pagină pe care familia dă detalii despre slujbă, poate încărca poze cu decedatul (când încă era în viață, sper – altfel ar fi vorba de cu totul alt gen de pagină de internet) și o secțiune pentru mesajele dumneavoastră personale, pentru a acompania transmisiunea video. Dacă vă gândiți să luați parte la o cyber-înmormântare, cel mai indicat ar fi să aveți o conexiune cât mai bună la internet pentru a vă potoli grijile în legătură cu fragmentarea imaginii din cauza *buffer*-ului, iar pe lângă asta unde mai pui că, dacă

dorești, ca bonus poți să încarci totul pe un DVD. De fapt, nici nu trebuie să fie neapărat înmormântarea a cuiva pe care-l cunoști, poate pur și simplu te pasionează chestiile astea.

Dacă sunteți cumva unul dintre cei care nu stau toată ziua pe internet, căci sunt sigur că există și astfel de oameni, atunci o companie din SUA a creat un sistem care vă permite să formați un număr de telefon la care veți fi conectat în direct la slujbă. Apăsați tasta unu pentru incinerare, doi pentru îngropare sau trei pentru a vorbi cu o zeitate...

Dacă această opțiune e un pic cam mult pentru dumneavoastră, vă puteți muta oricând în Pensacola, Florida, pentru ca, atunci când vă sună ceasul, cadavrul să vă poată fi lăsat la casa de înmormântări *drive through* și să rezolvați toată treaba – poate primiți și niște cartofi prăjiți. Sau poate nu, din moment ce, în timp ce trimiteam cartea la tipografie, afacerea a dat faliment. Probabil că unele lucruri nu pot să se întâmple decât foarte repede.

cele mai proaste zece exemple de etichetă funerară

1. E de prost gust să vă dați la văduvă; dacă trebuie să-i oferiți brațul pentru sprijin, atunci acesta ar trebui să fie petrecut cu atenție numai în jurul umerilor, nu în jurul taliei, și chiar și așa, trebuie să aveți grijă să nu lăsați mâna să rătăcească în zona sânilor.
2. Dacă este o slujbă cu sicriu deschis, în nici un chip nu se cuvine să vă plesniți cu mâna peste gură, ca și cum ați vrea să vă îndopați cu prăjiturele.
3. Dacă este o slujbă la cimitir, nu vă cocoțați pe pietrele funerare din jur pentru că nu vedeți ce se întâmplă mai în față.

4. Dacă e vorba de înmormântarea vreunui coleg de la firmă, asta nu înseamnă că e o ocazie bună să faceți schimb de informații cu colegii.
5. Încercați să nu uitați că, atunci când mergeți cu mașina la o procesiune funerară, claxonatul este un lucru rău.
6. Este nepoliticos să vă repeziți brusc dincolo de draperiile crematoriului sau să vă aruncați în groapă pentru că v-ați răzgândit și acum vreți înapoi obiectul pe care l-ați pus pe sicriu.
7. În capelă, n-ar trebui în nici un caz să vă faceți loc cu coatele până în rândul din față și s-o rugați pe văduvă să se dea un pic mai încolo.
8. Ați da dovadă de tact dacă nu ați admira pantofii mortului și nu ați întreba apoi ce măsură avea.
9. O înmormântare nu este deloc același lucru cu o nuntă; nu există nici un moment în timpul slujbei în care să puteți spune „Mă opun".
10. La o înmormântare, nu încercați niciodată să atrageți toată atenția asupra dumneavoastră prin propriul deces – e mojicie crasă.

10. moda funerară

aranjat frumos și gata de plecare

Da, tradiționalul giulgiu alb încă rezistă, dar cu cât personalizăm procedurile, cu atât ne îndepărtăm de așa-numitele norme funerare. În ziua de azi, n-ai să mai vezi numai negru-n sus, negru-n jos. Mă rog, mortul are toată libertatea să poarte negru în continuare – în Polonia chiar există croitori care își câștigă existența exclusiv din croirea hainelor de mort –, iar croitorii din drăguțul Samegrelo, în Georgia, vă pot pune în practică imediat toate planurile fanteziste privind hainele de doliu. Iar dacă asta vă doriți la propria înmormântare, asigurați-vă că-i informați și pe cei din familie despre intențiile dumneavoastră – în special dacă locuiți în anumite regiuni din Germania, unde tradiția cere ca mortul să fie îmbrăcat de către vecini și prieteni. Poate că sună respingător, dar asta e floare la ureche în comparație cu unele tradiții din fosta Uniune Sovietică, unde aceiași oameni aveau de spălat cadavrul. Iar dacă nici asta nu vă repugnă, aflați că în anumite republici socialiste corpul era spălat fie după moarte, fie imediat înainte.

N-ar fi rău ca oamenii însărcinați cu astfel de îndatoriri să ia în calcul posibilitatea de a apela la serviciile unei cusătorese din Fort Worth, Texas, care coase costume și rochii post-mortem pentru o singură măsură, care să-i încapă pe toți. Costumele au șlițuri false și nu au buzunare, se leagă

la spate și vin cu tot cu cămașă și cravată, care sunt de fapt cusute pe ele. (Iar dacă omul în cauză este cumva luptător, stripper sau face parte din trupa Chippendales, fără îndoială că are deja cel puțin o pereche de pantaloni care se dau jos dintr-o singură mișcare.) În același stat există însă și un designer de haine funerare oarecum mai cu clasă, pentru morții cu capul pe umeri.

O altă consecință a personalizării crescânde a ritualului funerar este că morții își pot dormi somnul de veci în haine care au însemnat ceva pentru viața lor. Cei din armată au avut dintotdeauna posibilitatea de a fi îngropați în uniformă, dar acum și celor cu alte ocupații li se permite o opțiune similară. Dacă sunteți fotbalist, jucător de tenis sau atlet, de ce să nu vă dormiți somnul de veci în șortul, tricoul și ghetele oferite de sponsori? În schimb, dacă sunteți jucător de golf, e bine să vă gândiți de două ori înainte de a vă petrece veșnicia îmbrăcat în pantalonii specifici și într-un pulover pe care nici măcar tatăl dumneavoastră nu le-ar purta în lume.

Desigur că nu trebuie să fi fost sportiv ca să te îngropi în hainele de lucru; mecanicii își pot purta salopetele, asistentele medicale, uniformele, profesorii se pot îmbrăca cu jachetele lor îndoielnice și pătate cu cerneală, cu petice de piele pe coate, iar expertele sado-maso – mă rog, despre asta într-o altă carte, în care ar trebui să se scrie și despre înmormântarea unui domn din State care trăia de pe urma vânzării farmecelor doamnelor sale. Mă rog, era pește, iar fostele lui angajate au venit, toate, la înmormântare îmbrăcate și puse pe treabă.

O variantă răspândită este să purtați un costum care să aibă o relevanță specială pentru dumneavoastră. Tot mai mulți amatori de fotbal se îngroapă sau se incinerează în culorile echipei cu care țin. Și nu numai ei. O femeie din Detroit a fost îngropată în uniforma echipei de baseball

pe care o susținuse și într-un sicriu în culorile echipei – portocaliu, albastru închis și alb.

Poate că hainele pe care le alegeți spun ceva despre modul dumneavoastră de viață, ca în cazul unei femei din Marea Britanie, care și pe tărâmul celălalt a rămas fidelă gusturilor sale gotice, așa că a fost îmbrăcată într-o pereche de blugi și o geacă din cel mai negru denim, care să contrasteze cu fața machiată cu alb și cu unghiile lungi, vopsite. Sau poate că vreți doar să plecați dintre cei vii îmbrăcat în hainele preferate: în costumul dumneavoastră care atrăgea toate privirile, respectiv în rochița roșie cu care nu treceați niciodată neobservată, sau în vechea pereche de blugi comozi, de care nu vă puteți despărți, chiar dacă s-au zdrențuit. În Marea Britanie, legile antipoluare spun cel puțin că tatăl dumneavoastră nu poate alege să-și doarmă somnul de veci îmbrăcat în costumul acela groaznic, alb, de poliester, în care jură că arăta și dansa ca John Travolta.

Dacă locuiți în Ghana, un singur rând de haine se poate să nu fie de-ajuns, fiindcă a devenit la modă ca morților din ziua de azi să li se schimbe hainele de câteva ori pe parcursul vizitelor și al înmormântării, atât ca semn de bun-gust, cât și pentru a se afișa bogăția răposatului. Cu cât expunerea e mai ostentativă, cu atât crește cota de respect acordată. Aș vrea să întreb dacă există și vreun soi de maestru de ceremonii care să descrie fiecare ținută, dar mai bine mă abțin.

Și uite-așa începi să vrei să devii nudist. De fapt, singurul lucru impus este sicriul, în rest, nimic nu e obligatoriu, dar dacă aveți de gând să procedați astfel, dați-mi voie să vă sugerez un priveghi cu sicriul închis. Coreenii au descoperit un mod mai puțin drastic de a face față cheltuielilor presupuse de toaletele noi pentru înmormântări: serviciile de închiriere de haine, atât pentru îndoliați, cât și pentru mort.

moda printre musafiri

Se pot observa schimbări și în tendințele celor prezenți la înmormântări. Trecerea de la sobrietate la alegerea individuală a stării de spirit și la pomenirea veselă a vieții decedatului a făcut să se estompeze culorile și stările sumbre. Într-un sondaj recent realizat în Marea Britanie, 89 la sută dintre cei întrebați au spus că vor ca la înmormântarea lor familia și prietenii să poarte culori deschise.

Tot așa, în țările din estul și sud-estul Asiei opțiunea pentru hainele albe face loc negrului adus de influența occidentală, dar – ca într-o versiune fotografică în negativ a înmormântărilor americane și europene – cu brasarde albe.

Chiar și aristocrația europeană evoluează; Alteța Sa prințul Charles a purtat un costum albastru la înmormântarea prințesei Diana, fiindcă era culoarea ei preferată. Albastrul la o înmormântare regală e echivalent cu a purta portocaliu strălucitor la o înmormântare a muritorilor de rând. Acum se acceptă haine de toate culorile și nuanțele posibile, cu condiția să fie purtate cu o banderolă neagră pe braț.

Îmi dau seama că aceia dintre dumneavoastră care sunt mai conservatori se gândesc că de la costumele bej mai e doar un pas până la anarhia completă a celor care susțin că poți să porți orice-ți convine, care au făcut posibilă și vinerea în care porți ce-ți place la birou, până la școlile care să permită apariția hanoracelor în uniformă și la restaurantele care să te lase să intri fără cravată. Unde se va ajunge, vă întrebați – poate ca femeile să aibă voie la înmormântări în fustă și cu umerii goi? Adevărul este că da, se întâmplă frecvent să apară cu un mic decolteu. Poate că acesta e sfârșitul lumii civilizate, așa cum credeam noi că o știm. În Statele Unite, tinerii obișnuiesc ca, mai ales la înmormântarea unuia dintre ei, să apară în blugi și tenișI, deci

din nou avem de-a face cu impunerea unui mod de viață mai puțin formal, pe care putem să-l blamăm sau să-l aplaudăm – fiecare conform punctului său de vedere.

În SUA e la fel de obișnuit ca îndoliații să vină la slujbă cu geci de baseball care să proclame cu mândrie numele echipei New York Giants sau al alteia din Superligă, dacă acolo și-a petrecut decedatul timpul liber.

Se pare că în timp ce o tradiție funerară se stinge, o alta apare. Care e noua tradiție? Tricourile funerare. În SUA poți să mai descreștești frunțile când își face apariția mortul la capelă, dacă porți un tricou pe care scrie „duc oricând sicriul, dar nu dau niciodată ortu' popii". Tricoul amuzant de înmormântare pare să fi apărut în Insulele Caraibe sau în Africa de Vest, unde îndoliații din Ghana au început ca, pe lângă culorile funerare tradiționale negru, roșu și alb, să poarte tricouri, basmale și batiste cu fotografii ale decedatului. Indiferent unde a început, moda s-a răspândit mai întâi în Oakland, California, unde un artist se ocupa în exclusivitate de așa ceva, apoi spre New York, Miami, Chicago și Washington, unde există distribuitori de tricouri cu R.I.P.

Inscripționarea RIP, făcută cu spray-ul de graffiti, stă de obicei deasupra unei fotografii a răposatului, sub care apare data morții. Există și alte sloganuri, cum ar fi „plecat, dar niciodată uitat". Iar lucrurile nu se opresc aici; în SUA, la Baltimore, tinerii apar adeseori la înmormântări cu hanorace RIP, tricouri, cravate și șepci, pe care se află fotografii ale celui decedat.

Mi se pare mie, sau și dumneavoastră aveți impresia că tot ce iese pe ușă se întoarce pe fereastră? Aceste obiceiuri aduc oarecum cu cel practicat de romani, de a purta măști ale strămoșilor, sau cel al italienilor de a prezenta fotografiile invitatului de onoare la înmormântări. Deși majoritatea

oamenilor încă preferă ca individul care se ocupă de toată treaba să fie îmbrăcat în ceea ce am putea numi uniforma sa, se pare chiar că există un curent care acceptă ca oamenii care conduc asemenea ceremonii să poarte mai nou haine obișnuite. În SUA, cel puțin, preotul își face apariția în haine elegante, dar de zi, ca să țină slujba. În Marea Britanie cunosc exemple de vicari umaniști care își fac apariția arătând ca o combinație între un profesor nebun și un manechin din magazinele pentru săraci, dar trebuie să subliniez că nu toți sunt la fel. În Anglia, un motociclist care își pierde viața poate să aibă parte de o ceremonie ținută de un preot îmbrăcat numai în piele, iar dacă trăiești sau mori pe celălalt mal al oceanului, poți foarte bine să ai la slujba funerară un preot îmbrăcat à la Elvis, care să ducă la îndeplinire ultimul ritual, înainte ca mortul să devină complet inert – un bun exemplu de dragoste arzătoare[1].

zece lucruri care nu se fac în moda funerară

1. *Pe tricou*: Indiferent dacă asta gândiți, puneți totuși tricoul pe care scrie „Drum bun" înapoi în dulap.
2. *Sfat*: Un telefon scurt dat celor îndoliați vă poate scuti de situația jenantă de a fi văzut îmbrăcat în genul de haine în care cineva nu s-ar îmbrăca nici mort. Și, cine știe, poate așa vă alegeți și cu vreo întâlnire amoroasă.
3. *Fără competiție*: Amintiți-vă că o înmormântare e un fel de alter-ego al unei nunți, deci nu se face să puneți în umbră mireasa sau mortul cu hainele dumneavoastră.
4. *Orice haine vechi*: În cazul în care credeați că vorbesc numai pentru doamne, bărbații ar trebui să fie și ei

[1] În original, *burnin' love*, care trimite la titlul unei melodii cântate de Elvis Presley (*n.tr.*).

conștienți că o singură măsură n-o să-i încapă toată viața. Costumul negru pe care l-ați cumpărat pentru prima înmormântare la care ați fost nu a crescut miraculos odată cu dumneavoastră și nici nu va reveni în vogă, indiferent cât de retro ar deveni lumea în general – pantalonii evazați vin și trec, dar cămășile care poartă urmele suflecărilor repetate, niciodată.

5. *Ascultă cu atenție*: Când sunteți anunțat prin telefon cu privire la o înmormântare și sunt menționate cuvintele „îmbrăcăminte" și „șaptezeci", trebuie să fiți sigur că nu confundați vârsta invitatului de onoare cu tema de costumație a întrunirii.
6. *Important*: Cămăși hawaiiene – pur și simplu, nu.
7. *Uniformă*: Poate că într-adevăr nu aveți timp să ajungeți la înmormântare decât în pauza de masă, dar trebuie să încercați să vă schimbați uniforma de fast-food sau, dacă efectiv nu aveți timp, cel puțin scoateți-vă ecusonul cu numele.
8. *Foc*: Dacă va avea loc o incinerare în aer liber, e bine să nu exagerați cu fixativul.
9. *Piele*: Da, se poate ca răposatul să fi fost nudist, dar verificați înainte să mergeți, bine?
10. *Nu e de râs*: Poate că dumneavoastră vi se pare amuzant, dar nu toată lumea vă va aprecia simțul umorului dacă vă veți face apariția îmbrăcat în Femeia cu Coasa.

11. spune-o cu flori

Florile spun foarte multe și au la dispoziție trei feluri în care pot să exprime ceea ce simțim pentru cel plecat dintre noi: prin cuvinte, prin imagini sau prin ele însele.

Jerba poate fi făcută astfel încât să exprime în cuvinte ceea ce simțim: „Noapte bună, bunicule", „Mami, te iubesc" sau „Nenorocitule!". Sau puteți transmite, prin ele, un mesaj întregii lumi, așa cum a procedat familia unei victime a unui accident rutier, din Marea Britanie: pe coroana lor scria „REDUCEȚI VITEZA", iar coroana era expusă vederii prin spatele dricului. Cu cât înmormântările încep să se conformeze dictonului „alege și combină", cu atât ne simțim mai obligați să renunțăm la vechile mesaje florale generice, de genul „Tati", înspre formule relevante pentru cel decedat. Nu mai e mult până vom vedea sicriul unui vicepreședinte de la Nike însoțit de o jerbă pe care scrie „Just did it"[1]. Nu că aș sugera să se întâmple astfel; mi se pare pur și simplu inevitabil. Departe de mine să vă plantez în minte semințe din care să încolțească flori cu care să stea scris „DRAGĂ TATĂ – SPONSORIZAT DE SUTTON ȘI FIII"[2].

Dacă nu sunteți foarte priceput la vorbe, atunci puteți cere ca jerba să-l reprezinte pe cel drag. Florile pot lua

[1] „Tocmai am făcut-o", adaptare la timpul trecut a sloganului produselor Nike, „*Just do it*" (*n.tr.*).

[2] Sutton and Sons, centru auto din statul Idaho (*n.tr.*).

forma unei mingi de fotbal, pentru foștii fanatici, a unui câine, pentru un iubitor sau un dresor de câței plecat dintre cei vii, sau a unei imense plăcinte cu mere, pentru un gurmand – iar aici va servi două scopuri: nu numai că definește persoana, ci indică și cauza morții. Lista obiectelor care pot să reprezinte viața cuiva plecat dintre noi și care pot fi făcute din flori este limitată doar de imaginația noastră și de îndemânarea florăresei. Dar dacă trăiți în China, nu trebuie neapărat să vă bateți capul cu flori adevărate, fiindcă le puteți trimite „virtual", pe internet.

limbajul florilor

Nu demult, aproape cu toții am fi cunoscut sensul simbolic al primirii unei flori. Abilitatea noastră de a vorbi limbajul florilor se pierde, treptat. Într-adevăr, toată lumea știe că o orhidee înseamnă că îți admir frumusețea delicată, iar un trandafir roșu că vreau să-ți dau jos chiloțeii, dar pe lângă astea nu prea mai știm nimic.

Când vine vorba de înmormântări, e bine să țineți minte că unii dintre cei prezenți încă au capacitatea de a vorbi fluent limbajul florilor. Imaginați-vă doar ce puteți lăsa să se înțeleagă dacă trimiteți la înmormântare flori artificiale, fără ca decedatul să fi fost o persoană artificială, fizic sau spiritual. Cel mai bine e să trimiteți flori proaspete și să vă limitați la simplul „adio" spus de ciclame sau la emoționantul „un spirit minunat" exprimat de nemțișor. Când alegeți ce aranjament floral să trimiteți, țineți minte că garoafele albe, care înseamnă „amintire", sunt bune, ca și crenguțele de rozmarin, dar în nici un caz nu trebuie să trimiteți garoafe galbene, care transmit un mesaj vesel. O puteți face doar dacă aveți un cod secret cu alți membri ai societății de horticultură din zonă care, în mod curios, întotdeauna terminau exact după cel recent decedat la expozițiile anuale de flori. Un crin de Casablanca va exprima același mesaj,

deși probabil că e prea târziu acum, dacă sunteți un „admirator secret", așa cum ar spune crizantema galbenă, iar buchetul de coada-șoricelului, care înseamnă „urări de sănătate", ar fi trebuit trimis ceva mai devreme. Și numai și numai dacă sunteți sigur merită să trimiteți o jerbă făcută doar din boboci de un alb virginal, fiindcă, să fim sinceri, nu prea mai ai cum să fii sigur de nimic în ziua de azi.

† † † † † † † † † † † †

Nu numai florile au înțelesuri; culorile pe care le alegeți au și ele ceva de spus. În astrologie, culoarea care reprezintă Balanța este movul; amerindienii folosesc portocaliul ca să exprime legăturile de familie; asiaticii cred că galbenul îi ajută să țină departe spiritele rele; iar în Vest, auriul este simbolul bogăției. Deci puteți trimite o coroană din toate aceste culori, dar câți dintre noi au o rudă bogată, pe jumătate asiatică, pe jumătate amerindiană, născută în Balanță și aflată pe moarte?

† † † † † † † † † † † †

Apoi mai este și biletul însoțitor, ultima șansă de a spune câteva cuvinte de despărțire, sau poate ceva puțin mai personal, uneori *prea* personal. Am auzit recent povestea unui jucător de tenis de weekend, un individ discret și la locul lui, cu o nevastă iubitoare și cu copii, care a căzut mort în timpul setului final. Partenerul său la dublu a refuzat totuși să cedeze jocul – erau oricum la scorul de 4 la 1 și avea șanse mari să mai câștige un ghem. Ceilalți jucători au fost teribil de îndurerați, după ce au terminat „discutarea" rezultatului. La înmormântare, cei trei membri ai jocului de dublu rămași în viață au început să citească sentimentele exprimate pe biletele atașate jerbelor, cum

se face de obicei, iar printre cele de la prieteni și rude au găsit câteva cu scrisul de mână al unei femei, atașate la niște buchete imense de trandafiri roșii (vezi mai sus). Cât despre sentimente – să zicem că factura dumneavoastră telefonică detaliată ar include cel puțin o listare a unui apel cu taxare specială pentru a găsi ceva atât de sugestiv. Treptat, cei trei au realizat că semnăturile de deasupra sărutărilor înfocate aveau parfumul țărilor în care oaspetele de onoare fusese în vizite de lucru.

Ce au făcut? Ca niște adevărați domni, au îndepărtat discret biletele mai picante, înainte de a ajunge convoiul funerar și văduva, au toastat în amintirea dragului lor prieten dus dintre cei vii și s-au simțit recunoscători că omul mai avusese energia de a juca tenis cu ei. Și desigur că în timpul mesei nu s-au putut abține să încerce să ghicească cine era tipa în cauză. Morala poveștii: biletele pot spune foarte multe, poate chiar prea multe.

fără flori, la cerere

Una dintre expresiile pe care le puteți găsi în necrologuri este „fără flori, la cerere". Aceasta nu e o toană a morților cu alergie la polen; e o opțiune personală care devine tot mai răspândită, mai puțin printre florărese. Unii oameni cred că e mai bine ca banii prietenilor și ai rudelor să se ducă pentru cauze mai bune decât o jerbă scumpă, care oricum se va ofili și va muri sau va fi aruncată (și mai neplăcut) cine știe pe unde.

Când am spus o cauză mai bună, asta înseamnă de obicei: caritate medicală, îngrijirea animalelor și proiecte de cercetare științifică – toate foarte valabile și cu destinatari merituoși. Asta nu înseamnă că uneori decedatul sau rudele rămase în viață nu au o agendă destul de transparentă, când cer să se facă donații memoriale în numele celor recent

dispăruți. De pildă, văduva care a cerut să se facă donații pentru grupul de feministe radicale din localitate, în numele răposatului ei soț misogin. Sau familia unui bătrân arțăgos, bine-cunoscut în zonă pentru că spărgea toate mingile de fotbal care ajungeau din greșeală în prețioasa lui grădină ocrotită de pereți – care a cerut ca donațiile să fie făcute pentru un trofeu local al juniorilor din echipa de fotbal, în numele bătrânului nesuferit.

Unele invitații funerare le oferă celor veniți posibilitatea de a dona bani unor organizații caritabile sau de a trimite flori; există chiar și o a treia posibilitate, aceea de a dona florile după înmormântare. Odată plecat convoiul funerar, florile pot fi trimise, de exemplu, unei case de bătrâni din localitate, sau poate unui spital din apropiere, ca să mai înveselească locul. În acest caz, e mai bine ca jerbele să fie mai întâi desfăcute. Chiar nu e de dorit ca cineva aflat la terapie intensivă și care tocmai a suferit o operație de vasectomie să primească un buchet de flori pe care să scrie „Îndurerați de pierdere".

zece aranjamente florale nefericite

1. *„Mult-iubite tată"*: Indiferent dacă a venit sau nu rezultatul testelor ADN, e cel mai bine să lăsați exprimarea acestor sentimente pe seama copiilor naturali.
2. *Reciclarea*: Vasăzică ați cumpărat un buchet frumos de flori unui pacient, dar acesta s-a apucat să moară, și nu vreți să pierdeți buchetul, așa că ați reușit să țineți florile în apă până la înmormântare. Corect, dar amintiți-vă să verificați dacă ați înlocuit biletul pe care scria „Vă doresc însănătoșire grabnică".
3. *Cu ce să te compar?*: Obiceiul este să vedeți colecția de jerbe fie înainte, fie după slujbă, și probabil că un alt obicei e să comparați ce-au adus alții cu ce ați adus

dumneavoastră. Totuși, e bine să faceți asta cu vocea minții – fiindcă nu se știe niciodată cine vă aude spunând „Ai fi zis că ăsta și-ar putea permite o coroană mai arătoasă, în fond, el primește cea mai mare parte din moștenire!".

4. *Donații*: Dacă acolo scrie „Fără flori, la cerere", amintiți-vă că pariurile dumneavoastră nu constituie o donație.
5. *Îți simțim lipsa*: Acesta e potrivit în majoritatea imprejurărilor, mai puțin dacă decedatul încerca să bată recordul la sărituri cu parașuta la punct fix.
6. *Dă cu banul*: Probabil că nu e cel mai indicat să conduci un cor de scandări care cer ca văduva să arunce buchetul.
7. *Opțiune personală*: Dacă intenționezi să le înmânezi celor îndurerați un buchet cu cuvintele „Le-am cules eu însumi", asigură-te întâi că ai un avans bun față de persoana din grădina căreia le-ai luat.
8. *Ultimul moment*: Cineva tot o să observe dacă iei în grabă un buchet de pe un mormânt din apropiere pentru că l-ai uitat pe al tău.
9. *Întoarcerea la natură*: Nimeni nu vrea să audă că nu ai adus flori pentru că le doare când rădăcinile lor încă în viață sunt smulse cu cruzime din țărâna-mamă.
10. *Înțepător*: Un cactus? Renunță pur și simplu, bine?

12. *pe drum*

În multe țări din lume, mai ales în cele unde cimitirele nu s-au mutat prea mult în afara orașului, procesiunea funerară pe jos încă e la modă. Chinezii plimbă un steag în urma cortegiului, purtând pe el numele mortului. În zonele rurale din Taiwan tradiția este să-l însoțești pe răposat până la locul de veci, iar la această activitate participă întreaga comunitate. Aceste deplasări sunt însoțite de care funerare decorate peste măsură, lucrate de diferite familii sau de artizanii orășelului ori ai cătunului. De ceva vreme, până la o treime dintre înmormântările din satele taiwaneze au ajuns să includă în cortegiu dansatoare exotice îmbrăcate sumar. Mișcările lor unduitoare sunt menite să distragă atenția spiritelor demonice. Fiindcă trebuie neapărat să existe și o distragere colaterală, nu-i așa?

În Indonezia sicriul stă pe catafalcuri cu aripi și acoperiș, așezate pe umerii oamenilor care dansează și sar pe măsură ce înaintează. Iar în Italia procesiunea are loc de obicei după slujbă și înaintează agale pe străzi pline cu fotografii ale oaspetelui de onoare. Regret nespus că am ratat înmormântarea Lolei Ferrari[1].

[1] Actriță și dansatoare de origine franceză, considerată femeia cu cei mai mari sâni din lume, făcuți, prin operații repetate, să înfățișeze un bust de 180 cm (*n.tr.*).

Apropo, unul dintre motivele posibile pentru care cortegiile funerare de azi, deși sunt motorizate, merg în continuare la fel de încet este că acest ritm se moștenește din vremurile în care toate călătoriile decedatului erau întreprinse pe jos sau, mai târziu, cu trăsuri trase de cai și, fie că era zi sau noapte, erau însoțite de lumânări. Și nu e nevoie de prea multă viteză ca să stingi o lumânare, decât dacă folosești din acelea comice, care nu se sting și se pun în glumă pe torturi, la zilele de naștere.

Pe vremuri, trăsura bine lustruită și trasă de cai, fie ea diligență sau car de tun, atunci când ți-o puteai permite, era singura opțiune disponibilă; în zilele noastre, ea tinde să devină mai des opțiunea familiilor regale, a liderilor augusti sau poate a noilor capete încoronate – celebritățile. Scriitoarea suedeză Astrid Lindgren, creatoarea lui Pippi Șosețica a fost purtată pe străzile Stockholm-ului într-un asemenea car funebru, urmat de un cal alb, cum e obiceiul la ei. Nu trebuie neapărat să fiți bogat, celebru sau de viță nobilă ca să fiți purtat astfel (deși n-ar strica); nu aveți nevoie decât de bani și veți vedea că există destui antreprenori de pompe funebre care dețin un vehicul de unul, doi sau patru cai-putere pentru cei care doresc să-și facă ultima călătorie după moda veche. Este un mijloc deosebit de maiestuos și mai are și avantajul că puteți lăsa în urmă un cadou pentru trandafirii celor care locuiesc pe traseu.

Pentru cei care nu erau mari iubitori de cai, în părțile îndepărtate ale Britaniei, în secolul trecut, mortul era dus într-o căruță acoperită cu răchită și trasă de boi – ceea ce nu mai era atât de bine pentru trandafiri. În anii trecuți, în Norvegia, nici căruța, nici sicriul n-aveau cum să coboare pe pantele abrupte de munte, astfel că decedatul trebuia cărat cu sania sau prins cu curele pe spinarea calului, ceea ce, trebuie să recunoașteți, semăna mai degrabă cu felul în care șeriful sau vânătorii de recompense îi aduceau pe răufăcători în westernurile hollywoodiene urmărite în copilărie.

Dricul modern, motorizat, este acum opțiunea de transport a omului din secolul XXI și dispune de o varietate uimitoare de accesorii – ca să fie. Printre ele se numără umbrelele, scaunele cu rotile, camera video și, în cazul unei firme londoneze, o tastatură portabilă.

Dacă aveți chef de un mijloc de transport mai retro, dar nu vreți să riscați formarea unui ambuteiaj imens în urma dumneavoastră, cum se întâmplă la convoaiele trase de cai, atunci trebuie să alegeți dricul motorizat de epocă. În Sri Lanka e foarte posibil să fiți dus la groapă într-o dubiță Chevrolet recondiționată, în vreme ce în Australia o anumită firmă vă poate pune la dispoziție orice, de la un Buick din 1927 până la un dric marca Holden din 1968. În SUA, fanii epocii prohibiției sau ai filmului *Unora le place jazzul* pot ajunge la slujba funerară într-un dric tipic gangsteresc; dacă-i rugați frumos pe cei de la firmă, poate adaugă și un pic de lumină a lunii.

Dar cum rămâne cu cei care își trăiesc viața la viteză maximă și cărora ideea de dric tipic, clasic sau nu, li se pare anostă? Ei bine, un antreprenor britanic de pompe funebre pare să aibă exact ce vă trebuie pentru un plus de vioiciune – o motocicletă Harley Davidson cu atașul transformat în dric. Sicriul glisează în ataș, normal, încă nu există posibilitatea de-a se transporta coșciugul pe locul din spate, iar în reclame se spune că livrarea mortului se poate face încet, repede sau foarte repede. În plus, se vede că oamenii de acolo înțeleg cum e cu fidelitatea pentru o marcă sau alta, fiindcă pun la dispoziție și modele de Triumph sau Suzuki, ambele fiind, ni se spune, capabile să alerge cu 160 de kilometri pe oră, la cerere. Și se pare că motocicliștii reușesc să se certe cu legea chiar și după moarte: unul dintre dricurile Triumph a fost tras pe dreapta de poliție, fiindcă motociclistul nu purta cască. Ironia este

că în timpul vieții ocupantul ataşului nu fusese oprit niciodată de poliție.

Motocicliștii nu sunt singurii care își au propriile dricuri speciale; pentru cei mai *off-road* dintre noi, o firmă din Țara Galilor își asumă răspunderea de a vă duce la groapă într-un Land Rover 4x4 adaptat. Ar putea chiar să-i pună și un triunghi pe geamul din spate, înfățișând un sicriu și cuvintele „Cadavru la bord", plus un abțibild pe bara din spate, pe care să scrie „Dacă ajungi să citești asta, înseamnă că tu urmezi".

Desigur că nu trebuie neapărat să călătoriți cu dricul. Un anumit Wayne Rich din Putnam, SUA, și-a întreprins ultima călătorie într-o basculantă și a fost însoțit de mașina de pompieri a orașului, iar Harold Peabody din Augusta a purces la groapă într-o căruță de fân, remorcată de fiul său, de la volanul unui tractor Allis-Chalmers RC din 1940, urmat de alte 16 modele de epocă. Alți cetățeni americani au plecat pe ultimul drum în camioane ale canalizării publice, în camioane de închiriat și rulote, iar în cealaltă parte a lumii, locuitorii Caucazului însoțesc adeseori sicriul în camionul satului, împodobit cu flori și ramuri.

Cu cât înmormântarea devine o celebrare a omului, cu atât e de așteptat ca în detaliile sale să se reflecte omul respectiv, astfel că alegerea ultimului transport reprezintă adeseori ocupația celui decedat. Pompierii sunt duși în mașina de pompieri, vânzătorii, în mașini de marfă, iar antreprenorii de pompe funebre în... ăăă... dricuri. În Anglia, un vânzător de înghețată a fost vârât în mașina cu care își vindea marfa și escortat de ceilalți vânzători de înghețată din zonă, care au pus cu toții alte melodii, derutându-i pe copii, care probabil că au ieșit rapid din casă, gândindu-se că ei erau cei care muriseră și ajunseseră în rai.

Există chiar și legenda despre înmormântarea unui clovn, unde, deși dricul era un vehicul normal, și nu o mașinuță

dintr-acelea conduse de clovni, căreia îi cad ușile, când au ajuns la biserică, o mulțime de alți clovni, costumați ca la carte, s-au înghesuit afară cu sicriul.

Mișcarea înmormântărilor ecologice din Marea Britanie a înregistrat o creștere în ce privește folosirea mașinilor private pentru transportul sicriului și al conținutului său la destinație, de obicei cu scaunele din spate lăsate și cu o pătură pe deasupra, atât pentru demnitate, cât și ca să nu șocheze trecătorii. Se pare că obiceiul este foarte răspândit mai ales printre posesorii de mașini din clasa Volvo sau a transportoarelor. Adevărata provocare este să duci mortul la mașină fără agitație inutilă și fără să le faci pe bunele doamne ale vechii Londre să leșine. Legea britanică prevede ca mortul să fie acoperit decent, iar dacă sicriul lipsește, buna-cuviință cere ca giulgiul să-l acopere de tot.

Cum Marea Britanie este locul de naștere al trenului și al fanilor săi, n-ar trebui să ne mire că unii oameni (iar prin oameni vreau să spun bărbați) aleg să ia trenul pe una dintre multele linii private neelectrificate care împânzesc ținuturile, cum ar fi Căile Ferate Keighley & Worth Valley sau Centrul de Căi Ferate Midland din apropiere de Ripley, în Derbyshire. Oferta acestuia din urmă conține transportul până la tren, călătoria în vagonul de serviciu până la biserică, un fluier scurt în semn de omagiu și o cină funerară la bordul trenului, după înmormântare.

În secolul XXI nu există nici un motiv pentru care să trebuiască să faceți ultima călătorie de unul singur. În Anglia, unele firme de pompe funebre cu autoservire vă pun la dispoziție un autobuz care să ia familia și prietenii, iar în Melbourne o companie oferă un microbuz care să ducă sicriul și încă 12 oameni apropiați și dragi la cimitir într-un stil pur australian – microbuzul este dotat cu DVD player, cafetieră și chiar și un minibar.

Înmormântarea personalizată a suferit schimbări și în ce privește ruta urmată de cortegiul funebru. În Irlanda, obiceiul e să te oprești pe drum la barurile preferate ale decedatului ca să mai bei ceva cu băieții, apoi încă ceva cu băieții și încă o ultimă băută rapidă cu băieții. Acum obiceiul s-a răspândit în multe alte colțuri ale lumii; există chiar și o versiune britanică, în care îndoliații se opresc la o cafenea aleasă de decedat pentru o ceașcă de ceai.

În câteva părți ale Arhipelagului Britanic, ritmul vieții moderne a făcut ca uneori cortegiile funerare s-o ia pe autostradă, ca să nu se piardă timp și să i se permită dricului să ajungă și la următoarea înmormântare; în schimb, pe măsură ce acest proces a câștigat teren, s-au dat uitării câteva dintre cele mai interesante practici. La un moment dat, în Irlanda, dacă se întâmpla ca procesiunea funerară să treacă pe lângă o biserică în drumul său, se cerea să i se dea ocol de trei ori înainte de continuarea drumului – iar în Irlanda sunt multe biserici. În Yorkshire, se considera pe vremuri că era dreptul convoiului s-o ia pe drumul cel mai drept spre locul de veci al mortului, chiar dacă asta presupunea trecerea peste pământurile cuiva.

N-ar fi neobișnuit în vremurile noastre ca sicriul să fie dus într-un fel de turneu magic și misterios prin locurile importante pentru viața celui dinăuntru: școala la care a mers, locul de muncă, parcul în care s-a jucat când era copil și în care și-a făcut bucurii singur în adolescență. În Marea Britanie, un iubitor al curselor de cai, sportul regilor, a inclus un circuit al hipodromului din oraș printre instrucțiunile lăsate pentru ruta cortegiului său.

Indiferent ce formă de transport alegeți, lucrurile nu se petrec întotdeauna atât de nepoticnit cum plănuiserăți. În toată lumea circulă legende urbane despre dricuri care au trebuit să se oprească să schimbe un cauciuc, care se strică și trebuie să fie împinse de îndoliați, fiind remorcate

de un camion pentru tractări până la groapă, sau la care șoferul trebuie să-i facă semn unui automobilist aflat în trecere și să transfere sicriul. Există povești despre procesiuni funerare care virează greșit pe o stradă cu sens unic sau care se trezesc pe un drum înfundat și trebuie ca tot cortegiul să dea în spate. Vă las cu exemplul meu preferat (deși este neconfirmat), care vine din State și-l privește pe un antreprenor de pompe funebre care a făcut greșeala să încarce întâi cadavrul în mașină, apoi să urce înapoi cinci etaje ca să-i aducă și pe participanții îndoliați. Când au ajuns jos, dricul, cu tot cu cadavrul dinăuntru, fusese furat.

Și un ultim cuvânt despre cum îți croiești drum spre locul de veci – se pare că nici un avion nu zboară fără cel puțin un sicriu la bord.

zece călătorii finale fanteziste

1. *Mașina de poștă*: Poate fi chiar amuzant să fiți livrat la propria înmormântare – atâta timp cât nu e depășită data de pe ștampila poștei.
2. *Regele Arthur*: Recomandată pentru băieți – să fii purtat cu barca de-a lungul unui lac acoperit pe jumătate de ceață, însoțit de slujnice frumoase; mai bine de-atât nu se poate, nu?
3. *Un tanc*: Modul perfect de a-i face pe șoferii nervoși să nu mai claxoneze din spatele cortegiului fiindcă înaintează prea încet; are și avantajul suplimentar că poate să tragă un foc în semn de salut când ajunge la destinație.
4. *Adânc, adânc, adânc*: Dacă alegeți să fiți îngropat în mare, puteți face față mai bine dacă porniți de sub apă. Mergeți cu un submarin și când ajungeți unde trebuie, îi lăsați să tragă cu sicriul printr-una dintre țevile pentru torpile.

5. *Cei şapte magnifici*: Da, e o chestie personală, dar cam cât de tare ar fi să vă faceţi ultima călătorie într-un dric tras de cai, condus de Yul Brynner şi Steve McQueen?
6. *Drumul 66*[1]: Poate că e din nou de vină imaginaţia mea, dar de ce să nu cereţi ca procesiunea funerară să treacă pe lângă casele tuturor fostelor dumneavoastră iubite şi chiar atunci sistemul stereo al dricului să urle melodia „Cui îi pare rău acum?"
7. *Pimp my last ride*[2]: Trebuie să mai existe pe undeva un dric jos. Gândiţi-vă că o să arătaţi foarte tare, plus că, din cauza zgâlţâielilor repetate, veţi evita eventualul risc de-a fi îngropat de viu.
8. *Caaaadeeee*: Poate că necesită un pic de antrenament şi câteva încercări, dar vă daţi seama ce mişto ar fi să fiţi parașutat în groapă?
9. *Recomandată pentru doamne*: Şi jur că a fost ideea nevesti-mii: o călătorie finală care presupune băieţi care să care sicriul, ulei pentru bebeluşi, mușchi şi curele. Nu înţeleg deloc ce vrea să spună cu toate astea.
10. *Trage apa*: Fiindcă nevastă-mea şi-a spus părerea, fiică-mea n-a vrut să rămână nici ea mai prejos şi a insistat că ar fi foarte mulţumită dacă am arunca-o în toaletă, cum am făcut cu peştişorul ei de acvariu, Monty.

---

[1] „Road 66" era una dintre cele mai lungi şosele din America (aproape 4000 de kilometri), pe care o traversa de la est la vest (*n.tr.*).

[2] Aluzie la emisiunea *Pimp my ride* de pe postul MTV, în care o maşină uzată e recondiţionată (*n.tr.*).

13. muzică de atmosferă

Muzica este una dintre secțiunile serviciului funerar care îmbrățișează repede schimbările. Se pare că nimic nu limitează conținutul tonomatului în căutarea unei muzici relevante pentru înmormântare. Și de ce s-ar limita?

Cel mai mare tonomat cu melodii de înmormântare se găsește în Vest, mai ales în Europa și Statele Unite, pentru că, după cum spune și Mama Cass[1], tre' să-ți faci propriul stil de muzică.

Nu este de mirare că, din moment ce societatea secolului XXI încearcă să facă întreaga slujbă ceva mai centrată pe decedat, ne alegem muzica astfel încât să aibă ceva de spus despre sau pentru acesta, ori pentru adunare. Iar în Marea Britanie asta înseamnă că peste 40 la sută dintre melodiile alese sunt din categoria pop. Fie că e pop, rock, ușoară sau foarte ciudată, o melodie este aleasă pentru mai multe motive: să pună în cuvinte ce simțim pentru cel dispărut, sau ce simțea el față de viață, să ne consoleze sau chiar să ne binedispună – deși uneori mai degrabă involuntar.

---

[1] *Mama Cass* sau Cass Elliot, fostă membră a trupei americane The Mamas & the Papas, cunoscută și pentru cariera solo, cu melodii precum *Dream a Little Dream of Me* (*n.tr.*).

țineți-o live

Nu trebuie neapărat să aveți melodii înregistrate la înmormântare; unii oameni preferă ca muzica lor să fie cântată la fața locului. În Ghana, cei din convoiul funerar cântă și ei, acompaniindu-i pe toboșari și pe suflătorii din fluiere, în vreme ce, până cu puțin în urmă, în Estonia, prin muzică *live* se înțelegea o fanfară, cu toate că acestea cântau mai mult imnuri, atacând doar din când în când câte un vals. Amerindienii obișnuiau să cânte și să psalmodieze, iar înmormântările irlandeze erau adeseori însoțite de un scripcar și un cimpoier. De fapt, cimpoaiele au rămas cele mai căutate instrumente *live* la funeraliile britanice și devin din ce în ce mai răspândite și în Statele Unite, chiar și pentru cei care nu au nici o treabă cu Scoția. Iar în Samegrelo, Georgia, preferatul nostru, muzicienii pot să mănânce o pâine bună pe seama celor care merg la înmormântări.

O altă muzică funerară este cea cântată de omniprezenta New Orleans Jazz Band, care e adeseori rugată să cânte *When The Saints Go Marching In*[1] (deși, conform logicii, șansele sunt minime ca cei la înmormântarea cărora se cântă această melodie să fie niște sfinți) și de cvartetele de coarde, care sunt rugate, ceva mai rar, ce-i drept, să cânte *Heavens Knows I'm Miserable Now* al formației The Smiths.

Nu toată lumea își alege muzicieni de profesie. Mulți sunt foarte mulțumiți dacă verișoara Sally le pune *Comfortably Numb* a lui Pink Floyd la casetofon, sau dacă-i dau voie preotului să-și scuture de praf chitara acustică pentru o interpretare a lui *Time of Your Life*, melodia trupei Green

[1] *When The Saints Go Marching In* „Când sfinții intră în pas de marș". Melodie provenită din muzica gospel și cântată frecvent de trupele de jazz. Înainte de a fi cunoscută ca hit al muzicii de jazz, preluată ulterior și de alte curente muzicale, melodia fusese chiar un marș funebru în zona New Orleans (*n.tr.*).

Day – neștiind, probabil, că titlul complet al cântecului este *Good riddance. (Time of Your Life)*[1], sau poate că dimpotrivă. Matthew Sims, angajat la o firmă de pompe funebre din Swansea, în sudul Țării Galilor, este rugat adeseori să-și ofere vocea ca supliment la serviciul standard.

Dacă locuiți în sudul Angliei, puteți închiria serviciile unui anumit chitarist/vocalist pe care-l puteți găsi pe internet, la categoria „cânt la înmormântări". Acesta cântă și face acompaniament pentru multe dintre melodiile cele mai cerute la înmormântări și are de oferit câteva opțiuni mai recente, care n-au ajuns încă în topurile funerare, dar se potrivesc destul de bine, cum ar fi *Hero* a lui Enrique Iglesias, *If Tomorrow Never Comes* a lui Ronan Keating și *(Everything I Do) I Do It For You* a lui Bryan Adams. Trebuie să admirați și ironia delicioasă din spatele altor opțiuni disponibile pe playlist-ul lui: *Mack The Knife* a lui Bobby Darin, *Hello* a lui Lionel Ritchie sau *Wonderful Tonight* a lui Eric Clapton.

Și exact cum există oameni care lucrează pe cont propriu, fabricându-și propriile sicrie, scriindu-și și recitându-și propriile necrologuri și chiar cultivându-și propriile flori, la fel există cei care duc lucrurile până la capăt în direcția asumării autoriatului – adică își cântă la propria înmormântare. Așa a procedat un britanic care, pentru slujba sa de incinerare, s-a înregistrat dinainte cântând *Light My Fire* la karaoke.

Uneori nici să cânți melodia tematică la propria înmormântare nu e de-ajuns; există oameni care vor să-și și scrie singuri cântecul, sau cel puțin să le fie compus și dedicat în exclusivitate. Minunatul scriitor danez de basme Hans Christian Andersen a comandat un marș care să fie cântat în timp ce va fi fost dus spre biserică, spunându-i

[1] În original, *good riddance*, „călătorie sprâncenată" (*n.tr.*).

compozitorului că „majoritatea celor care vor merge după sicriul meu vor fi copii – deci să faci în așa fel încât ritmul să corespundă pașilor mici".

Există o zonă în care muzica *live* de un anumit fel pare să fie amenințată cu dispariția, și anume la înmormântările militare din Statele Unite, unde, din cauza lipsei drastice a gorniștilor, oamenii sunt obligați adeseori să transmită o înregistrare a apelului precedent.

un strop din clasici

Extrase din piese clasice (majoritatea înmormântărilor moderne nu durează suficient cât să includă *Ciclul Nibelungilor* al lui Wagner în întregime, chiar dacă unora li se pare că durează chiar mai mult) și arii cunoscute reprezintă alegerea multor europeni aflați pe patul de moarte. Italienii preferă *Recviemul* lui Mozart, desigur, iar finlandezii și spaniolii par să nu-și poată dormi somnul de veci fără un strop din *Adagioul* lui Albinoni. În Norvegia, în vârful clasamentului pop se află *Time To Say Goodbye* a lui Andrea Bocelli sau, pentru un motiv sau altul, *Viva Las Vegas*, cântată de Regele Elvis Presley (știu că nu e un clasic în sensul strict, dar pentru oricine are sub 30 de ani ar putea foarte bine să fie).

Deși doar 5 procente din britanici optează pentru clasici, alegerile lor sunt ceva mai eclectice decât, să zicem, ale francezilor, care țin cu religiozitate la compozitorii naționali. Printre opțiunile britanicilor se numără *Nimrod* din *Enigma Variations* a lui Elgar și *Ierusalim*, de Blake, adaptată de Hubert Pary, și în vreme ce acestea pot părea ușor naționaliste, sunt compensate de alegeri precum *Ave Maria* de Schubert, *Xerxes* de Händel sau *Nessun Dorma* de Puccini.

În SUA, muzica războinică a lui Souza își joacă rolul, dar selecțiile clasice care devin mai răspândite sunt cele

ale lui Copland, ba chiar și *Hoe-Down* din suita sa, *Primăvara Apalașilor*. Marii compozitori europeni sunt, de asemenea, bine reprezentați, fără îndoială, datorită migrațiilor masive din lumea veche.

play that funky music, white boy[1]

Un chestionar realizat în 2005 în Europa a arătat că 40 la sută dintre locuitorii Arhipelagului Britanic vor muzică pop sau contemporană la înmormântarea lor sau a celor dragi. Spun contemporană și pop pentru că greu ai putea numi *We'll Meet Again* de Vera Lynn contemporană, din moment ce n-a mai trecut prin topuri de vreo juma' de secol. Cu toate acestea, a apărut în *top twenty*-ul funerar din senin, fără îndoială datorită sărbătoririi sfârșitului celui de-al Doilea Război Mondial.

Când vine vorba să aleagă ce discuri să se învârtă la înmormântările lor, englezii, galezii, scoțienii și irlandezii reprezintă, la un loc, o sumă de gusturi previzibile și fidele. Printre cele mai cerute zece piese s-au numărat, pe rând, în ultimii șase–șapte ani următoarele: *My Heart Will Go On* a lui Celine Dion; *Wind Beneath My Wings* a lui Bette Midler; *I Will Always Love You*, a lui Whitney Houston; *The Best* a Tinei Turner și *My Way* a lui Frank Sinatra (cu toate că unii din specia atoateștiutorilor muzicali insistă să aibă varianta originală, cântată de Paul Anka).

De la gala funerară a prințesei Diana, cu greu mai poți avea o înmormântare fără să auzi încă o revărsare a melodiei *Candle in the Wind* a lui Elton John. Vă rog frumos, puțină originalitate se poate? Ar putea, cel puțin, să aleagă *Funeral for a Friend* de pe același album.

---

[1] Cântec reprezentativ pentru curentul *funk*, scris de Robert Parissi (*n.tr.*).

Alte selecții britanice de-ale casei sunt: *You'll Never Walk Alone* de Gerry and the Pacemakers (care este atât alegerea amatorilor de fotbal, cât și a fanilor *musical*-ului *Carousel*); *Angels* de Robbie Williams și *Always Look On The Bright Side Of Life* din coloana sonoră a filmului *Viața lui Brian*, de Monty Python (acesta sigur e o alegere inspirată, fiindcă nu poți să fii trist și să fluieri în același timp – le place inclusiv danezilor și finlandezilor).

În alte părți ale Europei, se pare că 20 la sută dintre cei chestionați ar opta pentru *Show Must Go On* a lui Queen, care mai pot fi auziți în cimitirele și crematoriile din Suedia până în Spania cu *Bohemian Rhapsody* și *Who Wants To Live Forever*, la care scoțienii adaugă *Another One Bites The Dust*, iar englezii *I Want To Break Free*, și iată compilația *Queen – Hituri de înmormântare.*

Oricare melodie sau toate din canonul rock pentru morți al trupei Queen merge și la nemți, ale căror răspunsuri sugerează că pe viitor înmormântările lor vor avea o coloană sonoră mai heavy metal. Înțeleg să alegi *Stairway To Heaven* a lui Led Zeppelin, accept și *Nothing Else Matters* a lui Metallica, dar chiar nu cred că aș risca să aleg *Highway To Hell* a lui AC/DC.

Rockerii învechiți au ieșit în fruntea topului și la jurizarea suedeză, sub forma hitului *Tears in Heaven* al lui Eric Clapton, în timp ce danezii sunt ceva mai progresiști, alegând *There is a Light That Never Goes Out* a lui The Smiths, dar numai dacă n-ar putea avea *Om Lidt Bli'r Her Stille* de Kim Larsen. (Nu vă faceți griji, pentru ei are sens.)

Mai încolo, spre sud, în jurul apelor stătătoare și albastre ale Mediteranei, este preferat rockul pentru morți cântat de oameni morți, fiindcă în capul listelor din aceste țări de limbă latină stau John Lennon cu *Imagine* și *Let It Be* a Beatleșilor (dintre care doi sunt morți).

Spre vestul Europei se găsesc *Without You*, aș vrea să spun că al lui Nilsson, dar mai probabil al lui Mariah Carey, *Memory* din *musical*-ul *Cats*, din nou Regele, cu *Always On My Mind* (probabil fiindcă mulți dintre fanii lui Elvis au ajuns la vârsta respectivă) și *Unforgettable* al lui Nat King Cole.

Problema acestor cântece este că ajung în topuri fiindcă reprezintă alegerea multor oameni, ceea ce, prin însăși natura acestor liste, înseamnă că ele fac înmormântările la care sunt cântate mai puțin individualizate. Din fericire, există și cei ale căror alegeri țin cu tot dinadinsul să fie excentrice. Vă mai aduceți aminte de doamna din Detroit care a plecat dintre cei vii purtând uniforma echipei sale de baseball? Ei bine, ea și-a marcat plecarea cu melodia *Take Me Out to the Ball Game*[1]. În Marea Britanie, fani ai fotbalului la fel de obsedați s-au ridicat la cer pe acordurile și versurile unor cântece modificate pentru a le face relevante pentru clubul lor. Unele dintre melodiile fanilor au necesitat câteva schimbări, cum ar fi imnul lui Birmingham City Football Club, *Keep Right On To The End Of The Road*[2]. Se pare că alți fani nu au cerut atât o melodie, cât o scandare; am impresia că aceasta este o alegere mai puțin apreciată de arbitri.

John Peel, un DJ, prezentator și editorialist cunoscut din Marea Britanie, a vrut ca la înmormântarea sa să fie pusă piesa *Teenage Kicks* a lui Undertones, o melodie ideală pentru toți bărbații care se duc în groapă crezând că au reușit cumva să-și păstreze câteva semne de tinerețe până la sfârșit. Un alt DJ britanic, dar de data asta unul mai mobil, a ales *Come On, Eileen* a lui Dexy's Midnight Runners, fiindcă era melodia care-i ridica pe toți la dans, garantat, și sperase să aibă un efect asemănător și la înmormântarea lui.

---

[1] „Du-mă la meci" (*n.tr.*).

[2] „Ține-o drept până la capătul drumului" (*n.tr.*).

Trebuie admirați cei care au fost conduși pe ultimul drum de piese ca *Hot, Hot, Hot* a lui Arrow sau *Hot Legs* a lui Rod Stewart. La fel de demnă de laudă este o oarecare Maria, care trebuie să fi știut că adunarea va vedea instantaneu răspunsul la întrebarea *How Do You Solve A Problem Like Maria?*[1] de pe coloana sonoră a filmului *Sunetul muzicii*. Dar dacă numele soției dumneavoastră nu e Mary, e mai cu tact să evitați melodia *The Arms Of Mary*[2] a lui Sutherland Brothers și Quiver. De fapt, vorbind de *musical*-uri, oare ce încerca să ne transmită tipul care a ales *Reviewing the Situation*[3] din *Oliver*?

La fel de idiosincratică este și alegerea piesei *Higher and Higher*[4] a lui Jackie Wilson, a cărei imagine nu poate să fi fost ratată de cei care au fost la înmormântarea respectivă, deși să alegi să-ți cânte Fontanella Bass *Rescue Me*[5] e, poate, ceva mai dătător de speranță. Asta dacă nu cumva persoana în cauză avea o fobie descrisă în Capitolul 3.

Și, vă vine să credeți sau nu, există și oameni care pleacă dintre cei vii pe acordurile insipide ale melodiei *The Birdy Song*[6] – dar să sperăm că măcar fără dansul care o însoțește.

Apoi sunt cei care își aleg aria tematică din spectacolul TV preferat; astfel, în Anglia au avut loc slujbe la care sicriul a ajuns pe muzica din serialele *Coronation Street* și *Eastenders*, sau pe fondul trompetelor disonante și al chitarelor electrice dezacordate din coloana sonoră a serialului *The A-Team*. Fanii marilor ecrane din Marea Britanie au ales să-și ia rămas-bun în vreme ce invitații lor ascultau

[1] „Cum să rezolvi o problemă precum Maria?" (*n.tr.*).
[2] „Brațele Mariei" (*n.tr.*).
[3] „Reevaluarea situației" (*n.tr.*).
[4] „Tot mai sus" (*n.tr.*).
[5] „Salvează-mă" (*n.tr.*).
[6] „Cântecul păsărelelor" (*n.tr.*).

muzica din *Gladiatorul, Marea Evadare, Escadronul 633* și *O afacere italiană.*

Ajungem la granițele idiosincraziilor britanice amintind de un bărbat care a ales *The Laughing Policeman*[1] a lui Charles Penrose și de un altul (trebuie să fi fost tot bărbat) care a înlocuit muzica de la înmormântarea sa cu zgomotele trenurilor garate pe liniile secundare.

zece melodii de înmormântare
care vorbesc de la sine

1. *The Drugs Don't Work* – The Verve
2. *Heaven Knows I'm Miserable Now* – The Smiths
3. *Flying Without Wings* – Westlife
4. *There She Goes* – The La's
5. *I Saw Her Again Last Night* – The Mamas and the Papas
6. *Spirit in the Sky* – Norman Greenbaum
7. *Keep the Faith* – Bon Jovi
8. *Cold As Ice* – Foreigner
9. *Alive and Kicking* – Simple Minds
10. *(Don't Fear) The Reaper* – Blue Oyster Cult

[1] „Polițistul care râde" (*n.tr.*).

14. necrologul

câteva cuvinte

Deși este încă un obicei destul de răspândit ca preotul care ține slujba să spună și câteva cuvinte despre răposat, acum e la modă ca un membru al familiei sau un prieten apropiat să citească necrologul, chiar și printre cei care încă aleg slujbele religioase. Senzația e că ceea ce se spune e ceva mai apropiat de adevăr și venit din inimă, din moment ce a locui într-un oraș modern poate să însemne că reprezentanții Bisericii nu prea mai au de unde să vă cunoască atât de bine cum se întâmpla în vremuri mai de demult și mai puțin aglomerate. Desigur, cu cât e mai mic satul sau orașul, cu atât aveți mai multe șanse ca reprezentantul local al Domnului să cunoască totul despre dumneavoastră, ceea ce nu e neapărat un lucru bun când vine vorba de necrologuri. Un portret mai personal înseamnă că necrologul nu trebuie să fie prea solemn, iar prin asta nu vreau să las să se înțeleagă că fețele bisericești sunt solemne din fire – preotul dumneavoastră poate să fie unul dintre tipii aceia care au o chitară și vă cer să le spuneți Malcolm.

În orice caz, fenomenul nu e foarte răspândit, doar zece la sută din necrologurile din Marea Britanie fiind rostite de cei apropiați decedatului, dar dacă cele cincizeci de procente din SUA care procedează astfel înseamnă ceva,

atunci necrologul personal o să devină în curând o chestie destul de frecventă.

Numărul de oameni dispuși să vă ajute când vă revine onoarea să spuneți câteva cuvinte despre mama, tatăl, fratele sau cel mai bun prieten al dumneavoastră este nelimitat. Există o grămadă de cărți despre acest subiect, până acum majoritatea scrise de către scriitori din SUA, deși există și un ghid britanic, *Cuvinte bine alese*, care la început a primit o mână de ajutor de la poetul laureat Andrew Motion, care scrie necrologuri pentru funeraliile regale. Există un număr foarte mare de pagini de internet care pot să vă ofere sfaturi, un șablon pentru un necrolog sau, desigur, serviciile lor speciale pentru redactat necrologuri; nu trebuie decât să le spuneți lucrurile pe care le-ați spune preotului, vicarului, mullahului sau rabinului despre cel decedat sau să răspundeți la câteva întrebări simple și cu asta, basta.

Întorcându-ne în Statele Unite, aici există un număr în continuă creștere de preoți și de organizatori de înmormântări, care sunt dispuși să vă ghideze în timp ce scrieți necrologul, deși nu sunt la fel de mulți ca aceia care se cred un soi de guru al scrisului. Organizatorii de înmormântări nu sunt foarte diferiți de organizatorii de nunți; vă vor ghida și vă vor furniza tot ce vă trebuie pe durata întregului proces, de la sicriu până la colivă. Lucrul pe care trebuie să vi-l amintiți este că e mai mult decât posibil ca membrii uneia dintre aceste profesii, deși dispuși și capabili să ajute, s-ar putea să aibă propriul plan de organizare. E treaba antreprenorului de pompe funebre să se asigure că nu vă lungiți prea mult și că nu-l rețineți de la treaba următoare – ca să nu piardă bani cu timpi morți – și, așa stând lucrurile, s-ar putea să vă sugereze să fiți concișI, iar sistemul de credințe ale preotului înseamnă că acesta nu

își va dori să vă pierdeți prea mult prin ceea ce unii au numit teritoriul „cavalerului de onoare".

Dacă luați hotărârea să nu angajați clerul, profesioniștii sau pe cei de la *Eulogies R Us*[1] și să faceți cum vă taie capul, atunci tot merită să împărțiți sarcinile și responsabilitățile. Rudele și prietenii decedatului sunt o sursă bună de anecdote și povești despre viața lui, deși poate că unchiul Geoff nu e cel mai indicat, fiindcă povestirile lui despre tatăl dumneavoastră încep aproape întotdeauna cu „îmi amintesc că de data asta eu și cu taică-tău eram atât de beți, încât până și dinții din gură ni se amețiseră..."

Există câteva lucruri pe care cei care aleg să facă totul pe cont propriu ar trebui să le țină minte. Cele mai bune necrologuri sunt cele scrise din inimă și sunt personale (deși nu *foarte* personale – adunarea s-ar putea să nu-și dorească să audă ce dor vă e de zâmbetul soției dumneavoastră, de simțului umorului pe care-l avea și de sânii ei imenși). Ca metodă empirică, încercați să vă feriți să pomeniți împrejurările morții, în afară de cazul că reprezintă un act de curaj și poate fi urmat ca exemplu de către alții. Deși probabil că nu ceva de genul: „Am impresia că de aici putem învăța cu toții ceva – e mai bine să lăsați hrănitul din mână al animalelor carnivore în seama profesioniștilor."

Cel mai simplu necrolog nu este uneori decât o versiune a vieții unei persoane, în care îi subliniați trăsăturile esențiale, deși în unele cazuri îți aduci mai greu aminte de ele decât în altele. Amintiți-vă că întotdeauna e bine să spuneți lucrurilor pe nume; întotdeauna va exista cineva în încăpere care să știe varianta originală a poveștii din spatele anecdotei amuzante despre mama dumneavoastră și

[1] Expresie formată după modelul „Toys R Us", „jucăriile suntem noi", însemnând că firma denumită astfel este expertă în necrologuri (*n.tr.*).

proba de la societatea amatorilor de melodramă pentru piesa *Sweet Charity*. Asigurați-vă că discursul dumneavoastră este într-adevăr numai despre persoana decedată, și nu o justificare pentru propriile voastre sentimente în legătură cu felul în care o să decurgă – sau nu – viața de acum înainte. E bine să evitați expresii precum „întuneric pustiu", „vom merge înainte, dar nu știm încotro" și „eterna nimicnicie".

Necrologurile moderne par să datoreze mai mult politicii decât religiei; tot secretul stă în țesătura poveștii, iar un artificiu mic poate avea un efect mare. Ideea e să se scoată în evidență partea pozitivă, să ne readucem aminte de vremurile bune și să schițăm un portret roz al celui mort. Da, el a avut și defecte, dar aceste defecte trebuie, într-un fel, să fie transformate în virtuți în necrolog. Așa cum a spus actorul de comedie Bob Hope despre colegul de breaslă și legendarul zgârie-brânză Jack Benny, „A fost un zgârcit până la capăt. Ne-a dat 80 de ani, și tot n-a fost de-ajuns." Nu toată lumea dispune de echipa de scriitori pe care a avut-o Hope și nici modul lui de a o spune, dar cu cât folosiți cuvinte mai simple și mai amuzante, cu atât discursul dumneavoastră va fi ținut minte mai mult.

Desigur, umorul e subiectiv și probabil că e mai bine să vă limitați la povestirile amuzante despre cel întins la orizontală decât să încercați să fiți nostim fără să țineți cont de nimic. O poveste hazlie despre tânăra soție de curând decedată a celui mai bun prieten, care a fost confundată cu o elevă la o ședință cu părinții, ar putea stârni câteva zâmbete, dar dacă spuneți ceva de genul „Știu că e moartă și alea-alea, dar întinsă acolo, blondă și arătoasă, tot i-aș pune-o", probabil că nu veți aduce nici un zâmbet pe fețele invitaților.

Nu e nevoie să vă înscrieți la cursuri de oratorie doar pentru a rosti un necrolog, deși le puteți cere câteva sugestii celor care țin discursuri în public; mai întâi notați ce

vreți să spuneți, apoi puneți pe cineva să citească ideile cu voce tare, ca să verificați dacă sunt de prost gust. Problema cu prostul gust e că nu suntem întotdeauna conștienți că-l avem. Ați spune oare, așa cum a zis un tip din Statele Unite, „Se află într-un loc mai bun acum, deși oriunde ar fi mai bine decât în apartamentul în care locuia împreună cu cele 12 pisici și fără aer condiționat"?

Cheia succesului unui necrolog reușit este, probabil, să răsfoiți cartea estoniană de etichetă funerară și să aveți convingerea că, dacă nu puteți să spuneți ceva de bine, e mai bine să tăceți chitic. Sau, ca să-l citez pe Ronan Keating, „o spui cel mai bine când nu spui absolut nimic"[1].

ținerea discursului

Primul lucru pe care trebuie să vi-l amintiți, în cazul în care vă revine sarcina de a rosti necrologul, este că invitații la înmormântare nu sunt, în mod normal, un public dificil. De obicei sunt de partea dumneavoastră, cu excepția cazului în care rostiți un necrolog pentru un critic de film, TV sau de teatru, caz în care locul va fi plin de colegii de breaslă, care vă vor toca mărunt după aceea.

Chiar dacă știți că de fapt veți vorbi doar în fața familiei și a prietenilor, cel mai bine e să vă străduiți să fiți relaxat înainte de a-i da drumul. Există mai multe tehnici de a te relaxa înainte de a-ți recita partitura, dar poate că tradiționala tărie nu e o idee atât de bună. De asemenea, sfatul cum că cel mai bine ar fi să-ți imaginezi că publicul e dezbrăcat este la fel de nepotrivit. Este recomandabil să aveți un prieten care să fie pe poziție și gata de a vă prelua sarcina, în caz ca aveți nevoie de un sprijin. Sau puteți să

[1] *You say it best when you say nothing at all*, refren al unei piese de succes a solistului Ronan Keating (*n.tr.*).

procedați așa cum mai fac unii în zilele noastre și să chemați un prieten pentru a rosti necrologul în duet. Dacă doi oameni înseamnă un grup, trei sau mai mulți încep să semene cu un cor grecesc, ceea ce e aiurea (oricum, nu vor putea găsi cu toții loc la tribună).

Unii preferă să aibă întregul discurs tipărit ca să-l citească de pe foaie, alții aleg să folosească niște hârtii cu formule-cheie, iar alții preferă din tot sufletul să improvizeze, deși ultima variantă este mai bine să fie lăsată în seama celor care sunt mai experimentați în materie de gândit în picioare: avocați, vânzători de mașini, escroci sau veterani ai cluburilor de comedie, altfel s-ar putea să descoperiți că „Ei bine,... ce pot să vă spun despre Tony?" e tot ce aveți de zis.

Încercați să rămâneți liniștit și să vă păstrați calmul; găsiți o întrebuințare mâinilor, dar în nici un caz nu le băgați în buzunare, mai ales în buzunarele de la pantaloni, dacă sunteți bărbat. Agitația vă poate determina să faceți tot felul de lucruri pe care, în mod normal, nu le-ați face în public. În cele din urmă, probabil că e mai bine să nu priviți pe nimeni în ochi, ci să găsiți un loc fix undeva în încăpere la care să vă uitați, deși nu în sicriu. Alegeți orice loc, dar nu publicul, îndeosebi dacă vreo verișoară care s-a făcut mare peste noapte și arată bine stă în rândul din față și v-ați decis să optați pentru trucul cu publicul în pielea goală.

cu propriile cuvinte

Dacă sunteți subiectul ceremoniei, nu trebuie neapărat să aveți încredere că soarta îl va alege pe cel care să vă rostească necrologul; în zilele noastre sunt tot mai dese cazurile când viitorul mort îl alege el însuși pe cel care va rosti necrologul, fie direct, fie prin intermediul unui act scris

sau al testamentului. Această alegere nu se face când nu mai ești în deplinătatea facultăților mentale, credeți-mă. Trebuie să aveți mare grijă, mai ales dacă decizia finală e s-o rugați pe fosta soție. Oare de ce ați face așa ceva? Nu suntem toți Sonny Bono, iar fostele noastre soții nu sunt toate Cher[1].

O opțiune mai bună și din ce în ce mai frecventă este să vă scrieți singur necrologul și să fie citit de cineva. E o bună metodă de a fi modest sau de a te ridica în slăvi – depinde dacă crezi sau nu în *bona mors*. De asemenea, e o excelentă metodă de a vă lua o piatră de pe inimă; un anume Douglas Perryman din Oklahoma și-a încheiat necrologul propriu spunând „Să nu fim atât de critici la adresa producătorilor de tutun, căci, în fond, ne-au oferit un leac pentru bătrânețe".

Ar putea foarte bine să fie un simptom al obsesiei moderne a sinelui, dar necrologul scris de propria mână este privit poate ca ultima șansă de a satisface cealaltă obsesie modernă – să fii cineva. Și dacă aveți de gând să-l scrieți dumneavoastră în persoană, de ce să nu-l rostiți tot dumneavoastră? Nu mă refer la ceva gen „de dincolo de mormânt" (deși ar fi un truc foarte reușit); ideea e să folosiți tehnologia pe care o aveți la îndemână. Varianta „cu propriile cuvinte" este în momentul de față alegerea multor americani care își înregistrează ultimele gânduri pentru cei la care se așteaptă să fie prezenți pe o casetă sau pe o memorie digitală, iar pentru cei care vor la fel de mult să fie și văzuți când sunt ascultați, pe o casetă video, pe un DVD sau pe un minidisc care va fi vizionat la înmormântare. Nu există nici un dubiu, cu cât va crește numărul crematoriilor și capelelor care se vor dota cu tehnologia necesară

[1] Cher a ținut un discurs emoționant la înmormântarea fostului ei soț, Sonny Bono (*n.tr.*).

pentru vizionarea unor astfel de casete, cu atât mai răspândită va deveni această practică. Până la urmă, cine nu vrea să aibă ultimul cuvânt?

împărtășește-ți povara

Unii oameni, cu sau fără voie, se inspiră de la triburile amerindiene Choctaw, care îndeplinesc ritualul numit „Plânsul funerar". Ceremonia presupune ca participanții să se așeze în cerc și, începând cu ruda cea mai bătrână de sex bărbătesc a răposatului, să vorbească despre toate lucrurile bune pe care acesta le-a făcut. A te bucura de amintiri împreună cu ceilalți participanți este acum un lucru destul de răspândit în lumea occidentală. Cea mai sigură și, probabil, cea mai puțin stresantă opțiune este ca, după ce te-ai consultat cu familia, să puneți pe hârtie o listă de calități ale persoanei respective și să le citiți cu voce tare la slujbă.

În Marea Britanie, la fel ca în SUA, a apărut o altă formă de necrologuri în comun, așa-numitele *vox pop*, unde îndoliații sunt invitați să urce pe scenă și să spună câte ceva la microfon despre răposat. Această metodă face posibilă o izbucnire de sentimente în legătură cu oaspetele de onoare, oferă ocazia ca îndurerații să se simtă în comuniune, dar – aveți grijă – le permite, de asemenea, oamenilor să se lase duși de val. Povestiri de pe ambele părți ale Atlanticului atestă că, de îndată ce microfonul cade în mâna cuiva, devine destul de greu să-l mai recuperezi. Uneori ceva care începe ca o împărtășire a gândurilor în legătură cu un om iubit de familie și plăcut de prieteni se poate transforma foarte ușor într-o tiradă împotriva unui nenorocit căruia nu i-a păsat decât de el însuși și care și-ar fi vândut și mama pentru o doză.

cele mai nepotrivite zece lucruri de spus într-un necrolog

1. „Aș vrea să-i mulțumesc antreprenorului de pompe funebre pentru că a reușit să păstreze viu spiritul Catherinei – ea a avut întotdeauna curul cam mare."
2. „Să nu ne facem griji în legătură cu locul în care se află Peter acum, ci în legătură cu moștenirea pe care ne-o lasă, iar dacă există printre voi cineva dispus să vină mâine și să mă ajute să-i țin departe pe inspectorii de la Fisc, să mă caute după."
3. „Moartea mamei a fost un șoc pentru noi toți, inclusiv pentru instructorul ei auto."
4. „Tata a încercat întotdeauna să mă învețe tot felul de chestii și bine a făcut; mi-a arătat pe viu că apa și electricitatea sunt două lucruri pe care nu e bine să le amestecăm."
5. „Contrar a ceea ce crede fostul ei prieten, nu m-am culcat niciodată cu Susan, dar poate că nu e prea târziu."
6. „Întotdeauna i-am spus că există o metodă bună și una proastă de a practica asfixierea autoerotică."
7. „Îmi dau seama că unii dintre voi sunt surprinși că am ales să particip la înmormântare și, probabil, șocați că am cerut să spun câteva cuvinte, dar juriul a stabilit că sunt nevinovat."
8. „Dacă în toate astea există un mesaj pentru noi toți, atunci el este că nu poți dresa păianjeni de horn acasă."
9. „Ne-a atins în extrem de multe feluri și în extrem de multe locuri."
10. „Cu toții îi vom simți lipsa, păcat că basculanta n-a simțit nimic."

15. ultimele cuvinte

Există un efect de recul al tendinței moderne de a alege incinerarea care, în cazul Germaniei, duce la răspândirea tot mai mare a mormântului anonim, ceea ce înseamnă că întreaga artă a epitafului elaborat cu migală ar putea să devină o chestiune de domeniul trecutului. Un studiu recent a scos la iveală faptul că numai în Marea Britanie aproape cincizeci la sută dintre cei întrebați ar prefera să aibă un copac sau un arbust plantat pe mormânt în locul unei pietre funerare. Iar unde nu-i piatră funerară nu e nici epitaf.

Tradiția de a scrie câteva cuvinte pe mormânt există încă de când oamenii au învățat să scrie și să citească; evident, n-ar fi avut nici un rost înainte de asta. Nu întotdeauna inscripția stă scrisă pe piatra de deasupra mormântului și nici nu se întâmplă să fie vorba mereu de un simplu mesaj care să-l/s-o laude pe ocupant/ă în ochii divinității. De exemplu, în Japonia se obișnuiește ca trupul neînsuflețit să fie îngropat împreună cu două tablete de piatră, una cu numele și titlul, cealaltă cu o scurtă biografie.

Epitaful a fost, probabil, primul exemplu că oamenii au început să se mai lumineze în ceea ce privește problema morții, din moment ce, chiar dacă procesiunea funerară era încă sobră, cuvintele de pe piatra funerară au început să aibă destul de repede un ton mai ghiduș. Așa că,

probabil, cei care au scris aceste *bon mots* sunt responsabili pentru faptul că multe dintre înmormântările din ziua de azi sunt împănate de chicoteli.

Din fericire pentru noi și pentru această carte, încă există oameni care își doresc să aibă ultimul hohot de râs. În nordul României există un sat numit Săpânța, unde tradiția câtorva cuvinte vesele nu numai că se continuă, dar a devenit chiar o atracție turistică. Nu e nici o problemă dacă râzi în hohote la cimitirul din Săpânța, unde familia Pătraș cioplește însemne funerare încă din 1930 și scrie poeme bazate pe viața răposatului. Iată un exemplu tipic:

Când eram flăcău în sat,
Pe vioară am dansat,
Dar apoi m-am însurat,
Soața nu m-a mai lăsat.

Gravurile făcute deasupra crucii pietrei de mormânt reprezintă viața săteanului din Săpânța care a fost îngropat, iar poemul de pe cruce comentează și comemorează acea viață.

faimă și avere

Se pare că dacă suntem deja cunoscuți lumii întregi pentru că suntem cântăreți, actori, scriitori sau regizori, atunci nu avem nevoie decât de câteva cuvinte bine alese pentru a reaminti publicului cine am fost pentru a-l face să zâmbească.

Billy Wilder a fost scenaristul și regizorul filmului numit *Cinci morminte până la Cairo* și al multor altele, printre care cel mai cunoscut e *Unora le place jazzul*. Dar în caz că nu știați cine sau ce a fost, Wilder s-a gândit să vă aducă aminte că nu a fost un simplu regizor, așa că pe mormântul său scrie „Sunt scenarist".

Protagonist al atâtor filme de mare succes, inclusiv în cel mai cunoscut al lui Billy Wilder, marele Jack Lemmon a lăsat în urmă următorul epitaf simplu:

Jack Lemmon
Înăuntru

Scriitoarea Dorothy Parker se odihnește sub un destul de subtil „Timp de odihnă", în timp ce actrița Joan Hackett, care la toate filmările își punea pe rulotă un bilet cu „Dați-i drumu' de aici, dorm", este acum îngropată sub aceeași instrucțiune pentru toți cei care trec pe la mormântul ei.

Presupun că ajută dacă aveți deja câteva cuvinte care vor fi întotdeauna asociate cu persoana dumneavoastră, cum ar fi versurile unui cântec. Înseamnă că dacă sunteți Dean Martin, piatra dumneavoastră de temelie poate fi inscripționată cu „Toată lumea iubește pe cineva cândva", sau dacă sunteți Francis Albert Sinatra de la Rat Pack, puteți să vă odihniți în pace pentru că „Partea cea mai bună abia de acum începe".

Desigur, nu trebuie neapărat să fie cuvinte dintr-un cântec; poate că faceți parte dintre norocoșii care își au propria lozincă, precum Mal Blanc, cunoscut ca vocea lui Bugs Bunny și interpretul altor personaje de desene animate. Aproape că merită să mori doar pentru a putea să-ți scrii pe mormânt:

that's all folks[1]

Există o îndelungată tradiție literară printre locuitorii Arhipelagului Britanic, nedezmințită nici atunci când vine

[1] Formula de încheiere a episoadelor de desene animate cu Bugs Bunny (*n.tr.*).

vorba de epitafurile lor. Poetul Lord Byron și-a compus singur un cântecel pentru piatra lui funerară:

Posteritatea n-are cum să vadă
Ceva mai nobil ca această nișă
În care stau sub soare sau zăpadă.
Tu, trecător, adastă și te pișă.

Un exemplu mai recent de celebritate care refuză să se ia în serios vine de pe mormântul poetului, scriitorului și actorului de comedie Spike Milligan, al cărui epitaf sună cam așa: *Dúirt mé leat go raibh mé breoite.* Sau, pentru cei care nu știu velșa, „V-am spus eu că sunt bolnav!"

Din fericire, cei care duc lipsă de faimă sau de notorietate în timpul vieții pot s-o găsească uneori după moarte.

cu cuvintele lor

Lumea pare plină de oameni care au ales să aibă o ultimă mică discuție cu cel care le-a dat viață. Așa că într-un cimitir german veți găsi un bărbat care imploră:

Mă voi trezi cândva, Isus,
Când vei decide să mă chemi.
Acum mă lasă să dorm dus,
Fiind frânt de vitregele vremi.

La rândul ei, o plimbare prin cimitirul englez din Hull v-ar putea face cunoștință cu un anumit Meșter Elginbrod:

Îndură-te tu, Doamne, de meșter Elginbrod,
Fii bun cu el și darnic, preasfinte Dumnezeu,
Cum m-aș purta eu însumi de-aș fi ceresc aprod,
Iar tu, umil și țeapăn, ai sta în locul meu.

În Ruidoso, New Mexico, veți găsi un om care a dat ortul popii, dar nu și-a pierdut bunele maniere: „Aici odihnește Johnny Yeast, scuzați-l că nu se ridică." Dar întotdeauna vor exista unii care nu mai vor să aibă de-a face cu această lume, cum este persoana îngropată sub aceste cuvinte în Vermont, în SUA: „Am fost cineva, nu-i treaba ta să știi cine".

altcineva a spus-o

Acolo unde cei trecuți în neființă nu au dat instrucțiuni în legătură cu epitaful lor, oamenii pe care i-au lăsat în urmă iau uneori problema în propriile mâini și-l produc ei. E posibil să fie alegerea rudelor îndurerate, a întregii comunități sau, uneori, doar a unui meșteșugar căruia i s-a dat sarcina de-a fabrica piatra funerară. Indiferent cine face alegerea, uneori cuvintele nu ies așa cum trebuie. Și, frate, zău că există multe exemple. Pentru început, să ne întoarcem în Vermont:

A trăit cu bărbată-su 50 de ani
Și a murit sperând într-o viață mai bună.

Sau ce spuneți de văduva engleză care a inscripționat următoarele cuvinte pline de dragoste: „Odihnește în pace, până ne vom întâlni din nou" pe piatra funerară a soțului ei?

Umorul pe seama decedatului nu este întotdeauna involuntar. Oricum, de cele mai multe ori nici cei rămași în viață nu se pot abține să comenteze despre răposat. Pe mormântul unei fete bătrâne scrie că a fost „Returnată - Nedesfăcută", sau, într-o dispoziție asemănătoare, dar mai puțin grosolană, există o lamentație pe un mormânt din Londra care zice „Aici se odihnește Ann Mann, care a trăit ca o fată bătrână, dar a murit ca un Mann bătrân"[1]. Și în cazul în care

[1] Joc de cuvinte; în engleză *man* înseamnă „bărbat" (*n.tr.*).

credeați că bărbații sunt scutiți de înțepături după ce intră-n groapă, un mormânt din Ravlunda, Suedia, ne informează:

> Aici, sub pământ, se află cenușa unui om care avea obiceiul
> Să amâne tot timpul ce avea de făcut pe ziua de mâine.
> Oricum, cel puțin s-a corectat, iar pe data de 31 ianuarie 1972 chiar a murit.

Și măcar există un fel de intenție de compliment în epitaful de pe un mormânt din Anglia, care zice așa:

> Sir John Strange[1]
> Aici odihnește un avocat cinstit;
> Ceea ce e ciudat.

Deși nu sunt sigur dacă „Aici odihnește Ezekiel Aikle, în vârstă de 102 ani. Cei buni mor tineri" din Atlanta, în statul Georgia, a fost scrisă pentru a fi luată în serios sau nu.

Și apoi mai sunt cei care chiar nu se pot abține de la autopersiflare, cum ar fi autorul de la Cascada Niagara, în Canada, care a scris „Mort, dar nu iertat", sau, în mod evident, moștenitorul nemulțumit al ocupantului unei cripte din Amsterdam, care avea gravat pe mormânt „Effen nyt" sau „Absolut nimic".

profitabil

Moartea unui om este pentru altul o ocazie de a atrage cât mai multă reclamă, după cum depun mărturie și aceste două exemple din Statele Unite:

> Aici odihnește Jane Smith
> Soția lui Thomas Smith sculptor în marmură

[1] *Strange* înseamnă „ciudat" (*n.tr.*).

Acest monument a fost ridicat
De soțul ei
Ca omagiu
Adus memoriei ei.
Monumentele în acest stil
Costă 250 de dolari.

Și

Închinat rămășițelor lui Jonathan Thompson
Un creștin pios și un soț afectuos
Neconsolata lui văduvă
Îi continuă afacerea cu articole de băcănie
La vechiul stand din Main Street:
Cele mai mici și mai bune prețuri din oraș.

Americanii cerniți nu numai că erau conștienți de posibilitățile comerciale ale spațiului de deasupra mormântului, dar erau de asemenea pregătiți pentru șansa unei mici reclame personale și în vremurile dinaintea internetului, a televiziunii prin cablu și a acuplărilor rapide. De exemplu, o văduvă a marcat locul de odihnă veșnică al soțului ei cu următoarele:

Închinat memoriei
Soțului meu John Barnes
Care a murit pe 3 ianuarie 1803
Drăgălașa lui tânără soție, în vârstă de 23 de ani, are
Multe calități de bună soție și
Tânjește să fie consolată.

Da, erau niște exemple dintr-o vreme de mult apusă și nu ne-ar da prin cap să facem ceva asemănător astăzi, nu-i așa? Sau am face? O companie de jocuri pe calculator chiar s-a gândit să închirieze spații pe pietrele funerare pentru

a face reclamă la ultimele *shootere* pentru Playstation. Nu-mi dau seama dacă a fost numai un truc de publicitate sau dacă au existat cu adevărat oameni care să fie de acord să cedeze pietrele funerare ale rudelor, dar nu e decât o chestiune de timp până când cineva se va gândi serios să scoată un profit de pe urma spațiului de pe pietrele funerare. Dacă vă gândiți mai bine, acele pietre funerare cu ecrane LCD pur și simplu strigă după reclame între mesajele personale de la decedat. De fapt, eu m-am gândit la treaba asta de multă vreme!

ce mai mod de a te duce

Una dintre cele mai răspândite inscripții de pe pietrele funerare nonreligioase arată felul în care ocupantul a părăsit această lume, iar în Statele Unite, la orice oră, aceasta pare să se fi petrecut în timpul *cowboy*-lor.

Aici odihnește un om pe numele Zeke
Al doilea pistolar ca iuțeală din Cripple Creek.

Tristul sfârșit al unui șef de gară din Wells Fargo este foarte bine rezumat de un epitaf de pe mormântul său din Boot Hill, în Tombstone, Arizona: „Aici odihnește Lester Moore, cu patru schije *lest* în corp normal că *mori*" în timp ce în Silver City, Nevada, mormântul altui pistolar ne informează că:

Aici odihnește Butch
L-am luat prin surprindere
Apăsa repede pe trăgaci
Dar scotea arma cam încet.

Cu toții ne-am uitat, pe vremea noastră, la câte-un western și știm că acolo unde sunt *cowboy* sunt și săli de

bal și fete care participă la dans, cum ar fi „Nell Știrba (Alice Chambers), omorâtă în 1876 într-o încăierare dintr-o sală de dans, ultimele ei cuvinte: «circumstanțele m-au condus la acest sfârșit»". Puțin mai la est și mult mai friguros este Uniontown, Pennsylvania, acolo unde „Julia Newton a murit în încălțări subțiri, pe 17 aprilie 1839, la vârsta de 19 ani". Același oraș a reprezentat și sfârșitul lui Ellen Shannon:

Care a fost arsă în mod fatal
Pe 21 martie 1870
Din cauza exploziei unei lămpi
Plină cu „Petrol lampant ignifug
De la R. E. Danforth".

Cam în aceeași perioadă, de cealaltă parte a Oceanului Atlantic, se pare că și britanicii erau la fel de preocupați să treacă pe mormânt cauza morții.

Închinat memoriei
Maiorului James Brush din Artileria Regală
Care a fost omorât prin descărcarea accidentală
A unui pistol aflat în grija sa
Pe 14 aprilie 1831
Bună treabă, slujitor bun și loial.

Epitaful explicativ a zăbovit în Statele Unite până în secolul al XX-lea și se pare că a fost o formă populară de divertisment, mai ales în Pennsylvania.

Aici odihnește trupul neînsuflețit
Al lui Jonathan Blake,
Care a apăsat pe accelerație
În loc de frână.

Iar, la sfârșit, câteva cuvinte de actualitate și de avertizare din epitaful lui Harry Edsel Smith din Albany, New York:

Născut în 1903 – decedat în 1942
S-a uitat în sus pe puțul liftului să vadă dacă nu cumva
Cabina liftului cobora.
Și chiar asta făcea.

cele mai bune zece epitafuri

1. *Pentru Robert Shaw*: Dacă ați văzut *Fălci*, vă veți prinde la ce se referă, iar dacă nu l-ați văzut, probabil că ați auzit ceva similar. Aceste cuvinte pot fi găsite în cimitirul din East Dalhousie, din Noua Scoție, în Canada: „Aici se odihnește trupul neînsuflețit al bietei mătuși Charlotte/ Născută virgină, moartă prostituată/ Timp de 16 ani și-a păstrat virginitatea/ O perioadă al naibii de lungă pentru acest cartier".
2. *Un sfat sănătos*: O altă poveste salutară din New Jersey, în Statele Unite: „Aruncat în aer/ Până s-a făcut nevăzut/ A căutat scurgerea de gaz/ Cu lumânarea".
3. *Cele vechi sunt cele mai bune*: Citiți-o doar: „Jedediah Goodwin/ Participant la licitații/ Născut în 1828/ O dată!/ De două ori!/ Adjudecat!/ 1876".
4. *Un comentariu cinstit*: Din Thurmont, statul Maryland, Statele Unite: „Aici se odihnește un ateu/ Îmbrăcat din cap până-n picioare/ Dar care n-are unde merge".
5. *Crud? Eu?*: Într-un cimitir englezesc: „Copiii lui Israel au vrut pâine/ Și Domnul le-a trimis mană cerească/ Bătrânul funcționar Wallace a vrut o soție/ Și Dracul i-a trimis-o pe Anna."
6. *Coarda pierdută*: Din Gloucestershire, Anglia: „Pe 22 iunie/ Jonathan Vioară/ S-a dezacordat."

7. *Mai multe cântece*: În parcul memorial Westwood, din Los Angeles, California: „Dormi cu zâmbetul pe buze/ Sammy Cahn".
8. *Jocuri de cuvinte*: Mormântul lui Owen Moore, din Londra: „A decis a muri/ Având mai multe datorii/ Decât a putut plăti".
9. *Acestea fiind spuse*: Pe mormântul lui Sir Arthur Conan Doyle din Anglia scrie: „Onest ca oțelul, drept ca o sabie."
10. *Regatul magic*: Acest epitaf mă face cu adevărat invidios. În Disneylandul original din California există un *montagne russe* numit Casa Bântuită, iar în cimitirul ei se află multe pietre funerare. Și cum ar fi să aveți numele și epitaful inscripționate pe una dintre ele? Un doctor din Baton Rouge, Louisiana, a cheltuit peste 37 000 de dolari la o licitație în scopuri caritabile pentru a avea această onoare. Acum numele lui și câteva detalii personale sunt inscripționate pe o piatră funerară făcută de inginerii de la Disneyland, cu o copie pentru acasă. Nu sunteți invidioși nici măcar un pic?

16. mai sunt și superstițiile

Nu e de mirare că, dat fiind că moartea e o amenințare universală, iar majoritatea oamenilor cred într-o putere aflată deasupra noastră, au apărut multe superstiții în jurul temei morții și a înmormântării.

La fel, nu-i o mare surpriză nici faptul că există, literalmente, sute de superstiții privind prevestirile morții și, lucru ciudat, câteva dintre ele se referă la înmormântări. Majoritatea stau pe același plan cu horoscopul din ziare – sunt atât de vagi, încât n-au cum să nu fie adevărate, fie și într-o mică măsură. De exemplu: dacă ploaia cade cu stropi mari, înseamnă că a murit cineva. Păi, dată fiind populația globului, sunt șanse destul de mari ca cineva să fi murit pe undeva. La celălalt capăt al spectrului sunt cele care par suficient de implauzibile, încât nu e cazul să vă faceți prea multe griji, decât dacă, evident, vi se întâmplă dumneavoastră, cum ar fi: dacă vezi 13 cai albi în același timp, nu mai e mult până pornești pe ultimul drum, dus de dric. Dar, să fim serioși, n-aveți decât să evitați cursele de cai, westernurile și să nu vă faceți vacanțele în Camargue, și n-o să se întâmple nimic. Cu această ocazie ajungem la cel de-al treilea gen, cel obscur; cineva care replantează un cedru va da colțul când ramurile de jos ale copacului vor ajunge la înălțimea pe care o are coșciugul acelei persoane. Poftim?

Apoi vin superstițiile care se ocupă în mod direct de efectele negative ale înmormântării înseși; să nu arăți cu degetul un convoi funerar, pentru că, se pare, va urma și al tău peste o lună. Se consideră tot cu ghinion, deși mai puțin fatal, să numeri mașinile dintr-un convoi funerar sau să-ți iasă unul în cale. Dacă totuși se întâmplă așa ceva, n-ai decât să te întorci, să te faci că plouă și să pleci. Nu e greu să-ți dai seama de unde vin toate acestea: eticheta funerară. Mie mama mi-a spus mereu că e nepoliticos să arăt cu degetul, iar avertismentul din urmă vine fără îndoială din timpurile când procesiunea funerară era mai mult încălcată decât cultivată, deci trebuia făcut ceva. Erau, probabil, vremuri când înmormântările erau atât de dese, încât familiaritățile uzuale dădeau naștere disprețului. Avertizarea de a nu lucra în zilele cu înmormântări din multe părți ale globului ar putea fi considerată tot un mijloc de a impune respectul.

O superstiție destul de răspândită se referă la ziua și la data în care va avea loc îngroparea. Se pare că sărbătorile religioase și naționale se exclud. Dar lucrurile nu se opresc aici, fiindcă se pare că în toată lumea există o scădere în zilele de miercuri și vineri, iar dacă nu vrei să riști, trebuie să eviți cu orice preț vinerea. În unele culturi se spune chiar că o înmormântare ținută vinerea va duce la încă un deces în familie, în decurs de un an. Deși, dată fiind mărimea familiilor extinse în vremurile mai vechi, și dacă se mai pune și factorul de „rudenie de a șasea spiță", șansele ca profeția să se îndeplinească sunt mai mari decât ar spune orice contabil. A, da, și indiferent ce zi alegeți, va trebui să le spuneți și albinelor[1] despre deces. Da, e o șmecherie

[1] Credință europeană medievală conform căreia stupurile de albine trebuie informate cu privire la evenimentele petrecute în viața comunității (*n.tr.*).

europeană și va trebui s-o descifrați singuri. Pe deasupra, unii spun că ar trebui să ne oprim ceasurile după ce s-a terminat slujba, măcar ca să nu ne dăm seama cât timp s-a pierdut cu necrologul.

De când au început să se descotorosească de morți prin alte mijloace decât pura întâmplare, oamenii au scris și au rescris în permanență regulile. Face parte din condiția umană să inventezi reguli care să controleze viețile în loc să privilegieze instinctul; asta ne face diferiți de animale și ne ferește să stăm la grămadă în supermarketuri, alături de rudele noastre moarte. Înseamnă, deci, că superstițiile privind înmormântarea sunt avertismente despre consecințele de suportat în caz că încălcăm regulile respective.

Care reguli, întrebați? Păi, întâi este toată povestea cu frica de fantome, care, când există ritualuri (de la indienii Navajo din America de Nord până pe malurile Amazonului și în inima Africii, ba chiar și mai departe) care duc la arderea casei mortului, astfel încât spiritul lui să nu mai aibă unde merge acasă și deci să nu-i mai poată bântui pe cei vii. Printr-o coincidență curioasă, această superstiție pare să se stingă în culturile care au migrat spre construcții mai solide, din cărămidă. Cei care trăiesc în case care nu sunt pe lista demolărilor sunt adeseori rugați să-și acopere oglinzile – altfel, cel care se uită în oglindă se va duce pe copcă.

Un avertisment din fugă pentru aceia dintre dumneavoastră care au citit capitolul despre cum să-ți construiești propriul sicriu – în unele societăți se crede că orice lemn rămas nefolosit trebuie ars sau îngropat odată cu mortul, altfel va aduce ghinion. Același blestem va cădea și asupra celor care nu respectă codul vestimentar specific, în special în Europa de Est. Nodurile și tivurile au fost excluse din vestimentația funerară, la fel ca încheierea nasturilor și

legarea șireturilor. Pesemne că ele împiedică sufletul să se înalțe.

O altă superstiție europeană ne spune că o femeie îngropată în negru se va întoarce să bântuie, dar asta probabil dacă este vorba de croiala din sezonul trecut, care nu-i avantajează silueta. Iar dacă din întâmplare uităm să-i închidem ochii, se va uita după cineva pe care să-l ia cu ea.

Transportarea mortului are și ea micile sale greșeli. Este aproape universal obiceiul de a scoate mortul din casă cu picioarele înainte, întrebați orice personaj negativ din westernuri, iar în multe culturi, inclusiv în cea irlandeză, superstiția spune că pentru ca cei din ceruri să știe că vine cineva, sicriul trebuie lovit de ușă și de pereții oricărei biserici din cale. În unele orașe ale lumii numărul de biserici întâlnite și, deci, de lovituri ar fi suficient cât să-l învie pe cel dinăuntru.

Pare totuși să existe un conflict când vine vorba despre a închide sau nu ușile în urma sicriului. Unii, cei preocupați de siguranță, spun că trebuie, iar alții, probabil spărgătorii, spun că aduce ghinion dacă o faci. Cu toate că, odată ajuns la cimitir, interdicția de a-l îngropa pe mort cu fața în jos este practic universală, în unele părți mai apare și superstiția că dacă mortul e primul născut al unei familii, consecința va fi că familia respectivă va rămâne stearpă. Nu sunt foarte sigur dacă aici nu e vorba de fapt de niște mijloace neconvenționale de contracepție.

Și înțeleg că vechea idee că femeile gravide ar trebui să nu meargă la înmormântări are ceva de-a face cu ciclul vieții și că va găsi înțelegere printre femeile din ziua de azi, dar superstiția care spune că n-au voie să poarte haine noi n-o să meargă niciodată.

N-aș vrea să declanșez îmbulzeala odată ajunși la capăt, dar georgienii și grecii credeau pe vremuri că ultima persoană care pleacă de la groapă va fi următoarea pe listă,

deși estonienii nu credeau decât că aceasta va aduce cu ea moartea. Apropo de îmbulzeală, în unele țări, cum ar fi Irlanda, se crede că ultimul băgat în pământ e responsabil cu paza cimitirului până când intră în tură următorul îngropat, deci vă imaginați cât de deplasată ar fi o confruntare în caz că două convoaie ajung la cimitir în același timp.

Odată ce mormântul este lăsat în voia lui, un gând destul de răspândit este că pe el vor crește flori dacă răposatul a fost un om bun și buruieni dacă nu n-a fost sau dacă grădinarul a fost leneș.

Lumea superstițiilor nu e totuși plină de semne de rău augur, așa că haideți să încheiem acest capitol cu câteva exemple contrare. Unul ar fi că în multe părți ale lumii se crede că să-l pupi pe mort aduce o viață lungă și fericită – eventualii ani petrecuți la terapie nu se pun. Și tot din Irlanda, încă un leac contra negilor: n-ai decât să arunci o mână de nisip de sub piciorul drept în fața unui convoi mortuar. Dar țineți bine minte: în fața lui, nu în el.

zece superstiții pentru acest mileniu

1. Dacă auzi o împușcătură, probabil înseamnă că cineva urmează să moară.
2. Aduce ghinion să-ți lași nevasta să-ți organizeze înmormântarea înainte să-ți propui să dai colțul.
3. În cazul în care comanzi masa funerară la o firmă care nu are ca date de contact decât un număr de mobil, înseamnă că cineva din convoi va muri.
4. Să-l săruți pe decedat mai mult de o nanosecundă poate să ducă la divorț, la implicarea poliției sau la crearea unui site cu numele tău.
5. Cu excepția cazului în care ești bocitorul-șef, aduce ghinion să mergi înaintea dricului.

6. Superstiția de a bate în lemn ca să ai noroc nu se aplică la sicrie.
7. Aduce ghinion să te dai la fiica mortului dacă e de față și fratele ei care trage de fiare.
8. Dacă vezi cerul roșu noaptea, înseamnă că ai uitat să verifici bateria de la senzorul de fum.
9. E-mailurile în serie nu te ucid, dar îți pot goli contul din bancă.
10. Să te trezești cu un mort în pat îți poate distruge cariera, mai ales dacă nu era tocmai viu nici când te-ai culcat cu el.

17. cică s-ar fi terminat

Ne apropiem de capătul plimbărilor noastre pe autostrăzile și străzile lăturalnice ale călătoriei finale întreprinse de ființa umană, dar n-am ajuns chiar la sfârșit. Finalul slujbei funerare nu e mereu totuna cu sfârșitul ceremonialului sau al jelitului. Unele aranjamente funerare presupun plasarea de mâncare și băutură în casa mortului sau pe mormânt timp de 40 de zile după eveniment. Populația angolquină din Canada obișnuia să aprindă pe mormânt un foc care ținea patru zile, ca să lumineze ultimul drum al sufletului, iar patagonezii sacrificau un cal la groapă, ca răposatul să poată urca în șa pe lumea cealaltă.

De fapt, cultul strămoșilor sau veneratia lor este o tradiție atât de adânc înrădăcinată în subconștientul nostru colectiv, încât rămânem legați de morți, indiferent dacă sunt incinerați, îngropați sau trimiși pe mare, și ne străduim să păstrăm legătura. Unii mai mult, alții mai puțin: verificați pe internet.

o să treceți pe la mine, da?

În mare, tradiția occidentală este să apari la cimitir sau la parcul memorial înarmat cu un buchet de flori, să schimbi câteva cuvinte cu dispărutul, și datoria e îndeplinită. E o conversație în general univocă, de fapt, mai degrabă un

monolog, dar nu întotdeauna. În est, mâncarea ia locul florilor, pentru că morții nu se hrănesc cu flori. A fost o vreme când se băgau în pământ tuburi care duceau la sicriu, astfel încât răposatul să poată fi aprovizionat cu de-ale gurii.

În caz că cei dragi au ales să se întoarcă în pământ într-unul dintre locurile destinate înmormântărilor ecologice sau în natură, e problematic să-ți mai dai seama unde să pui florile. În Marea Britanie nu e neobișnuit ca mortul să fie îngropat sub un copac, care poate fi marcat într-un mod corespunzător și ecologic. În Statele Unite, asemenea locuri au hărți detaliate și, în cazul unui loc din Tennessee, tehnologia GPS-ului este folosită pentru a indica locul cu exactitate.

Nu toți oamenii din lume sunt la fel de superficiali în exprimarea celor cuvenite morților. Și romanii, și chinezii luau masa cu răposații, crezând că aceștia aveau nevoie de hrană, iar în Italia zilelor noastre cimitirele sunt tratate aproape ca niște parcuri, unde familiile ies la picnic cu morții, iar parizienii iau și ei adeseori masa cu cei plecați. Cimitirele naturale din America au sisteme de alei pentru a se încuraja ieșirile cu familia în vizită la bunica. În unele țări e ca și cum cei vii ar avea abonamente pentru a-i vizita pe morți, iar dacă ești un vizitator constant, atunci nu strică un strop de confort. În Norvegia, în unele cimitire au fost puse locuri de șezut, pentru a le permite musafirilor mortului să stea jos și să converseze un pic. Totuși, unii aleg scaune ceva mai individualizate; o văduvă din Pittsburgh a cumpărat scaune de la vechiul stadion Three Rivers, leagănul echipei de fotbal american Steelers și al echipei de baseball Pirates, după ce au fost scoase la licitație. Soțul ei decedat avusese abonament la meciuri 40 de ani, așa că ei i s-a părut un omagiu potrivit și un loc ideal să stea cu fiul său în timpul vizitelor la mormânt.

Ideea de a combina confortul pentru familia decedatului cu aducerea unui omagiu se extinde prin băncile

memoriale și pietrele de mormânt. Am auzit povești – încă neconfirmate – nu numai despre ridicarea unui adăpost ca refugiile din stațiile auto deasupra mormântului unui șofer de autobuz decedat, dar și despre groapa unuia înnebunit după golf, care are în ea o gaură de golf pentru *single putting*.

Lumii comerciale nu i-a trebuit mult să descopere în vizitatorii obișnuiți ai cimitirelor o piață potențială, iar în Statele Unite ai acum la dispoziție un spray special pentru pietrele de mormânt, care curăță garantat funinginea și gălbenușul. Celor care vor să meargă la cimitir noaptea, deși nu știu de ce ar face-o, o firmă le pune la dispoziție o lumânare solară care, odată umplută, va ține chiar și 60 de ore; este disponibilă atât în format creștin, cât și iudaic.

Într-un cimitir din Santiago de Chile s-a deschis o cafenea cu vedere spre morminte, pentru nevoile vizitatorilor. Aceștia au la dispoziție acces la internet și o creșă, astfel încât cei care merg să-i viziteze pe răposați să o poată face în pace. Și, ca atracție suplimentară, se organizează concerte de muzică clasică și expoziții de artă.

Desigur că nu toată lumea e la fel de dispusă să-și petreacă viața cu morții. De aceea, un bărbat din Cimitirul Evreiesc Chester din Anglia și-a instalat la capul mormântului un bancomat, iar celor 25 de rude le-a lăsat cărți de credit. Adică singurul mod în care aceștia puteau intra în posesia moștenirii era să treacă pe la el și să-și tasteze codul personal.

e vremea să sărbătoriiiiim!

Cel mai sigur mod de a te asigura că primești un strop de atenție după ce mori, dincolo de figura cu întoarcerea din morți și bântuitul, este să trăiești într-o țară unde există tradiția de a petrece cu morții. Și sunt destule.

În Ghana există o reuniune la cea de-a șaptea comemorare, care presupune mese și dansuri aproape la fel de extravagante ca înmormântarea. Dacă nu vrei să aștepți chiar șapte ani, atunci poți să-ți dai duhul într-una dintre țările în care există o zi a morților anuală sau să-ți programezi câte o petrecere anuală cu ocazia comemorării. În Italia, comemorarea se sărbătorește cu lumânări votive și fotografii așezate în jurul mormântului. În Jamaica, ziua de 5 februarie, data de naștere a lui Bob Marley, este sărbătoarea națională în care are loc un concert pe o scenă permanentă, ridicată în spatele mormântului acestuia, iar în Bulgaria nu trebuie să fii ultracunoscut, ci doar mort, ca să te alături petrecerii de Florii; ți se dă chiar și mâncare la pachet.

În multe țări se sărbătorește Ziua Morților și de obicei asta se întâmplă pe la sfârșitul lui octombrie sau la începutul lui noiembrie. Hindușii, peruvienii, locuitorii insulelor din Pacific, aborigenii și popoarele din Europa de Nord – toți aceștia îi comemorează pe morți. Mâncarea și băutura se regăsesc în aproape toate aceste comemorări. Corsicanii oferă pâine și vin, iar în China, în timpul sărbătorii de Qing Ming, mormintele strămoșilor sunt măturate și se împart fructe. În timpul zilei mexicane a morților, cadavrele ies la joacă, sau, mă rog, oasele lor sunt scoase din cutiile de lemn, lustruite și expuse, după care li se oferă mâncarea lor preferată, un cântecel, lumânări, *tamales*[1] și mici cranii făcute din zahăr. Poate că nu e chiar așa rău să fii mort, până la urmă: dacă te prăpădești în Taiwan, măcar ți se curăță oasele. Asta când un maestru feng shui simte că a venit momentul ca mortul să fie exhumat, iar oasele să fie curățate de orice materie grețoasă care a rămas

[1] Gogoși de mălai umplute cu carne sau brânză, în gastronomia amerindienilor (*n.tr.*).

pe ele, înainte de a fi vopsite în roșu, înfășurate în hârtie de bambus și reînhumate, după un festin care presupune fructe, biscuiți și daruri constând în flori și bani.

Dar dacă vreți să petreceți cu adevărat după moarte, locul ideal este Samegrelo, în Georgia, unde morții sunt la fel de importanți ca vii. Locuitorii din Samegrelo nu-și bat capul cu fixarea unei zile în care să stea cu răposații; orice moment e bun. Cei vii se plimbă, vorbesc și cântă cu cei morți sau le cumpără cadouri. Și ca să se asigure că aceștia sunt cu totul implicați în manifestări, în groapă se înfige o pâlnie, pentru ca cei de jos să primească vin. Dacă mortul are chef de o țigară, i se aprinde una. Și nu prea văd cum i-ar mai putea ucide fumatul.

cyber-doliul

Singurul lucru care-l preocupă pe mortul din ziua de azi este *www*-ul. Poate că deocamdată fenomenul nu e foarte extins, dar posibilitatea de a vizita un cimitir fără să fii acolo în persoană devine tot mai mult o preocupare. Cimitirul Wadi-a-Hussain din Karachi vă oferă posibilitatea să vă plimbați în voie prin el, să trimiteți flori virtuale și condoleanțe – toate acestea fără să părăsiți laptopul. Servicii similare sunt disponibile în China, Argentina, Australia și Anglia. Site-ul argentinian vă permite chiar să interacționați cu decedatul prin programe multimedia audio, video sau de mesagerie.

În alte părți ale lumii, apar site-uri care vă oferă posibilitatea să realizați o pagină memorială individualizată pentru cei dragi care au trecut în lumea umbrelor, unde oamenii pot să lase mesaje, condoleanțe și, într-un fel sau altul, să le ofere morților un strop de nemurire, prin faptul că numele lor apar pe motoarele de căutare.

Prin urmare, înainte de a trece la cântărirea opțiunilor personale privind posibilitățile de amuzament funerar oferite de specia umană, poate că n-ar strica să luați în calcul un viitor în care, în cele din urmă, vom putea cu toții să luăm parte la întregul proces cyber-spațial. Cine știe, poate că într-o zi vom și muri virtual.

zece motive s-o arzi prin cimitir

1. *Veniți des pe-aici?* Băieți, ascultați-mă bine, cimitirul este locul ideal de agățat. Nu aveți decât să verificați numele de pe piatra funerară, ca să fiți sigur că respectiva e văduva, să vă faceți apariția cu un buchet de flori adus de-acasă și conversația e gata începută: „Vă e dor de el?" urmat imediat de „Da, și mie, ceva îngrozitor".
2. *Da, și tu?* Ca să nu vă simțiți excluse, doamnelor, se poate ca cimitirul să fie locul potrivit pentru a cunoaște bărbați eligibili. În primul rând, este momentul când deveniți foarte vulnerabile și știți foarte bine că atunci bărbații se topesc, iar în al doilea rând, cât de mult poți greși alegând un bărbat căruia nu-i e teamă să-și arate latura sensibilă plângând?
3. *Cyber-lacrimi*: Un alt mod de a intra în contact cu sexul opus este să dați un ochi pe site-urile de cyber-doliu care proliferează acum pe net. Există un *chat room* neoficial de matrimoniale, unde aveți ocazia să vă dați sensibil, dar nu disperat.
4. *Revenind la afaceri*: Găselnița actuală de a așeza plăci memoriale pe mormântul relațiilor noastre înseamnă că se găsesc chestii destul de tari pe e-bay, care pot fi revândute.
5. *Sex*: Ei, haideți, locuri la orizontală sunt destule, probabilitatea de a fi deranjat e minimă, iar vecinătatea morții e de natură să vă facă să trăiți intens orice clipă.

6. *Plictiseala*: Dacă e abia a doua săptămână de concediu și copiii deja vă fac să vă urcați pe pereți, luați-i la cimitir să se joace de-a alfabetul cu numele de pe pietrele funerare. Primul care ajunge la litera „z" primește ca premiu promisiunea că nu-și va petrece noaptea acolo.
7. *Fac cinste*: Nu-mi dau bine seama de ce, dar dacă obișnuiți să beți, atunci cimitirul pare să fie locul perfect să trageți pe dreapta, poate pentru că nimeni de acolo nu vă judecă prea aspru.
8. *Alergarea*: Cimitirele sunt un loc *cool* pentru alergarea de dimineață; e liniște, există multe alei și nu prea e trafic, iar dacă e, merge atât de încet, încât probabil că-l puteți depăși.
9. *Nu se știe niciodată*: Care e motivul meu personal? Eu trăiesc cu speranța că poate într-o zi o voi întâlni pe Buffy.
10. *Urmări*: Dacă stați prin cimitire suficient de mult timp, citind epitafuri, urmărind înmormântări și încercând mormintele să vedeți dacă sunt încăpătoare și confortabile, puteți ajunge să scrieți o carte ca asta. Vezi, mamă, nu mi-am pierdut tinerețea degeaba!

18. fiți pregătiți: propria înmormântare

E un motto bun să spui „fiți pregătiți". Iar în vremurile noastre nu aveți nici o scuză să nu fiți pregătiți – pentru înmormântare, evident, nu pentru moarte. Vă stă în puteri să vă ocupați complet de propriile aranjamente funerare cu mult înainte ca Doamna cu Coasa să vă aibă în vedere. Desigur că puteți și să lăsați ultimele pregătiri pe seama toanelor celor rămași în urmă. Depinde însă câtă încredere aveți în ei sau cât de bine vă înțelegeți. Da, exact, cel mai bine e să plătiți anticipat și să aranjați exact *unde* și *cum* o să se întâmple. *Când*-ul e, pentru majoritatea oamenilor, peste puterile lor.

Dacă vreți cu adevărat să fiți pregătit pentru orice eventualitate, atunci aflați că o firmă de pompe funebre din Chelmsford, în Anglia, pune la dispoziția celor care se pregătesc să fie incinerați un serviciu de teste ADN, în caz că ar putea să apară nelămuriri privind diverse boli ereditare sau posibile chestiuni de paternitate.

Cei care nu știu cu ce să înceapă sau nu știu dacă pot avea genul de înmormântare pe care-l doresc, fie ei, fie cei dragi, pot cere sfatul Societății Pentru Moarte Naturală din Canada, care oferă consultanță în materie de sicrie, îngrijire, transport și slujbă. Dacă ducem lucrurile și mai departe, câteva centre ale morții naturale din Australia și Marea Britanie, precum și un guru funerar din California țin cursuri de o zi despre cum să te îngrijești de

înmormântare, cu sfaturi despre aducerea acasă a cadavrului, spălarea lui și cantitatea de gheață sau de legume congelate de care e nevoie ca să-l țină proaspăt. Dacă trăiți în Statele Unite, poate că n-ar strica să lăsați treaba pe mâinile uneia dintre tot mai numeroasele agenții de planificare funerară, care vă pot lua o piatră de pe inimă și vă lasă să stați cu burta la soare câtă vreme ei se ocupă de tot, de la rezervarea fanfarei până la decorarea mausoleului. Sunt de găsit în multe dintre orașele mari. Totuși, aveți grijă la cei care se ocupă de planificarea nunților, dar mai lucrează și altceva peste program; nu prea e de dorit ca tatăl mortului să fie rugat să închine un pahar.

Acestea fiind spuse, oamenii nu prea își iau înmormântarea în propriile mâini, iar când trebuie să facă aranjamentele pentru așa ceva, cei mai mulți optează pentru varianta uzuală de a angaja un antreprenor de pompe funebre. Firma aleasă poate lua diverse forme, de la lanțurile naționale uriașe din State până la un singur om care lucrează cu jumătate de normă, în Marea Britanie, care poate să fie șofer de ambulanță sau plugar de meserie. În orașul Marbella din Spania este posibil ca de ultimul dumneavoastră drum să se îngrijească o fostă divă și organizatoare a concursului Miss Univers, iar dacă locuiți în Londra și vreți o înmormântare ecologică, vă puteți trezi în mâinile surorii actriței de la Hollywood Amanda Donahoe, Cordelia. Dacă se întâmplă să locuiți la periferia orașului Chicago, când ați terminat cu aranjamentele pentru dragul răposat, puteți să coborâți la demisol ca să jucați o rundă de minigolf pe teme funerare și să încercați lovituri pretențioase de pe sicriu și de pe piatra de mormânt, în versiunea Amen Corner din Augusta[1]. Oricum, face toți banii

[1] Amen Corner este o parte a Clubului Național de Golf din Augusta, care și-a primit numele, inspirat dintr-o piesă de jazz, după ce un jucător a câștigat acolo campionatul de golf în urma unor lovituri marcate în mod spectaculos (*n.tr.*).

să aveți pe cineva care să se îngrijească de dispozițiile dumneavoastră, fiindcă varianta cea mai ieftină nu e mereu și cea mai bună, după cum a înțeles o familie nomadă când sicriul pe care-l cumpăraseră de la antreprenorul lor s-a dezintegrat în timp ce-l duceau, din cauza palului făcut din lemn ieftin și subțire.

Tot mai mulți antreprenori de pompe funebre pun în vânzare înmormântări plătite dinainte. În limitele unui tarif fix, vă puteți alege sicriul, hainele de moarte și slujba: muzica, rugăciunile, locul. Puteți scăpa de toate grijile legate de felul cum veți fi tratat după moarte printr-o plată în avans sau prin câteva rate rezonabile, dacă preferați. Nu mai e cazul să aveți coșmaruri că veți fi văzut mort în pantofii aceia cu care ați jurat că nu vreți să fiți văzut nici mort. Nu mai trebuie nici să transpirați rece la gândul că ginerele neisprăvit îl va mitui pe organist să cânte „Ding, dong, vrăjitoarea a crăpat", în timp ce sunteți purtată prin naos. Și nu mai trebuie nici să vă siliți soțul să promită că nu-și va face apariția în camera de incinerare după consumarea evenimentului ca să ceară înapoi, sicriul fin'că el nu pricepe de ce să se ducă pe apa sâmbetei o piesă excelentă de mahon.

Și mai sunt de luat în calcul și avantajele financiare; cu cât vă faceți aranjamentele mai repede, cu atât inflația reduce din profitul antreprenorului. Dat fiind că o înmormântare medie costă în SUA undeva între 7 000 de dolari și 15 000, și că industria funerară câștigă pe la 16 miliarde de dolari pe an, ar fi logic să lăsăm inflația să mai reducă din durere. De asemenea, nu e rău să vă gândiți la asta dacă stați în Ghana sau pe Insula Sulawesi din Indonezia, unde nu-i exclus ca mortul să fie depozitat încă șase luni sau mai multe în prima țară – sau până la trei ani în cea din urmă – ca să se facă economii suficiente pentru o înmormântare elaborată.

În fine, ar mai fi și sentimentul de vină pe care l-ați putea crea rudelor: „Nu, nu, m-am ocupat de toate cele necesare și am plătit tot. Nu vreau să fiu povara nimănui". Oricum ar fi, aveți de câștigat.

Un alt lucru la care n-ar strica să vă gândiți înainte de a vă întoarce în țărână este felul cum îi anunțați pe oameni că ați murit. Chiar dacă am trecut de povestea cu înmormântările ostentative, cu sacrificarea sclavilor și cu convoaiele întinse pe kilometri întregi, mulți își doresc un pic de atenție când părăsesc scena.

Cea mai obișnuită formă de a da de știre a rămas anunțul la coloana de „decese" din presa locală sau națională. Știți la ce mă refer; de obicei, acestea conțin sintagme precum „după o boală scurtă", „după o și mai scurtă aventură cu secretara", „s-a stins fulgerător" (dacă nu punem cei 30 de ani de fumat) sau „a plecat dintre noi după o luptă curajoasă" (cu trei gardieni, patru colegi de celulă și preotul). Aceste detalii vagi sunt urmate apoi de data, ora și locul unde va avea loc înhumarea. Comicul englez John le Mesurier, vedeta filmului *Armata lu'Babacu*[1], a dat un anunț în *The Times* spunând că „a dezertat ".

În China, prietenii și rudele aflate la distanță primesc prin poștă anunțul funerar, prin care sunt informați și cei rămași în urma decedatului că este clar vina lor că au permis ca omul să se stingă în felul ăsta. Anunțul e însoțit de un „buletin cernit" care prezintă amănuntele morții și ale bolii, inclusiv cum a început boala și ce tratament a urmat răposatul. În mod curios, rambursul constă într-o scrisoare care conține bani pentru cheltuielile de înmormântare.

Și cei celebri, și cei infami își vor vedea anunțată moartea, dar nu ne putem aștepta cu toții ca detaliile să apară la televizor, decât dacă trăim în Samegrelo, în Georgia.

[1] Sitcom britanic a cărui acțiune se petrece în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (*n.tr.*).

Acolo, televiziunea locală prin cablu găzduiește o emisiune dedicată acestor anunțuri. Se numește „Zona morții". Ei, nu, nici așa.

Poate că nu veți prinde treizeci de secunde la știrile locale, dar aveți câteva variante. Grație noii tehnologii, puteți face să fie trimis un e-mail unei liste de oameni aleși de dumneavoastră, prin care să li se aducă la cunoștință că ați răposat. În Noua Zeelandă a fost lansată o pagină de web care trimite acest mesaj când e activat de cineva căruia i-ați încredințat codul. Asta dacă nu cumva respectivul odihnește cu drepții înaintea dumneavoastră – așa că e mai bine să alegeți pe cineva mai tânăr și mai sănătos. În Spania și în Texas există servicii similare, care vă permit, în plus, să inserați clipuri video sau fotografii. Amicii dumneavoastră pot să vă și răspundă, trimițându-vă o carte poștală virtuală de condoleanțe.

Mă rog, asta e puțin cam ciudat și cam senzaționalist, în genul filmelor cu vizionări de casete în care se spune „dacă vedeți asta, înseamnă că am murit", dar dacă vă gândiți bine, e o idee foarte tare. Vă scapă familia de povara de a-i contacta pe toți cei din agendă ca să le dea vestea cea proastă. În plus, vă puteți scrie propriul mesaj, cu cuvintele dumneavoastră: „Salutare, dacă citiți acest e-mail, înseamnă că (ștergeți ce nu vă convine: mi-am dat duhul, am murit, am plecat pe lumea cealaltă, am renunțat la lumea aceasta trecătoare, am dat colțu', m-am prăpădit, am sucombat, am dat ortu' popii, am ajuns la capătul drumului, am părăsit complet incinta, am ajuns la temperatura camerei, am ieșit cu picioarele înainte)".

Probabil că nu-i o idee grozavă să vă puneți pe listă rudele apropiate, dar cred că asta merge foarte bine în cazul cunoștințelor cu care vă vedeați rar, iar de-acum și mai rar. Puteți chiar să vă răzbunați în acest fel, scriind mesajul pe care ați visat mereu să-l trimiteți șefului, fostei soții sau directorului de la banca unde aveți banii, liniștit la gândul

că va fi expediat abia după ce veți fi murit, iar ei nu mai au cum să răspundă. Chiar veți avea, în acest fel, ultimul cuvânt.

Iar în cazul în care sunteți blocat ca *spam* sau filtrul calculatorului are impresia că răspândiți materiale porno, nu peste mult timp cineva va scoate pe piață un serviciu similar prin sms: „RGRT SA T ANUNT K SHAZ A DAT COLTZU".

Că tot vorbim de folosirea tehnologiei moderne, poate cochetați cu ideea de-a vă face un testament video. Ele sunt pentru toată lumea și nu sunt nici foarte răspândite, dar au calitatea de a combina un ultim rămas-bun cu posibilitatea de a vă asigura că soția primește ceea ce merită.

e înmormântarea dumneavoastră, la ce bun să așteptați?

Ar mai fi ceva de făcut înainte să plecați dintre cei vii – să vă faceți înmormântarea. Se numește „înmormântare din timpul vieții" și este *cea mai tare chestie* pe care o puteți face. E ca o înmormântare obișnuită, doar că sunteți și dumneavoastră de față. Mă rog, normal că sunteți de față și la înmormântarea obișnuită, însă doar cu trupul, nu și cu mintea sau cu spiritul. E clar că există și alte diferențe față de înmormântarea normală; nu cred că vreți ca lucrurile să meargă atât de departe, adică e de dorit să se încheie înainte să se ajungă la partea cu îngroparea sau incinerarea propriu-zisă (oricum, ca să fiți sigur, probabil că nu e o idee prea bună să beți foarte mult la priveghi).

Partea bună a acestor înmormântări făcute din timpul vieții este că apucați să vi le planificați singur, cam ca pe acelea plătite dinainte, despre care am povestit mai devreme; diferența este că profitul rămâne la dumneavoastră.

Ce e rău dacă vă chemați prietenii la cârciuma preferată, vă întindeți – într-un coșciug, deși nu e obligatoriu – și-i ascultați spunând toate lucrurile frumoase despre

dumneavoastră pe care le-ați fi ratat la înmormântarea pe bune? Nu e nevoie să fiți atât de formal pe cât a fost Jos Thys din Belgia, care și-a făcut slujba mortuară cadou de ziua lui și a mers până la capăt cu depunerea de coroane, doliul și prezentarea de panegirice. De ce să nu vă relaxați și să nu vă faceți o înmormântare tematică de viu? Dacă epoca vieții dumneavoastră au fost anii'70, atunci faceți-vă o înmormântare în stilul anilor '70, al *Febrei de sâmbătă-seara* sau al *Războiului stelelor* – lăsați-vă imaginația să zburde. Nu muriți decât o dată, deci măcar faceți-o cu stil.

Directorul maghiar de teatru Péter Halász, aflat în stadiul terminal al unei boli, s-a hotărât să fie depus în public, cu mare pompă, timp de o săptămână, astfel încât oamenii să poată trece să-și prezinte condoleanțele înainte să moară. Evident că a fost o vizită cu sicriul deschis.

Poate că ultimul răcnet în materie de prezență la propria înmormântare este să te îngropi pe bucăți, cum a făcut un oarecare Antonio Magistro din Sicilia, care și-a îngropat piciorul amputat într-un sicriu, după o slujbă sumară, cu toate că nu are de gând să i se alăture prea curând.

Iar în caz că volumul de față chiar v-a făcut să începeți să vă gândiți la aranjamentele pentru propria înmormântare, fie ea din timpul vieții sau nu, iată, în cele ce urmează, o listă de bifat cu ajutorul căreia să vă planificați plecarea definitivă. Nu aveți decât să-i adăugați propriul bun-gust sau lipsa lui.

formularul dumneavoastră de înmormântare

1. Atunci când mor, aș vrea să fie anunțați următorii:

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

prin intermediul:
a) Ziarului ☐
b) Unui text ☐
c) Unui e-mail ☐
d) Crainicului orașului ☐

2. Aș vrea să fiu îngropat și sicriul meu trebuie să fie:

a) Ecologic și făcut din: _____
b) Făcut acasă, de mine ☐
c) Făcut acasă, de: _____
d) Închiriat ☐
e) Cumpărat de la: _____
și făcut din: _____
f) Căptușeala să fie din: _____
g) În formă de: _____
h) Altele: _____

3. Aș vrea să fiu îngropat în următoarele haine/următoarea costumație:

_____

_____

4. Aș vrea să fiu îngropat:
a) în următorul cimitir:

_____

b) În propria grădină ☐
c) În grădina lui: _____
d) În următorul loc: _____
e) În cimitirul ecologic din: _____
f) În mare _____
g) Altele: _____

5. Aș vrea să fiu îngropat:
a) Stând în picioare ☐
b) În poziție așezată ☐
c) Orizontal ☐
d) Perpendicular ☐
e) Cu fața în direcția: ☐

_____

f) Altele: _____

6. Aș vrea să iau următoarele lucruri cu mine:

_____

7. Aș vrea să fiu incinerat:

a) La următorul crematoriu:

_____

b) Acasă

c) În următorul loc:

_____

d) Altele: _____

8. Aș vrea ca cenușa mea să fie pusă în:

a) Într-o urnă achiziționată de la:

_____

b) Într-o urnă în formă de: _____

c) Următorul obiect casnic: _____

_____

d) Altele: _____

9. Aș vrea ca cenușa mea să fie păstrată:

a) În următorul columbar: _____

b) Într-o criptă de la: _____

c) Acasă, pe/în: _____

d) Altele: _____

10. Aș vrea ca cenușa să-mi fie împrăștiată:

a) În următoarea grădină de biserică/cimitir/grădină de pomenire: _____

b) Pe mare ☐

c) Acasă ☐

d) În grădina mea ☐

e) Altele: _____

11. Aș vrea ca cenușa mea să fie împrăștiată în următorul fel:

_____

_____

12. Aș vrea ca la înmormântarea mea priveghiul să fie făcut în următorul loc:

_____

13. Aș vrea să participe următorii:

_____ _____

_____ _____

_____ _____

_____ _____

_____ _____

14. Aș vrea ca tema priveghiului să fie:

_____

15. Aș vrea ca la priveghiul meu să vorbească următorii:

_____ _____

_____ _____

_____ _____

16. Vreau/Nu vreau flori.

17. Aș vrea să fac o donație pentru:

_____

18. Aș vrea ca slujba să aibă loc la:

_____

19. Aș vrea să fiu transportat la slujbă cu:

_____

20. Aș vrea să fie urmat traseul:

_____

_____

21. Aș vrea să mă poarte următorii:

_____ _____

_____ _____

_____ _____

22. Aș vrea să ia parte la slujbă următorii:

_____ _____

_____ _____

_____ _____

_____ _____

_____ _____

23. I-aș vrea pe următorii ca rezerve pentru slujbă, în caz că primii nu reușesc să ajungă:

_____

_____

24. Aș vrea ca necrologul să fie citit de:

_____

25. Aș vrea să fie citit cu voce tare următorul pasaj/poem:

_____

_____

26. Aș vrea următoarea muzică pentru înmormântare:

a) _____

b) _____

c) _____

27. Aș vrea ca muzica să fie cântată de/la:

_____

_____

28. Aș vrea ca masa să aibă loc la:

_____

29. Aș vrea să fie servite următoarele mâncăruri/băuturi:

_____

_____

_____

_____

30. Aș vrea ca locul meu de odihnă veșnică să fie:

a) Mormânt fără piatră funerară ☐

b) Mormân cu piatră funeră, făcută din și în formă de: _____

c) Criptă în formă de: _____

d) Mausoleu, în formă de: _____

e) Cavou, în formă de: _____

31. Aș vrea ca epitaful meu să fie următorul:

_____

_____

_____

_____

32. Aș vrea ca cenușa mea să fie preschimbată în:

_____

33. N-aș vrea să fiu înmormântat/incinerat, dar aș vrea să-mi las corpul:

_____

34. Aș vrea să fiu congelat. ☐

35. Alte instrucțiuni speciale:

_____

_____

_____

_____

SEMNĂTURA _____

DATA _____

MARTOR _____

cuprins

mulțumiri 7

introducere 9

1. o mică istorie light *– partea întâi* 13
2. o mică istorie light *– partea a doua* 29
3. o scurtă istorie a înmormântărilor prematurе 44
4. cutiuțe 53
5. locuri de odihnă mai mult sau mai puțin veșnice 70
6. aprinde-mă: incinerarea 90
7. alte metode de a vă descotorosi de trupul neînsuflețit 108
8. priveghiul: a vedea și a fi văzut 121
9. înmormântarea de fuziune: slujba 126
10. moda funerară 146
11. spune-o cu flori 153
12. pe drum 159
13. muzică de atmosferă 167
14. necrologul 176
15. ultimele cuvinte 185
16. mai sunt și superstițiile 196
17. cică s-ar fi terminat 202
18. fiți pregătiți: propria înmormântare 209

COLECŢIA RÂSUL LUMII

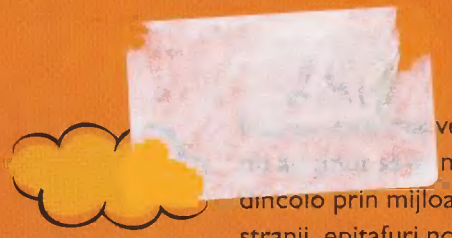

vechi timpuri, oamenii marcheze trecerea dincolo prin mijloace originale. Slujbe stranii, epitafuri nostime, monumente funerare ieşite din normă – iată cum s-a manifestat de obicei dorinţa de-a lăsa o ultimă impresie de neuitat. Căci pe o planetă atât de încăpătoare numărul nebunilor nu poate decât să crească. Unul vrea un mormânt în formă de hamburger, altul un sicriu care imită un Rolls, iar altul boxe subterane din care să se audă întruna Sepultura. Keith R. Lindsay a inventariat o sumedenie de capricii plasate la graniţa dintre lugubru şi ridicol, iar pe cele mai gogonate le-a strâns în antologia de faţă. Citiţi-o şi – în cele din urnă – cruciţi-vă.

În aceeaşi colecţie:

Nicolas Beaujon
Patrimoniul omenirii

Woody Allen
Anarhie pură

9 789735 029005